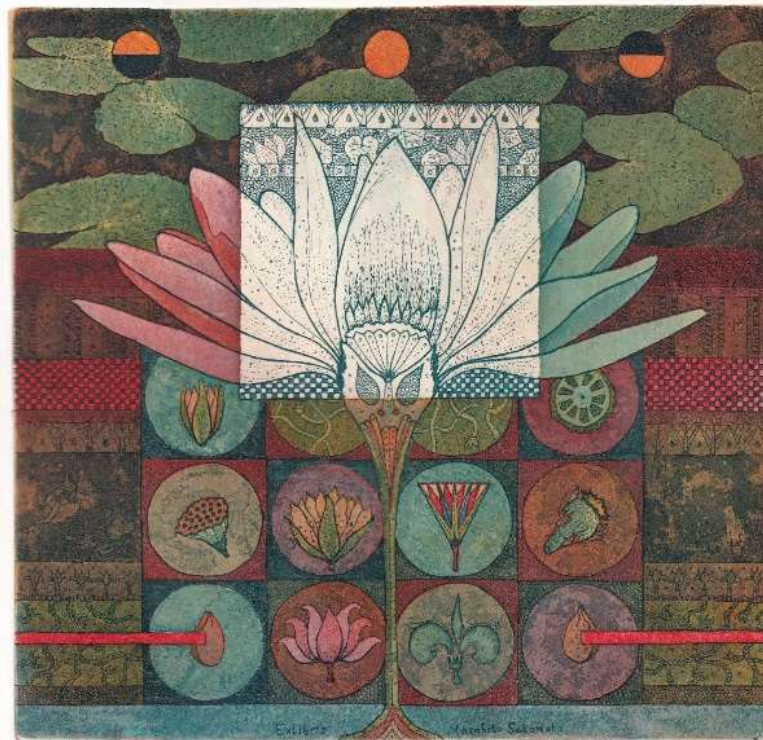

Masahito Sakamoto

**Ukrainian Exlibris after February 24, 2022:
Glance from Japan**

Sakamoto, Masahito. Ukrainian Exlibris after February 24, 2022: Glance from Japan // Masahito Sakamoto, Susumu Nonaka, Olha Nikolenko, Mariana Myroshnychenko, Anna Voitiuk / Edited by Olha Nikolenko, Kateryna Nikolenko. – FOP Samchenko, Kyiv, 2025. – 159 p. In English, Ukrainian, and Japanese; illustrated.

In this brochure, Mr. Masahito Sakamoto provides an in-depth overview of the development of the exlibris genre in world and Ukrainian art. It also features a collection of Ukrainian exlibris (after the start of the full-scale invasion of Ukraine) by Japanese collector Mr. Masahito Sakamoto, with comments from artists and the author's thoughts. In addition, it contains interesting articles by Ukrainian artists Anna Voitiuk on the comparison of the works of Taras Shevchenko and Rembrandt, and Mariana Myroshnychenko on the secrets of creating bookplates.

For scientists, artists, and a wide range of readers.

ISBN 978-617-8413-25-5

<https://doi.org/10.33989/pnp.881>

Сакамото, Масахіто. Український екслібрис після 24 лютого 2022 року: погляд із Японії // Масахіто Сакамото, Сусуму Нонака, Ольга Ніколенко, Мар'яна Мирошніченко, Анна Войтюк / За ред. Ольги Ніколенко, Катерини Ніколенко. – ФОП Самченко, 2025. – 159 с. Англ., укр., япон. мовами; ілюстр.

У цій брошурі містер Масахіто Сакамото здійснив глибокий огляд розвитку жанру екслібриса у світовому та українському мистецтві. Також тут представлено колекцію українських екслібрисів (після початку повномасштабного вторгнення в Україну) містера Масахіто Сакамото із коментарями художників та думками автора. Окрім того, тут вміщено цікаві статті українських художниць Анни Войтюк про порівняння творчості Тараса Шевченка і Рембрандта та Мар'яни Мирошніченко про секрети створення екслібрисів.

Для науковців, художників і широкого кола читачів.

ISBN 978-617-8413-25-5

<https://doi.org/10.33989/pnp.881>

阪本政仁『2022年2月24日以降のウクライナの蔵書票——日本からの視点』// 阪本政仁、野中進、オリハ・ニコレンコ、マリヤナ・ミロシニチェンコ、アンナ・ヴォイテュク (著) / オリハ・ニコレンコ、カテリーナ・ニコレンコ (編) — FOP サムチェンコ、2025年 — 159 ページ、英語・ウクライナ語・日本語併記；図版入り。

著者阪本政仁は、世界およびウクライナにおける蔵書票の発展について概説しています。また、阪本が収集したウクライナの蔵書票（ロシアによる全面侵攻開始以降に制作されたもの）の画像集、版画家のコメント、および阪本の所感も添えられています。

さらに、ウクライナの版画家二名によるエッセイも収録されています。アンナ・ヴォイテュクはタラス・シェウチェンコとレンブラントの作品比較を行い、マリヤナ・ミロシニチェンコは蔵書票制作の舞台裏を明らかにします。

アーティスト、美術史家、そして広く一般の読者に向けられた一冊です。

ISBN 978-617-8413-25-5

<https://doi.org/10.33989/pnp.881>

Content

Зміст

目次

English

Introduction

Susumu Nonaka. Friendship beyond Borders Reflected in Exlibris.....4

Olha Nikolenko. Art for Life.....9

Masahito Sakamoto. Ukrainian Exlibris after February 24, 2022: Glance from Japan.....15

Illustrations for Masahito Sakamoto's article.....48

Anna Voitiuk. Comparison of the Creative Legacies of Taras Shevchenko and Rembrandt van Rijn.....89

Illustrations for Anna Voitiuk's article.....103

Mariana Myroshnychenko. Graphic Technique as Language:
My Experience with Exlibris Printmaking.....116

Illustrations for Mariana Myroshnychenko's article.....132

Appendix

Excerpt from Masahito Sakamoto, “Introducing Ukrainian Artists in Japan”
(FISAE Newsletter, No. 328, November 17, 2023).....144

Olha Nikolenko. About the international exhibition “Ukrainian Exlibris
after February 24, 2022” with the participation of artists and scientists
from Ukraine and Japan at the Poltava Art Museum (Poltava, 2025).....148

Ukrainian

Вступ

Сусуму Нонака. Дружба без кордонів, відображена в екслібрисах.....6

Ольга Ніколенко. Мистецтво заради життя.....11

Масахіто Сакамото. Український екслібрис після 24 лютого 2022 року:
погляд із Японії.....26

Ілюстрації до статті Масахіто Сакамото.....48

Анна Войтюк. Порівняння творчої спадщини Тараса Шевченка
та Рембрандта ван Рейна.....94

Ілюстрації до статті Анни Войтюк.....103

Мар'яна Мирошніченко. Графічна техніка як мова:

мій досвід естампного екслібриса.....	121
Ілюстрації до статті Мар'яни Мирошниченко.....	132

Додатки

Уривок зі статті Масахіто Сакамото «Знайомство з українськими митцями в Японії» (Інформаційний бюлетень FISAE, № 328, 17 листопада 2023 року).....	145

Ольга Ніколенко. Про міжнародну виставку «Український екслібрис після 24 лютого 2022 року» за участі митців та науковців України та Японії в Полтавському художньому музеї (Полтава, 2025).....	151

日本語

序

野中 進：蔵書票に見る国境なき友愛.....	7
オリハ・ニコレンコ：生きるためのアート.....	13
阪本 政仁：2022年2月24日以降のウクライナの蔵書票——日本からの視点.....	37
図版.....	48
アンナ・ヴォイテュク：シェウチェンコとレンブラント——その創造的遺産.....	99
図版.....	103
マリヤナ・ミロシニチェンコ：言葉としての版画技法——蔵書票の制作経験を通じて.....	126
図版.....	132

付録

阪本 政仁：日本におけるウクライナ人アーティストの紹介 (FISAE ニュースレター第 328 号、2023 年 11 月 17 日掲載) より抜粋.....	146
オリハ・ニコレンコ：国際展覧会「2022 年 2 月 24 日以降の ウクライナの蔵書票」について.....	155

Introduction

Susumu Nonaka,

Executive Director and Vice-President

of Saitama University

Friendship beyond Borders Reflected in Exlibris

Susumu Nonaka,

Executive Director and Vice-President of Saitama University

<https://doi.org/10.33989/pnpu.881.c3607>

It is my great honor to introduce a dear friend of mine Juris Doctor Masahito Sakamoto, a rare Japanese specialist in ex libris, an avid collector of Central European exlibris, and a devoted friend of Ukraine, which I have been aware of since I came to know him at an exhibition of Ukrainian children's paintings held at Seisen University (Tokyo) in 2024.

This brochure is written based on the materials from the exhibition and symposium "Ukrainian Exlibris after February 24, 2022" which was organized by Professor of Poltava National Pedagogical University Olha Nikolenko and Director of Poltava Art Museum Olha Kurchakova on April 23, 2025.

Masahito Sakamoto sent a part of his collection to Poltava Art Museum for the exhibition and read a lecture on the history of Ukrainian exlibris. His extensive collection and lecture impressed the Ukrainian audience not only by his expertise and breadth of knowledge, but also by his love for Ukrainian art and expression of solidarity with the Ukrainian people.

The great tragedy Ukraine has been enduring during these past years, however, has quickly created a global network of supporters of this great country and its great patriotic people. I believe that connections in terms of arts and education are especially important because they help people keep hope and humanity alive in difficult times.

Exlibris is a unique art. It decorates your library and is also a work of art itself. Maybe the designs reflect not only your aesthetic taste but also the times and circumstances in which you live. This brochure will reveal the traditional beauty and today's message of Ukrainian exlibris.

I hope that this brochure will be an important event for the development of Ukrainian-Japanese friendship.

Вступ

Сусуму Нонака,

виконавчий директор та

віце-президент Університету Сайтама

<https://doi.org/10.33989/pnpu.881.c3607>

Дружба без кордонів, відображена в екслібрисах

Для мене велика честь представити мого дорогого друга, доктора юридичних наук Масахіто Сакамото, рідкісного японського фахівця з екслібрисів, завзятого колекціонера центральноєвропейських екслібрисів та відданого друга України, про якого я дізнався, коли познайомився з ним на виставці дитячих малюнків з України, що відбулася в університеті Сейсен (Токіо) у 2024 році.

Ця брошура написана на основі матеріалів виставки та симпозіуму «Українські екслібриси після 24 лютого 2022 року», організованих 23 квітня 2025 року професором Полтавського національного педагогічного університету Ольгою Ніколенко та директором Полтавського художнього музею Ольгою Курчаковою.

Масахіто Сакамото надіслав частину своєї колекції до Полтавського художнього музею для виставки та прочитав лекцію про історію українських екслібрисів. Його велика колекція та лекція вразили українську аудиторію не тільки його фаховими знаннями та широтою кругозору, а й любов'ю до українського мистецтва та виявом солідарності з українським народом.

Однак велика трагедія, яку Україна переживає протягом останніх років, швидко створила глобальну мережу прихильників цієї великої країни та її великого патріотичного народу. Я вірю, що зв'язки в галузі мистецтва та освіти є особливо важливими, оскільки вони допомагають людям зберігати надію та людяність у важкі часи.

Екслібрис – це унікальне мистецтво. Він прикрашає вашу бібліотеку і сам по собі є витвором мистецтва. Можливо, його дизайн відображає не тільки ваш естетичний смак, але й час та обставини, в яких ви живете. Ця брошура розкриє традиційну красу та сучасне послання українських екслібрисів.

Сподіваюся, що ця брошура стане важливою подією для розвитку українсько-японської дружби.

序

蔵書票に見る国境なき友愛

野中 進

埼玉大学 理事・副学長

<https://doi.org/10.33989/pnpu.881.c3607>

私の親しい友人である阪本政仁さんを紹介できることを大変うれしく思います。阪本さんは、日本では数少ない蔵書票の専門家であり、中欧の蔵書票を熱心に蒐集しています。阪本さんと知り合ったのは、2024年に東京・清泉女子大学で開催されたウクライナの子どもたちの絵画展ですが、私はそのとき以来、彼がウクライナの真摯な友であると感じています。

この冊子は、2025年4月23日に開催された展覧会・シンポジウム「2022年2月24日以降のウクライナ蔵書票」での資料をベースにしたものです。このイベントは、ポルタワ国立教育大学のオリハ・ニコレンコ教授と、ミコラ・ヤロシェンコ記念ポルタワ美術館のオリハ・クルチャコヴァ館長が企画しました。

阪本さんは、ご自分の蔵書票コレクションの一部をこの展覧会のためにポルタワ美術館に送り、ウクライナの蔵書票の歴史に関するプレゼンテーションを行いました。その豊富なコレクションとプレゼンテーションの内容は、彼の専門性と幅広い知識に加え、ウクライナの芸術に対する深い愛情、そしてウクライナ国民との連帯の思いを伝えることで、現地の聴衆に感銘を与えました。

ウクライナは大きな悲劇に耐え続けています。しかし同時に、この偉大な国とその愛国心溢れる素晴らしい人々を支える国際的なネットワークが、急速に形成されました。私は、芸術と教育を通じたつながりは、困難な時代において人々の希望と人間性を保たせるものであり、極めて重要であると信じています。

蔵書票は特別な芸術です。それは、持ち主の蔵書を美しく飾るとともに、それ自体として一つの芸術作品でもあります。そのデザインはおそらく、持ち主の美的感覚だけでなく、その人が生きる時代や環境をも映し出しているでしょう。この冊子は、ウクライナの蔵書票の伝統的な美と、その現代におけるメッセージを伝えてくれます。

本書が、ウクライナと日本の交流の発展において大きな一歩となることを願ってやみません。

Olha Nikolenko,

Professor at Poltava V.G. Korolenko

National Pedagogical University

Art for Life

Olha Nikolenko, Professor at Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University

<https://doi.org/10.33989/pnpnpu.881.c3608>

After February 24, 2022, the lives of Ukraine and all Ukrainians changed. Every day, our cities and villages are bombed. People are losing their homes and are forced to move to other areas. Children cannot study properly due to the constant danger. Every day, the war claims dozens and hundreds of lives. There is no explanation for this absurdity. Nevertheless, Ukrainians have the strength to resist the invasion. They bravely defend their country on the battlefield and in the rear. However, it is not only the physical survival of Ukrainians that is important, but also their mental survival. We all want to remain a nation with its own cultural characteristics and unique path of development.

Ukrainian art has a special value in wartime. It helps people remain human, preserve their humanity, compassion, and mercy, and at the same time feel their national identity. That is why Ukrainian artists continue to create highly artistic works despite the danger, in particular bookplate artists who possess rare techniques.

We are very grateful to Mr. Masahito Sakamoto for his love of Ukrainian art and his appreciation of the uniqueness of Ukrainian exlibris. In these difficult times,

Mr. Masahito Sakamoto supports Ukrainian artists, deeply studies the history of Ukrainian exlibris, and understands the value of this ancient art form for the present day.

The lecture that Mr. Masahito Sakamoto gave to visitors to the exhibition at the Poltava Art Museum on April 23, 2025, very moved the hearts of Ukrainians and filled them with confidence that beauty and art will triumph over death and war.

This brochure is another gift from Mr. Masahito Sakamoto to Ukraine and the world, for which we are sincerely grateful to him. In this work, he reveals not only the history of the exlibris as a genre, but also the spiritual power and craftsmanship of Ukrainian exlibris created after February 24, 2022.

The author generously shares with us his collection of Ukrainian exlibris, his own thoughts on them, as well as comments from artists. This publication testifies to the strong friendship between Ukraine and Japan and the irresistible desire of all civilized people of the world for peace and beauty.

I would like to express my sincere gratitude to Mr. Masahito Sakamoto for his support of Ukrainian art and artists who find the strength to create for the sake of our beloved Ukraine and its future.

Ольга Ніколенко,

професор Полтавського національного

педагогічного університету імені В.Г. Короленка

<https://doi.org/10.33989/pnpu.881.c3608>

Мистецтво заради життя

Після 24 лютого 2022 року життя України і всіх українців змінилося. Щодня наші міста і села бомблять. Люди втрачають свої будинки, вони змушені переїжджати на інші території. Діти не можуть повноцінно вчитися через постійну небезпеку. Війна щодня забирає десятки й сотні людських життів. Цьому абсурду немає пояснення. Але все ж таки українці мають силу чинити опір вторгненню. Вони мужньо захищають свою країну на полі бою і в тилу. Однак важливим є не тільки фізичне виживання українців, але і їх ментальне виживання. Ми всі прагнемо залишитися нацією, що має свої культурні особливості та неповторний шлях розвитку.

Українське мистецтво у воєнний час має особливу цінність. Воно допомагає людям залишитися людьми, зберегти людяність, співчуття, милосердя і водночас відчувати свою національну ідентичність. Тому українські митці продовжують створювати високохудожні роботи, незважаючи на небезпеку, зокрема екслібрисисти, які володіють рідкісними техніками.

Ми дуже дякуємо містеру Масахіто Сакамото за те, що він любить українське мистецтво і відчуває унікальність українських екслібрисів. У складний час містер Масахіто Сакамото підтримує українських художників, він глибоко вивчає історію українського екслібриса і розуміє цінність цього давнього виду мистецтва для сучасності.

Лекція, яку містер Масахіто Сакамото прочитав для відвідувачів виставки в Полтавському художньому музеї (Галерея мистецтв) імені Миколи Ярошенка 23 квітня 2025 року, зворушила і наповнила серця українців впевненістю в тому, що краса і мистецтво переможуть смерть і війну.

Ця брошура – це ще один подарунок містера Масахіто Сакамото для України та світу, за який ми йому сердечно дякуємо. У цій праці він розкриває не лише історію жанру екслібриса, але й духовну силу і майстерність українських екслібрисів, створених після 24 лютого 2022 року. Автор щедро ділиться з нами своєю колекцією українських екслібрисів, власними думками щодо них, а також коментарями художників. Це видання

засвідчує міцну дружбу України та Японії і непереборне прагнення всіх цивілізованих людей світу до миру і краси.

Я хочу щиро подякувати містеру Масахіто Сакамото за підтримку українського мистецтва і художникам, які знаходять у собі силу творити заради нашої любої України та її майбутнього.

生きるためのアート

オリハ・ニコレンコ

ポルタワ国立教育大学 教授

<https://doi.org/10.33989/pnp.881.c3608>

2022 年 2 月 24 日以降、ウクライナとすべてのウクライナ人の生活は一変しました。街や村は毎日のように爆撃を受けています。多くの人が家を失い、他の地域への避難を余儀なくされています。常に危険にさらされる中で、子どもたちはまともに学ぶこともできません。戦争は毎日、何十、何百もの命を奪っていきます。この不条理については、どのような言葉をもってしても説明はつきません。それでも、ウクライナ人は力強く侵略に立ち向かい、戦場でも後方支援の場でも勇敢に祖国を守っています。しかし、重要なのは、肉体が生き延びることだけではなく、精神的にも生き続けることです。私たちは皆、固有の文化と独自の発展の道を持つ国であり続けたいと願っているのです。

戦時下におけるウクライナの芸術には特別な価値があります。それは、人々が人間であり続け、思いやりや温かさ、慈しみの心を失わず、同時に自分たちの国民的アイデンティティを感じる支えになるものです。だからこそ、ウクライナの芸術家たちは、危険の中にあっても、芸術性の高い作品を生み出し続けています。特に、蔵書票作家たちは希少な技巧で創作を行っています。

私たちは、阪本政仁さんがウクライナの芸術を深く愛し、ウクライナの蔵書票の独自性を高く評価してくださっていることに、心から感謝しています。この困難な時期において、阪本さんはウクライナの芸術家たちを支援し、蔵書票の歴史を深く研究し、そしてこの古くからの芸術形式が現代において持つ価値を理解してくださっています。

2025 年 4 月 23 日、ミコラ・ヤロシェンコ記念ポルタワ美術館にて阪本さんが行った講演は、多くのウクライナ人の心を強く打ち、芸術と美は死や戦争に打ち勝つのだという確信を与えてくれました。

この冊子は、阪本さんからウクライナ、そして世界へのもう一つの贈り物です。私たちは、そのご厚意に心から感謝いたします。本書の中で阪本さんは、蔵書票というジャンルの歴史だけでなく、2022 年 2 月 24 日以降

に制作されたウクライナの蔵書票が持つ精神的な力と優れた技巧性も明らかにしています。

阪本さんは、自身のウクライナの蔵書票コレクションや、それに対する考察、そして作家たちのコメントを惜しみなく共有してくださっています。本書は、ウクライナと日本の強い友愛の、そして世界中の心ある人たちが平和と美を求める抑えきれない願いの証です。

私たちの愛するウクライナとその未来のために創造する力を持つウクライナのアーティストと、ウクライナの芸術への支援に対し、阪本さんに心からの感謝を申し上げたいと思います。

**Ukrainian Exlibris after February 24, 2022:
Glance from Japan**

Masahito Sakamoto

Overseas Secretary of the Nippon Exlibris Association

LL.M. in U.S. Law from Temple University
J.D. in Japanese Law from Kwansei Gakuin University
Master's Degree in Economics from Nagoya University
Bachelor's Degree in Economics from Kyoto University
<https://doi.org/10.33989/pnpu.881.c3609>

Preface

First and foremost, I would like to express my sincere gratitude to Professor Olha Nikolenko of Poltava National Pedagogical University for the opportunity to write an article on Ukrainian exlibris, which are dear to my heart.

In this article, I will introduce my Ukrainian exlibris that were created after February 2022 and discuss what exlibris are, including their historical background and techniques, and some of the Ukrainian exlibris and artists. I would like to add that I am not an artist but an art enthusiast, and what I write in this article is based solely on my knowledge of exlibris and my genuine appreciation and admiration for them. And I also would like to mention that the content of this article represents

the personal opinions of the presenters and does not represent the views of any organization.

I first became seriously interested in exlibris (bookplate) around 2010. However, long before that, it was already well known among exlibris enthusiasts worldwide that Ukrainian exlibris were of exceptional quality. At the time Russia started invading Ukraine, I had commissioned only three exlibris from Ukrainian artists, and I had not specifically prioritized Ukrainian bookplates over those of other countries. Since February 24, 2022, I have almost exclusively commissioned works from Ukrainian artists. The pieces I introduce here were created after the invasion.

The Russian invasion has caused immense human and material losses in Ukraine. In terms of cultural damage, the impact has been profound, even from the perspective of artistic production alone. I can only imagine the extremely challenging situation with the constant threat of attacks and destruction of buildings and crucial infrastructure, creating a very difficult environment for artists as well as all who live there. Even for those who have evacuated abroad, the anguish over the fate of their homeland must have been immeasurable.

Yet, despite these dire circumstances, many artists continue their creative work with remarkable perseverance and tenacity. The artists and their works I introduce here are a testament to their resilience. Some of the pieces are closely connected to the war, while others are not as explicitly so. However, even works that may seem unrelated to the war carry the artists' unspoken emotions beneath the surface. Of course, there are many other outstanding artists whom I am unable to introduce in this writing.

To Ukrainian artists who persist in their creative endeavors even in wartime, children and teachers who continue their studies, and all Ukrainians who live each day with strength and dignity under such circumstances—I have deep respect and admiration for you all.

1. The Emergence and Significance of Exlibris in World Art

Exlibris (Ex Libris) means "from the books of..." or "from the library of..." in Latin. It is also called a bookplate. Encyclopedia Britannica defines it as follows:

Bookplate, a label with a printed design intended to indicate ownership, usually pasted inside the front cover of a book.

(<https://www.britannica.com/topic/bookplate>)

Thus, it has three specific features: it indicates the owner of the book, has a printed design, and is a piece of paper. Due to their artistic value and craftsmanship, exlibris have attracted collectors worldwide, especially in Europe.

Illustration 1, page 48

Today, their original purpose—being affixed to books to denote ownership—has largely faded. Instead, they are now primarily commissioned for artistic appreciation, with collectors exchanging completed works among themselves. What is more, the focus seems to have moved from the book owner's perspective to that of the artist; the sizes have grown significantly. It is not uncommon to find exlibris as large as A4-sized paper or even bigger. At this size, they resemble regular print artworks with the names of the commissioners on them.

As you see later in this article, the first exlibris appeared in mid-15th-century Germany. Since then, exlibris have been produced in many countries. However, I have an impression that while there are many exlibris collectors in Western Europe today, the number of active exlibris artists does not seem particularly high. Interestingly, most prominent exlibris artists are based in Ukraine and other former Eastern Bloc countries of Central and Eastern Europe. The reasons for the tradition of exlibris production in Central and Eastern Europe are somewhat unclear, and I speculate that after the collapse of communism, exlibris became a relatively accessible project for graphic artists; they are small-sized prints, they are easier to produce, and their reproducibility makes them convenient for sale.

A. History and Motifs

In the Middle Ages, books were primarily made of materials such as parchment and were extremely expensive. In the 14th century, book ownership was indicated through various methods: provenance (провенієнція), which involved handwritten surnames or titles; protoexlibris (протоекслібрис), which featured decorative illustrations; and supralibros (суперекслібрис), which referred to book bindings or exterior markings. Among them, supralibros remained popular throughout the 17th century and was still in use in the 19th century. While these methods served the same function as bookplates in indicating ownership, they were not pieces of paper.

A major shift occurred with the establishment of the printing press (in Germany by Johannes Gutenberg around 1450, and in Eastern Europe by Francysk Skaryna in 1517), which led to the widespread availability of books. As a result, the need to indicate book ownership increased. The first bookplate was created in Germany in the mid-15th century, and from the 16th century onward, bookplates began to be produced in various countries (France in 1529, Czech in 1536,

Hungary in 1550, England in 1574, Italy in 1575, Sweden in 1595, and the Netherlands in 1597).

Illustration 2, page 49

Illustration 3, page 50

Regarding the designs and themes of bookplates, many of the early examples had strong monastic and religious elements. However, heraldic and coat-of-arms motifs soon became dominant (you will see a good example by Jan Ziarnko later in this paper), followed by diversification into themes such as books and libraries, landscapes and plants, figures, and animals. This shift parallels the transition of book ownership from religious institutions to the aristocracy, the wealthy, and eventually the general public. Greek mythology and biblical scenes have traditionally been among the most common themes for exlibris. Abstract images are rarely chosen for a theme. It is noteworthy that erotic imagery has also become a significant genre within exlibris art, perhaps due to their placement inside books, where they are viewed privately at the owner's discretion.

When commissioning exlibris, some collectors specify a particular theme, while others leave the design entirely up to the artist. Even when collectors choose a theme, they typically consider the artist's strengths and preferred genres. I have seen cases where an artist known for erotic works was commissioned to create a non-erotic exlibris, and at such times, it seemed to me that the pieces suffered, often lacking artistic impact. This serves as a reminder that recognizing an artist's strengths and specialties is crucial—not just in exlibris alone but in all art forms.

B. Printing Techniques

Almost all exlibris are created using traditional printmaking techniques. Since printmaking encompasses many different methods, I will highlight only the most representative five techniques here.

a. Woodcut

Early exlibris were primarily produced using woodblock printing, with hand-colored details. In this technique, the artist cuts away the areas that need to be removed so that the raised surface will become the desired image, then, applies ink, and prints the image onto paper (relief printing). This is among the simplest printing techniques. It uses inexpensive materials, making it a common choice for school art projects even today. One of the most famous woodcut prints in the world is the Japanese ukiyo-e works, most of which use multiple woodblocks, resulting in exquisite color prints.

Illustration 4, page 51

b. Engraving

In the early 16th century, Albrecht Dürer (1471–1528) perfected the technique of copperplate engraving. In this method, the artist, using a burin (a steel cutting tool with a special blade), carves directly into a copper plate, then fills the grooves with ink before pressing the plate onto paper (intaglio printing). This method produces exceptionally sharp and exquisite lines. However, engraving is notoriously difficult to master because the burin can only move in one direction at a time.

Illustration 5, page 52

c. Etching

In the 17th century, etching became a more accessible alternative to engraving. In this method, the artist coats a copper plate with acid-resistant ground and uses a needle to draw the image, exposing the metal underneath. The plate is then immersed in acid, which etches grooves into the exposed areas. Ink is applied to these grooves, and the plate is used for printing (intaglio printing).

Compared to engraving, etching produces rougher lines due to the chemical etching process. However, from an artist's perspective, it feels much like drawing with a pen, making it far easier to execute. Rembrandt van Rijn (1606–1669), in particular, created many outstanding etchings, significantly influencing later generations. Even today, most copperplate prints are produced using etching.

Illustration 6, page 53

d. Lithography

Lithography was invented in the late 18th century and became widespread in the 19th century. This technique relies on the natural repulsion between oil and water. The artist draws an image on a limestone or metal plate with an oil-based medium, then the plate is treated so that the ink adheres only to the drawn areas while being repelled from the rest.

Unlike relief or intaglio printing, lithographs do not create a raised ink effect or deep impressions on the paper, which may make them feel less tactile and engaging as art pieces. However, it has the advantage of the high durability of printing plates and the ability to produce inexpensive mass reproductions. The posters of Henri de Toulouse-Lautrec (1864–1901) are among the most famous examples of lithographic prints.

e. Screen printing

By this technique, ink is transferred through a mesh screen onto a surface. It is considered to have been invented many years ago, but it became popular with the works of Andy Warhol (1928–1987). There are only a few screenprint exlibris.

2. The History of Ukrainian Exlibris: A Perspective on Ukrainian Baroque

The earliest Ukrainian exlibris was created by Jan Ziarnko (1575–1630), an engraver from Lviv, who created exlibris in the early 17th century. He was also known as Jean Le Grain. At the time, Lviv was part of the Polish-Lithuanian Commonwealth, and Ziarnko's clients were primarily aristocrats and military figures from this region, which is why his exlibris designs featured heraldic motifs. Though Ziarnko was based in Paris, he had received his artistic training in Ukraine and maintained connections with his family and patrons there.

Exlibris remained rare in Ukraine throughout the 17th century and only became more common in the 18th century as Polish landlords began to settle actively in Volhynia and central Ukraine. Consequently, exlibris were created for powerful noble families such as the Polish-Lithuanian Sapieha and Radziwiłł families. The designs followed Baroque style in the early 18th century and Rococo style from the late 18th to early 19th centuries.

In her insightful lecture at Saitama University in 2023, Professor Olha Nikolenko pointed out that Ukraine's cultural alignment with Europe began in the Baroque period, marking Ukraine's integration into the European cultural sphere[Nikolenko, Olha, "Ukrainian Baroque," in *Voices from Ukraine: Lectures on Nation and Literature in Wartime*, Olha Nikolenko, Lidiia Matsevko-Bekerska, and Kateryna Nikolenko, translated and edited by Susumu Nonaka and Michiko Komiya, Saitama: Faculty of Liberal Arts, Graduate School of Humanities and Social Sciences, Saitama University, 2024. (オリハ・ニコレンコ「ウクライナのバロック」、オリハ・ニコレンコ、リディヤ・マツェフコ＝ベケルスカ、カテリーナ・ニコレンコ（著）、野中進・古宮路子（編訳）『ウクライナからの声——戦争の中の国民と文学 講演集』埼玉大学教養学部・人文社会科学科学研究科、2024年)].

It is noteworthy that the first bookplates produced in present-day Ukraine were in Lviv, where Jan Józef Filipowicz (c.1710–1767?/1770?) played an active

role; he became a royal servitor printer in 1752 and was one of the most prominent, privileged printers and booksellers in Lviv; he also conducted extensive engraving activities. Outside Lviv, Hryhoriy Kyrylovych Levytskyi (1697–1769) from Poltava created engravings in Kyiv, which are said to include bookplates. However, before returning to Kyiv, he had spent more than ten years training in Wrocław, Poland.

Illustration 9, page 56

I feel we can consider that Poland-Lithuania and Lviv played a very significant role in the early development of bookplates in Ukraine (as we will see later, Lviv is still one of the most important places where exlibris are created). The following two points may call for special attention. First, as mentioned above, mastering engraving was extremely difficult, and the number of artisans capable of producing works using this technique and towns capable of supporting their work or passing it down to the next generation were limited. Fortunately, however, it was possible in Poland-Lithuania. Second, as stated earlier, exlibris developed as publishing houses increased and books became more popular. While many countries imposed restrictions on publishers predominantly for religious reasons, Poland-Lithuania's religious policies are considered to have been relatively liberal or tolerant, which helped the development of exlibris.

By the mid-19th century, the Ukrainian national consciousness was rising, leading to the establishment of art schools in major cities such as Odesa, Kharkiv, and Kyiv. Additionally, new printing techniques—including lithography, zinc relief printing, and linocut—were developed in the late 19th and early 20th centuries. Previously, copper plate printing was prevalent, but these innovations made exlibris production and printing more accessible. Art institutions also began to focus on graphic arts, nurturing talented artists. As a result, while exlibris had remained largely confined to the aristocracy until the 19th century, by the early 20th century, they had gained popularity as collectible items. The motifs and themes of exlibris expanded beyond heraldic designs for the nobility, diversifying significantly. The 1920s, in particular, saw a surge in exlibris production and exhibitions.

From the late 1920s onward, Ukrainian art, including exlibris, faced ideological repression, and with the turmoil of World War II, exlibris entered a prolonged period of inactivity. It was not until the early 1960s that exlibris exhibitions resumed, and associations for book and exlibris enthusiasts were established across Ukraine. During this period, linocut, woodblock printing, and zinc plate printing became the dominant techniques.

Between the 1970s and 1990s, the exlibris art scene saw major shifts: key figures from earlier periods retired, young artists emerged to take their place, and

new visual media were explored. From the mid-1980s, exhibitions organized by enthusiast associations became more frequent, and exlibris specialists and collectors played an active role in hosting these events. Following Ukraine's independence in 1991, the country's exlibris scene became increasingly international. In 1994, the Ukrainian Exlibris Association joined the International Federation of Exlibris Societies (FISAE), solidifying Ukraine's global presence in the field. This trend has continued to the present day.

3. Ukrainian Art and Exlibris in Japan

Regarding Ukrainian art in general, a few notable figures have gained recognition in Japan. For example, contemporary artist Mykyta Kadan (b. 1982) has exhibited his works at the Echigo-Tsumari Art Triennale and held solo exhibitions in Tokyo, while Maria Prymachenko (1909–1997), a Ukrainian naïve art painter, has been introduced on various Japanese websites. Even then, beyond these examples, attention to Ukrainian art remains limited in Japan.

Here are some examples to show this situation: *65 Chapters to Understand Ukraine* [eds. Tomotaka Hattori and Yoshinari Harada, Tokyo: Akashi Shoten, 2018. (服部倫卓・原田義也（編著）『ウクライナを知るための65章』明石書店、2018年)] only briefly mentions Illia Ripyn, an artist from the Kharkiv region.

Ukraine Fanbook [by Takashi Hirano, Tokyo: Publib, 2020. (平野高志『ウクライナ・ファンブック』パブリブ、2020年)] introduces mural art in Kyiv and features an interview about the contemporary art space IZOLYATSIA in Donetsk, but does not include broader discussions on Ukrainian art.

With Love to Ukraine: An Invitation to Ukrainian Art [by Hiroshi Unno, Tokyo: PIE International, 2022. (海野弘『ウクライナに愛をこめてウクライナ美術への招待』パイインターナショナル、2022年)] introduces Ukrainian paintings, including medieval icons and works from the late 18th century up to the 1920s, but there is no discussion of the periods between the 14th and 18th centuries and after 1930.

In contrast, Ukrainian exlibris has been appreciated in Japan for quite some time, thanks to several popular artists such as the late David Bekker (1940–2022), Roman Romanyshyn and Gennadiy Vereschagin. Here are two examples: the first page of the 2002 book *Love for Books: The World of Exlibris* [ed. by The Nippon Exlibris Association, Tokyo: Heibonsha, 2002. (日本書票協会（編著）『書物愛蔵書票の世界』平凡社新書、2002年)] featured a work by Vereschagin, and it

contained an article detailing a Japanese collector's experience commissioning exlibris from Bekker; a group of about twenty Japanese collectors placed a joint order for his works around the year 2000, indicating his popularity.

In fact, Bekker was already well-known in Japan since the Soviet era. *Modern "Exlibris" Information Encyclopedia* [eds. Ichigoro Uchida and Noboru Nakai, Tokyo: Tsukushikan, 1989. (内田市五郎・中井昇 (編) 『現代「書票」情報事典』 つくし館、1989 年)] included an image of his work along with another Ukrainian artist, Sergey Udovychenko (b. 1956).

In addition to the previously mentioned Bekker and Romanyshyn, the newsletters of The Nippon Exlibris Association featured renowned artists, Konstantin Kalynovych (No. 124, 2003), Sergiy Hrapov (No. 133, 2005), Konstantin Anthioukin (No. 137, 2006), and Oleksiy Fedorenko (No. 142, 2008) in their articles. The newsletters introduced forty-five foreign artists, of which six were from Ukraine, meaning that a relatively large number of Ukrainian artists were featured.

It is possible that, among all Ukrainian art forms, exlibris is the most recognized and highly regarded in Japan.

Illustration 10, page 57

4. Exlibris of Ukrainian Artists After the Invasion

All of my Ukrainian exlibris created after February 2022 are copperplate prints. This was not a deliberate choice on my part as copperplate etching appears to be the most prevailing technique in exlibris production today.

Almost all the artists introduced here used etching. Romanyshyn (Illustration 18) and Vereschagin (Illustration 17) used aquatint as well, a variant of etching that produces areas of tone rather than lines. Sergey Kirnitskiy (Illustration 13) is unique in employing drypoint and mezzotint; both techniques require direct carving into a copper plate. In the drypoint process, the design is drawn directly on a plate with a sharp, pointed needle-like instrument, while the mezzotint process involves indenting the plate by rocking a toothed metal tool to bring soft gradations of tone. Voitiuk used etching, aquatint, and mezzotint in her *Mandrake Root* (Illustration 14). The difference between direct carving and etching is that, due to the chemical etching process, etched lines tend to be rougher than direct carving.

Some of the artists featured also create color copperplate prints, which are produced using either a single plate or multiple plates. Kirnitskiy (Illustration 13) and Vereschagin (Illustration 17) work with a single plate, whereas Romanyshyn (Illustration 18), Mykhailo Drimaylo (Illustration 19) and Ruslan Agirba

(Illustration 23) use multiple plates. When using a single plate, ink must be carefully applied to the grooves of the copperplate. With multiple plates, the process is similar to Japanese ukiyo-e prints, where several plates with the same design are created and layered during printing. The difference between the two methods is that a single-plate print often shows some ink blurring at the color transitions, while a multi-plate print often exhibits slight misalignments across the plates.

That said, some artists can produce highly delicate and sharp lines even with etching, and others can achieve nearly flawless alignment with multi-plate printing. These distinctions should therefore be seen only as general guidelines. While these artworks can be enjoyed simply by looking at the images, I encourage the readers of this paper to examine the physical prints closely, ideally using a magnifying glass, to fully appreciate their fine details.

Lastly, I would like to briefly touch on the home regions and active locations of the artists featured in this paper. Most of Ukraine's prominent exlibris artists are based in Kyiv and Lviv. Considering the size of the cities, it would not be surprising to find a significant number of exlibris artists in Kharkiv as well, but I am not aware of any. This is likely due to differences in art education and teaching trends— Kharkiv appears to emphasize modern graphic arts over traditional printmaking. In terms of preserving and passing down traditional printmaking techniques, the Ukrainian Academy of Printing in Lviv (since 2024 as part of Lviv Polytechnic University) plays a particularly significant role, having nurtured many outstanding printmakers.

Illustrations 11-27 and comments, pages 58-88

Afterword

It is my deepest desire that those who have a chance to read this article will be inspired to take an interest in Ukrainian bookplates and printmaking art. Even from the brief overview of this writing, it is evident that the history of Ukrainian bookplates is closely intertwined with several factors; namely, the development of printmaking as an artistic form, the advancement of publishing as an industrial technology, the spread of books as a medium, the country's religious policies, and the international relations of European nations.

Today, we are experiencing tremendous advancement in technology and media. However, when it comes to international relations, it seems like it is going backward with the resurgence of imperialism and totalitarianism—ideologies that were thought to have been overcome in the 20th century at great human cost. It feels as though an unstoppable huge tide has formed. Yet, in every era, respecting

individual freedom remains crucial for the advancement of art and, ultimately, the progress of humanity. The greatest threat to it has been war. I believe it is getting increasingly important now to reaffirm the significance of individual dignity.

If we look at the history of Halychyna, we can see that it experienced being ruled by many nations, but remarkably, it often became the center of liberal movements. The Cossacks are known for their indomitable spirit, and I feel that Lviv embodies a strong liberal ethos. It is through this spirit that Ukraine stands as a major center for exlibris.

Закордонний секретар Японської асоціації екслібрису

Магістр права США, Темплський університет

Доктор юриспруденції, Університет Квансей Гакуїн

Магістр економіки, Нагойський університет

Бакалавр економіки, Кіотський університет

<https://doi.org/10.33989/pnpu.881.c3609>

Український екслібрис після 24 лютого 2022 року:

погляд із Японії

Передмова

Насамперед хочу висловити щире подяку професорці Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка Ользі Ніколенко за надану можливість написати статтю про дорогі моєму серцю українські екслібриси.

У цій праці мені б хотілося представити свої українські екслібриси, створені після лютого 2022 року, розповісти про те, що таке екслібрис, його історичне походження та техніку виконання, а також про деяких українських екслібрисистів і художників. Хочу додати, що я не художник, а митець-ентузіаст, і те, що я пишу в цій брошурі, ґрунтується виключно на моїх знаннях про екслібриси та моєму щирому захопленні ними. І я також хотів би зазначити, що зміст цієї статті відображає особисту думку доповідачів і не відображає погляди жодної організації.

Вперше я серйозно зацікавився екслібрисом (книжковим знаком) близько 2010 року. Однак задовго до цього серед ентузіастів екслібрису в усьому світі вже було добре відомо, що українські екслібриси мають виняткову якість. На момент початку вторгнення Росії в Україну я замовив лише три екслібриси українським художникам і не надавав особливого пріоритету українським екслібрисам перед екслібрисами з інших країн. З 24 лютого 2022 року я замовляю роботи майже виключно українським художникам. Роботи, які я представляю тут, були створені після вторгнення.

Російське вторгнення призвело до величезних людських і матеріальних втрат в Україні. З точки зору культурної шкоди його вплив був величезним, навіть з точки зору лише мистецького виробництва. Я можу лише уявити надзвичайно складну ситуацію з постійною загрозою нападів і руйнуванням будівель та критично важливої інфраструктури, що створює дуже складне середовище для митців, а також для всіх, хто там живе. Навіть для тих, хто

евакуювався за кордон, біль за долю своєї батьківщини, безумовно, був незмірним.

Проте, незважаючи на ці жахливі обставини, багато митців продовжують свою творчу роботу з надзвичайною наполегливістю та завзятістю. Художники та їхні роботи, які я представляю тут, є свідченням їхньої стійкості. Деякі з них тісно пов'язані з війною, інші – не так явно. Однак навіть ті роботи, які, здавалося б, не пов'язані з війною, несуть у собі невисловлені емоції митців, що ховаються під поверхнею. Звичайно, є багато інших видатних художників, яких я не можу представити в цій статті.

Українським митцям, які продовжують свою творчість навіть у воєнний час, дітям і вчителям, які продовжують навчання, і всім українцям, які живуть кожен день із силою та гідністю за таких обставин, я висловлюю вам свою глибоку повагу і захоплення.

1. Виникнення та значення екслібриса у світовому мистецтві

Екслібрис (Ex Libris) у перекладі з латини означає «з книг...» або «з бібліотеки...», його також називають книжковим знаком. Британська енциклопедія дає йому наступне визначення:

«Екслібрис – етикетка з друкованим малюнком, призначеним для позначення права власності, зазвичай наклеєна всередині передньої обкладинки книги». (<https://www.britannica.com/topic/bookplate>)

Таким чином, він має три специфічні особливості: вказує на власника книги, має друкований дизайн і є аркушем паперу. Завдяки своїй художній цінності та майстерності виконання, екслібриси приваблюють колекціонерів вусюму світу, особливо в Європі.

Ілюстрація 1, стор. 48

Сьогодні їхнє первісне призначення – позначення права власності книги – значною мірою відійшло на другий план. Натомість нині екслібриси замовляють здебільшого для мистецької оцінки, а колекціонери обмінюються між собою готовими роботами. Більше того, фокус, здається, перемістився з точки зору власника книги на точку зору художника; розміри малюнків значно зросли. Нерідко можна зустріти екслібриси розміром з аркуш паперу формату А4, а то й більше. За такого розміру вони нагадують звичайні друковані твори мистецтва з іменами замовників.

Як ви побачите далі в цій статті, перший екслібрис з'явився в середині XV століття в Німеччині. Відтоді екслібриси створювали в багатьох країнах. Однак у мене склалося враження, що хоча нині в Західній Європі є багато

колекціонерів екслібрисів, кількість активних художників, які займаються екслібрисом, не видається особливо великою.

Цікаво, що більшість видатних художників-екслібрисистів походять з України та інших колишніх країн Східного блоку Центральної та Східної Європи. Причини традиції виготовлення екслібрисів у Центральній та Східній Європі дещо незрозумілі, і я припускаю, що після розпаду комуністичного режиму екслібрис став відносно доступним проектом для художників-графіків, адже це невеликі за розміром гравюри, їх легше виготовляти, а їхня відтворюваність робить їх зручними для продажу.

А. Історія та мотиви

За часів Середньовіччя книги переважно виготовляли з такого матеріалу, як пергамент, і були надзвичайно дорогими. У XIV столітті право власності на книгу позначали різними способами: провенієнція, що включала рукописні прізвища або назви; протоекслібрис, що містив декоративні ілюстрації; суперекслібрис, що стосувався палітурки книги або зовнішніх позначок. Серед них суперекслібрис залишався популярним протягом усього XIV століття і все ще використовувався у XIX столітті. Хоча ці способи виконували ту саму функцію, що й екслібриси, вказуючи на право власності, вони не були шматочками паперу.

Значні зміни відбулися з появою друкарського верстата (у Німеччині його створив Йоганн Гутенберг близько 1450 року, а у Східній Європі – Франциск Скарина в 1517 році), що призвело до широкого розповсюдження книжок. Як наслідок, зросла потреба у позначенні права власності на книгу. Перший екслібрис було створено в Німеччині в середині XV століття, а з XVI століття екслібриси почали виготовляти в різних країнах (у Франції в 1529 році, Чехії в 1536 році, Угорщині в 1550 році, Англії в 1574 році, Італії в 1575 році, Швеції в 1595 році та Нідерландах в 1597 році).

Ілюстрація 2, стор. 49

Ілюстрація 3, стор. 50

Щодо дизайну та тематики екслібрисів, то багато ранніх зразків мали сильні монастирські та релігійні елементи, але незабаром геральдичні та гербові мотиви стали домінуючими (ви побачите гарний приклад Яна Зярнка далі в цій статті), а потім з'явилися такі теми, як книги та бібліотеки, пейзажі та рослини, фігури та тварини. Цей зсув відбувається паралельно з переходом права власності на книги від релігійних інституцій до аристократії, заможних верств населення, а згодом – до широкої громадськості. Грецька міфологія та біблійні сюжети традиційно були одними з найпоширеніших тем для

екслібрисів. Абстрактні зображення рідко обирали для сюжету. Варто зазначити, що еротичні зображення також стали важливим жанром у мистецтві екслібриса, можливо, завдяки розміщенню їх усередині книг, де вони розглядаються приватно, на розсуд власника.

Деякі колекціонери, замовляючи екслібрис, вказують певну тему, тоді як інші залишають дизайн повністю на розсуд художника. Навіть коли колекціонери обирають тему, вони, як правило, враховують сильні сторони художника та його уподобання щодо жанрів. Я бачив випадки, коли художнику, відомому своїми еротичними роботами, доручали створити нееротичний екслібрис, і в таких випадках мені здавалося, що роботи страждали, часто їм бракувало художнього впливу. Це слугує нагадуванням про те, що розпізнавання сильних сторін і спеціалізації художника має вирішальне значення – не лише в екслібрисі, але й у всіх видах мистецтва.

В. Техніки друку

Майже всі екслібриси створені за допомогою традиційних друкарських технік. Оскільки друкарство охоплює багато різних методів, я виокремлю лише п'ять найбільш репрезентативних технік.

а. Ксилографія

Ранні екслібриси здебільшого виготовлялися за допомогою ксилографії, з розфарбуванням деталей вручну. У цій техніці художник вирізає ділянки, які потрібно видалити, щоб рельєфна поверхня стала бажаним зображенням, потім наносить фарбу і друкує зображення на папері (високий друк). Це одна з найпростіших технік друку. Вона використовує недорогі матеріали, що робить її поширеним вибором для шкільних мистецьких проєктів навіть сьогодні. Однією з найвідоміших ксилографій у світі є японські роботи укійо-е, більшість з яких використовують кілька ксилографій, що дає змогу отримати вишукані кольорові відбитки.

Ілюстрація 4, стор. 51

б. Гравюра

На початку XVI століття Альбрехт Дюрер (1471-1528) удосконалив техніку гравюри на міді. У цьому методі художник, використовуючи різець (сталевий ріжучий інструмент зі спеціальним лезом), вирізає безпосередньо на мідній пластині, а потім заповнює канавки чорнилом перед тим, як притиснути пластину до паперу (друк інтагліо). Цей метод створює надзвичайно чіткі та вишукані лінії. Однак гравіювання, як відомо, є

складним у виконанні, оскільки різець може рухатися лише в одному напрямку за один раз.

Ілюстрація 5, стор. 52

с. Офорт

У XVII столітті офорт став більш доступною альтернативою гравюрі. У цьому методі художник покриває мідну пластину кислотостійким ґрунтом і за допомогою голки малює зображення, оголюючи метал під нею. Потім пластину занурюють у кислоту, яка витравлює борозенки на відкритих ділянках. У ці борозенки наносять чорнило, і пластину використовують для друку (друк інтагліо).

Порівняно з гравюрою, офорт створює грубіші лінії завдяки хімічному процесу травлення. Однак, з точки зору художника, це дуже схоже на малювання пером, що значно полегшує його виконання. Рембрандт ван Рейн (1606-1669), зокрема, створив багато видатних офортів, що значно вплинули на наступні покоління. Навіть сьогодні більшість гравюр на міді виготовляють за допомогою офорту.

Ілюстрація 6, стор. 53

d. Літографія

Літографія була винайдена наприкінці XVIII століття і набула поширення у XIX столітті. Ця техніка ґрунтується на природному відштовхуванні між олією та водою. Художник малює зображення на вапняковій або металевій пластині жирними матеріалами, потім пластину обробляють так, щоб фарба прилипла лише до намальованих ділянок, а з решти – відштовхувалася.

На відміну від високого або інтагліо-друку, літографія не створює ефекту рельєфної фарби або глибоких відбитків на папері, що може зробити її менш тактильною і привабливою для сприйняття як витвір мистецтва. Однак перевагою цього способу є висока довговічність друкарських форм і можливість виготовляти недорогі масові репродукції. Плакати Анрі де Тулуз-Лотрека (1864-1901) є одними з найвідоміших прикладів літографічного друку.

Ілюстрація 7, стор. 54

е. Трафаретний друк

У цій техніці фарба переноситься через сітчасте сито на поверхню. Вважається, що її винайшли багато років тому, але популярною вона стала завдяки роботам Енді Воргола (1928-1987). Існує лише кілька екслібрисів, виконаних у техніці трафаретного друку.

2. Історія українського екслібриса: крізь призму українського бароко

Найдавніший український екслібрис створив Ян Зярнко (1575-1630),= львівський гравер, який займався екслібрисом на початку XVII ст. Він також був відомий під псевдонімом Жан Ле Грейн. У той час Львів був частиною Речі Посполитої, і клієнтами Зярнка були переважно аристократи та військові діячі з цього регіону, тому в його екслібрисах переважали геральдичні мотиви. Хоча Зярнко мешкав у Парижі, художню освіту він здобув в Україні і підтримував зв'язки з родиною та меценатами в Україні.

Ілюстрація 8, стор. 55

Екслібрис залишався рідкісним явищем в Україні впродовж XVII ст. і став більш поширеним лише у XVIII ст., коли польські поміщики почали активно заселяти Волинь і Центральну Україну. Відтак екслібриси створювали для могутніх шляхетських родин, таких як польсько-литовські родини Сапег та Радзивіллів. На початку XVIII століття вони були виконані у стилі бароко, а наприкінці XVIII-на початку XIX століть – у стилі рококо.

У своїй проникливій лекції в Університеті Сайтама у 2023 році професор Ольга Ніколенко зазначила, що культурне зближення України з Європою розпочалося в епоху бароко, знаменуючи інтеграцію України в європейський культурний простір (Ніколенко Ольга. Українське бароко // Голоси з України: Лекції про націю та літературу у воєнний час, Ольга Ніколенко, Лідія Мацевко-Бекерська та Катерина Ніколенко /Переклад та редагування Сусуму Нонака та Мічіко Комія, Сайтама: Факультет вільних мистецтв, Вища школа гуманітарних і соціальних наук, Університет Сайтама, 2024. (オリハ・ニコレンコ「ウクライナのバロック」、オリハ・ニコレンコ、リディヤ・マツエフコ＝ベケルスカ、カテリーナ・ニコレンコ（著）、野中進・古宮路子（編訳）『ウクライナからの声——戦争の中の国民と文学講演集』埼玉大学教養学部・人文社会科学部研究科、2024年).

Прикметно, що перші екслібриси на території сучасної України були виготовлені у Львові, де активну роль відіграв Ян Юзеф Філіпович (бл. 1710-1767?/1770?); він став королівським друкарем у 1752 році і був одним з найвидатніших, привілейованих друкарів і книготорговців Львова; він також вів активну граверську діяльність поза Львовом. Григорій Кирилович

Левицький (1697-1769) з Полтави створював гравюри в Києві, серед яких, як кажуть, були й екслібриси. Однак перед тим, як повернутися до Києва, він провів понад десять років на навчанні у Вроцлаві (Польща).

Ілюстрація 9, стор. 56

На мою думку, можна вважати, що Польща-Литва та Львів відіграли дуже важливу роль у ранньому розвитку екслібриса в Україні (як ми побачимо далі, Львів і досі є одним із найважливіших місць створення екслібрисів). Наступні два моменти можуть вимагати особливої уваги. По-перше, як уже згадувалося вище, опанувати гравюру було надзвичайно складно, а кількість майстрів, здатних виготовляти роботи в цій техніці, та міст, здатних підтримувати їхню роботу або передавати її наступним поколінням, була обмеженою. На щастя, у Речі Посполитій це було можливо. По-друге, як зазначалося раніше, екслібрис розвивався зі збільшенням кількості видавництв і зростанням популярності книжок. У той час як багато країн накладали обмеження на видавців переважно з релігійних причин, релігійна політика Речі Посполитої була відносно ліберальною або толерантною, що сприяло розвитку екслібриса.

До середини XIX століття українська національна свідомість зростала, що призвело до заснування художніх шкіл у великих містах, таких як Одеса, Харків та Київ. Крім того, наприкінці XIX та на початку XX століть з'явилися нові техніки друку, зокрема літографія, цинкографія та ліногравюра. Раніше переважав друк на мідних пластинах, але ці нововведення зробили виробництво та друк екслібрисів більш доступними. Мистецькі інституції також почали зосереджуватися на графічному мистецтві, плекаючи талановитих художників. Як наслідок, якщо до XIX століття екслібриси залишалися здебільшого приналежністю аристократії, то на початку XX століття вони набули популярності як предмети колекціонування. Мотиви і теми екслібрисів вийшли за межі геральдичних зразків для дворянства, значно урізноманітнівшись. Зокрема, у 1920-х роках був сплеск виробництва та виставок екслібрисів.

Із кінця 1920-х років українське мистецтво, зокрема екслібрис, зазнало ідеологічних репресій, а з початком Другої світової війни екслібрис увійшов у тривалий період занепаду. Лише на початку 1960-х років виставки екслібриса відновилися, а по всій Україні були створені об'єднання любителів книги та екслібриса. У цей період домінуючими техніками стали ліногравюра, ксилографія та друк на цинковій пластині.

Між 1970-ми та 1990-ми роками у мистецтві екслібриса відбулися значні зміни: ключові постаті попередніх періодів поступово відійшли, на їхнє місце прийшли молоді митці, а також з'явилися нові візуальні медіа. Від

середини 1980-х років почастишали виставки, організовані об'єднаннями ентузіастів, а фахівці та колекціонери екслібрисів відігравали активну роль у проведенні цих заходів. Після здобуття Україною Незалежності в 1991 році українське мистецтво екслібрисів стало більш інтернаціональним. У 1994 році Українська асоціація екслібриса приєдналася до Міжнародної федерації товариств екслібриса (FISAE), що закріпило глобальну присутність України в цій галузі. Ця тенденція продовжується й донині.

3. Українське мистецтво та екслібрис у Японії

Щодо українського мистецтва загалом, то кілька визначних постатей здобули визнання в Японії. Наприклад, сучасний художник Микита Кадан (нар. 1982 р.) виставляв свої роботи на арт-трієнале в Ечіго-Тсумарі та мав персональні виставки в Токіо, а Марія Примаченко (1909-1997), українська художниця наївного мистецтва, була представлена на різних японських веб-сайтах. Проте увага до українського мистецтва в Японії залишається обмеженою.

Ось кілька прикладів, які демонструють цю ситуацію: «*65 Chapters to Understand Ukraine*» (упорядники Tomotaka Hattori та Yoshinari Harada, Tokyo: Akashi Shoten, 2018. [服部倫卓・原田義也（編著）『ウクライナを知るための 65 章』明石書店、2018 年]) лише побіжно згадує Іллю Ріпіна, художника з Харківщини.

«*Ukraine Fanbook*» [автор Takashi Hirano, Tokyo: Publib, 2020. (平野高志『ウクライナ・ファンブック』パブリブ、2020 年)] розповідає про мурал-арт у Києві та містить інтерв'ю про простір сучасного мистецтва ІЗОЛЯЦІЯ в Донецьку, але не включає ширших дискусій про українське мистецтво.

«*With Love to Ukraine: An Invitation to Ukrainian Art*» [автор Hiroshi Unno, Tokyo: PIE International, 2022. (海野弘『ウクライナに愛をこめてウクライナ美術への招待』パイインターナショナル、2022 年)] представляє український живопис, зокрема середньовічні ікони та роботи з кінця XVIII століття до 1920-х років, але не розглядає періоди між XIV і XVIII століттями та після 1930 року.

Натомість український екслібрис цінують у Японії вже досить давно, завдяки кільком популярним художникам, таким як покійний Давід Беккер (1940-2022), Роман Романишин та Геннадій Верещагін. Ось два приклади: на першій сторінці книги 2002 року «*Love for Books: The World of Exlibris*» [видана Японською асоціацією екслібриса, Tokyo: Heibonsha, 2002. (日本書票協会（編著）『書物愛 蔵書票の世界』平凡社新書、2002 年)] була

опублікована робота Верещагіна, а в книжці вміщено статтю про досвід японських колекціонерів, які замовляли екслібриси у Беккера; група з близько двадцяти японських колекціонерів розмістила спільне замовлення на його роботи близько 2000 року, що свідчить про його популярність.

Насправді Беккер був добре відомий у Японії ще з радянських часів. Сучасна інформаційна енциклопедія «*Exlibris*» [упорядники Ichigoro Uchidata Noboru Nakai, Tokyo: Tsukushikan, 1989. (内田市五郎・中井昇 (編) 『現代「書票」情報事典』つくし館、1989年)] помістила зображення його роботи разом з іншим українським художником, Сергієм Удовиченком (нар. 1956 р.).

Окрім згаданих вище Беккера та Романишина, в інформаційних бюлетенях Асоціації «The Nippon Exlibris» публікували свої статті відомі художники Костянтин Калинович (№ 124, 2003), Сергій Храпов (№ 133, 2005), Костянтин Антюхін (№ 137, 2006) та Олексій Федоренко (№ 142, 2008). У бюлетенях було представлено сорок п'ять іноземних художників, з яких шестеро – з України, тобто відносно велика кількість українських художників була представлена.

Не виключено, що серед усіх видів українського мистецтва екслібрис є найбільш впізнаваним і шанованим в Японії.

Ілюстрація 10, стор. 57

4. Екслібриси українських художників після вторгнення

Усі мої українські екслібриси, створені після лютого 2022 року, – це гравюри на міді. Це не було моїм свідомим вибором, оскільки офорт на мідній пластині сьогодні є найбільш поширеною технікою у створенні екслібрисів.

Майже всі представлені тут художники використовували офорт. Романишин (Ілюстрація 18) і Верещагін (Ілюстрація 17) також використовували акватинту – різновид офорту, який створює не лінії, а ділянки тону. Сергій Кирницький (Ілюстрація 13) унікальний у застосуванні сухої голки та меццотинто; обидві техніки вимагають безпосереднього різьблення на мідній пластині. У процесі сухої голки малюнок наноситься безпосередньо на пластину гострим, загостреним голкоподібним інструментом, тоді як процес меццотинто передбачає вдавнення в пластину зубчастим металевим інструментом для отримання м'яких градацій тону. Войтюк використовувала офорт, акватинту та меццотинто у своїй роботі «Корінь мандрагори» (Ілюстрація 14). Різниця між прямим різьбленням і травленням полягає в тому,

що завдяки процесу хімічного травлення витравлені лінії, як правило, грубіші, ніж при прямому різьбленні.

Деякі з представлених художників також створюють кольорові гравюри на міді, які виготовляються на одній або декількох пластинах. Кирницький (Ілюстрація 13) та Верещагін (Ілюстрація 17) працюють з однією пластиною, тоді як Романишин (Ілюстрація 18), Михайло Дрімайло (Ілюстрація 19) та Руслан Агірба (Ілюстрація 23) використовують кілька пластин. При використанні однієї пластини фарба повинна бути акуратно нанесена в канавки міді. При використанні декількох пластин процес схожий на японську гравюру укійо-е, де під час друку створюється кілька пластин з однаковим дизайном, які накладаються одна на одну. Різниця між цими двома методами полягає в тому, що при друку з однієї пластини часто спостерігається розмиття фарби на переходах кольорів, тоді як при друку з кількох пластин часто спостерігаються незначні перекоси між пластинами.

При цьому деякі художники можуть створювати дуже тонкі та чіткі лінії навіть за допомогою офорту, а інші можуть досягти майже бездоганного вирівнювання за допомогою багатофарбового друку. Тому ці відмінності слід розглядати лише як загальні рекомендації. Хоча цими творами мистецтва можна насолоджуватися, просто дивлячись на зображення, я закликаю читачів цієї статті уважно розглянути фізичні відбитки, в ідеалі – за допомогою лупи, щоб повністю оцінити їхні дрібні деталі.

Насамкінець, я б хотів коротко зупинитися на регіонах проживання та активної діяльності художників, представлених у цьому виданні. Більшість видатних українських художників-екслібрисистів мешкають у Києві та Львові. Зважаючи на розмір міст, не дивно було б знайти значну кількість екслібрисистів і в Харкові, але мені не відомо про жодного з них. Це, ймовірно, пов'язано з різницею в художній освіті та тенденціях викладання – у Харкові, здається, більше уваги приділяють сучасній графіці, аніж традиційній гравюрі. З точки зору збереження й відтворення традиційних технік друкарства, Українська академія друкарства у Львові (з 2024 року у складі Національного університету «Львівська політехніка») відіграє особливо важливу роль, виплекавши багато видатних граверів.

Ілюстрації 11-27, стор. 58-88

Післямова

Я дуже хочу, щоб ті, хто матиме нагоду прочитати цю брошуру, зацікавилися українським екслібрисом та мистецтвом друкарства. Навіть із короткого огляду у цій праці видно, що історія українського екслібриса тісно переплетена з кількома факторами, а саме: розвитком друкарства як виду

мистецтва, розвитком видавничої справи як промислової технології, поширенням книги як засобу масової інформації, релігійною політикою держави та міжнародними відносинами європейських народів.

Сьогодні ми переживаємо колосальний розвиток технологій та засобів масової інформації. Однак, коли йдеться про міжнародні відносини, здається, що вони повертаються назад із відродженням імперіалізму і тоталітаризму – ідеологій, які, як вважалося, були подолані у XX столітті великими людськими жертвами. Здається, що утворилася нестримна величезна хвиля, яку неможливо зупинити. Проте в кожную епоху повага до свободи особистості залишається вирішальною для розвитку мистецтва і, зрештою, прогресу людства. Найбільшою загрозою для неї була і залишається війна. Я вважаю, що нині стає дедалі важливіше підтверджувати важливість індивідуальної гідності.

Якщо ми подивимося на історію Галичини, то побачимо, що вона перебувала під владою багатьох країн і народів, але, що прикметно, часто ставала центром ліберальних рухів. Козацтво відоме своїм незламним духом, і я відчуваю, що Львів уособлює сильний ліберальний етос. Саме завдяки цьому духу Україна є провідним центром екслібриса.

2022 年 2 月 24 日以降のウクライナの蔵書票——日本からの視点

阪本 政仁

日本書票協会 Overseas Secretary

京都大学 経済学部 卒業

名古屋大学大学院 経済学研究科 博士課程前期課程 修了

関西学院大学大学院 司法研究科 修了

テンプル大学ジャパンキャンパス LL.M. in U.S. Law プログラム 修了

<https://doi.org/10.33989/pnp.881.c3609>

はじめに

私が愛するウクライナの蔵書票について文章を書いて発表するという貴重な機会を与えていただいたオリハ・ニコレンコ教授のご厚意に、この場で深く感謝申し上げます。

本稿では、私が 2022 年 2 月以降に制作してもらったウクライナの蔵書票について紹介し、蔵書票とは何か、その歴史的背景や技法について説明するとともに、ウクライナのアーティストについても取り上げます。なお、私はアーティストや美術の専門家ではなく、あくまで一愛好家ですので、もし誤りや不正確な記載などがあれば、ぜひご指摘いただきたく思います。また、本稿は私の個人的な見解であり、いかなる団体とも関係ないということも申し添えておきます。

私が蔵書票に本格的に興味を持ち始めたのは 2010 年頃ですが、それよりずっと以前から、世界中の蔵書票愛好家の間では、ウクライナの蔵書票が素晴らしいというのは当然の常識のようになっていました。2022 年 2 月の時点で、私はウクライナ作家に蔵書票を合計で三点作ってもらっていましたが、このときはまだ、ウクライナの作家に対して優先的に注文していたというわけではありませんでした。その後、ロシアによるウクライナ侵攻が始まってからは、ウクライナの作家にほぼ絞って発注を行っています。今回ご紹介するのは、私が侵攻開始後に発注し、完成した作品です。

ロシアによる侵攻は、ウクライナに甚大な人的・物的被害をもたらしています。アーティストの制作活動という点だけで考えてみても、負傷したり家屋が破損したりしたらもちろんのこと、仮にそうならなかったとしても、ミサイルやドローンを絶えず警戒せねばならず、電気やガスも満足に使用できないという状況は、どれだけ深刻な影響を及ぼすことでしょうか。

あるいは、国外に避難した人であっても、自国の状況について、どれだけ深く苦悩することでしょうか。

ですが、このような困難な状況にあっても、多くのアーティストたちは粘り強い制作活動が続けています。今回私が紹介するのは、そのような作家とその作品です。題材的には、戦争と深くかかわったものもありますが、それほどでもないものもあります。ですが、一見戦争と関係のないような作品であっても、そこには、表面に見えない作者の秘められた思いがこめられているのです。もちろん、今回私が紹介できなかったアーティストの中も、素晴らしい作家はたくさんいます。

戦時下でも創作活動が続けているアーティストたち、学習を継続している子供たちや教師たちをはじめ、すべてのウクライナの人々が日々を精一杯生きています。彼らの不屈の精神に対し、心から敬意を表したいと思います。

1. 世界の美術における蔵書票の出現とその意義

蔵書票とは、本の見返しに貼って、その本の持ち主を明らかにするための小紙片のことです。欧米では **exlibris** や **bookplate** と呼ばれますが、**exlibris** という名称は、「蔵書から」を意味するラテン語 **ex libris** に由来しています。「蔵書からの一冊」という意味です。ブリタニカ百科事典は、蔵書票について次のように定義しています。

・蔵書票 **Bookplate** 「所有者を示すための印刷されたデザインが施されたラベルで、通常、本の表紙の内側に貼られるもの。」

(<https://www.britannica.com/topic/bookplate>)

また、『広辞苑』第7版（2018年）は、次のように定義しています。

- ・蔵書票「蔵書の表紙の見返しなどに貼ってその所蔵者を示す、印刷した小票。書票。エクス-リブリス」
- ・書票「蔵書票に同じ。」
- ・エクス-リブリス「（「...の蔵書より」の意）蔵書票。書票。」

つまり、書物の持ち主を示していること、図柄が印刷されていること、紙片であることという三点が特徴と言えるでしょう。蔵書票は芸術性が高

く、工芸品的な性格も持ち合わせているところから、ヨーロッパを中心に、世界中にコレクターがいます。

図版 1、48 ページ

今日では、書物に貼ってその持ち主を示すという元々の意義は薄れ、鑑賞目的で発注して、完成品をコレクター同士で交換するというのが主流になっています。さらに、使用者よりも制作者の視点が強くなったためか、サイズも大きくなり、A4 やそれ以上の大きさの蔵書票も珍しくありません。ここまで大きくなると、通常の版画作品に発注者の名前を入れたものというような感すらあります。

世界で初めて蔵書票が作られたのは、すぐ後で見るように 15 世紀半ばのドイツであり、以降、さまざまな国で蔵書票が作られるようになります。もっとも、これは私の印象ですが、現在、西欧に蔵書票コレクターはたくさんいますが、蔵書票作家の数は必ずしも多くないように思われます。主要な蔵書票作家の多くはウクライナをはじめ、中東欧の旧共産圏諸国で活動しています。蔵書票の制作が中東欧で盛んであることの理由はやや不明な面もありますが、おそらく、共産主義体制崩壊時に、グラフィックアーティストにとって比較的手掛けやすい仕事案件であった——小サイズの版画であるので、制作しやすく、複製して販売もしやすい——ことの名残なのではないかと思われます。

A. 歴史と図柄

中世では、書物は主に羊皮紙などによって制作され、非常に高価なものでした。14 世紀には、プロヴィナンスと呼ばれる苗字や地位の手書き筆跡、プロトエクスリブリスと呼ばれる装飾的図柄の描画、スープラリブロスやスペルエクスリブリスと呼ばれる紋章またはモノグラムによる本の外装などにより、本の持ち主が示されていました。特にスープラリブロスは、17 世紀にも盛んであり、19 世紀にも使われていました。これらは、本の持ち主を示すという機能においては蔵書票と同じですが、紙片ではありません。

状況が大きく変わったのは、活版印刷技術の確立（ドイツでグーテンベルグが 1450 年頃、東欧ではフランツィスク・スカリナが 1517 年）と、それによる書物の普及でした。これにより、書物の持ち主を示す必要性も高まったのです。15 世紀半ばのドイツに最初の蔵書票が制作され、16 世紀以降、さまざまな国で蔵書票が作られるようになります（フランス 1529 年、

チェコ 1536 年、ハンガリー1550 年、英国 1574 年、イタリア 1575 年、スウェーデン 1595 年、オランダ 1597 年）。

図版2、49 ページ

図版3、50 ページ

蔵書票の絵柄・テーマは、初期の多くは修道院を背景とした宗教色の強いものでした。その後、楯や紋章をモチーフにしたものが主流となり（後ほど、ヤン・ジャルンコによる好例を紹介します）、やがて書物・書斎、風景・植物、人物、動物などテーマが多様化していくようになります。これは、蔵書票のオーナーが、教会から貴族、富裕層、さらには一般人へと広まっていく過程でもあると言えるでしょう。ギリシャ神話や聖書のエピソードなどは、テーマとなることが伝統的に非常に多いと言えます。抽象画がテーマになることは稀です。また、本の内側に貼って、好きなときにだけ眺めるという性質ゆえでしょうが、エロティックな図柄が蔵書票の一大テーマとなっているということは、特筆すべきでしょう。

蔵書票のテーマについては、発注者が指定するときと、画家にお任せするときとがあります。とはいえ、発注者が指定するときも、画家の得意ジャンルを見極めながらテーマを指定することが多いでしょう。ときどき、エロティックな作品が得意な画家に、エロティックでない作品を発注しているケースを見ることがありますが、正直、作品としてはあまり面白くないことが多いように感じます。絵画に限りませんが、相手の得意ジャンルや長所を見極めるというのは大切だと言えるでしょう。

B. 技法

蔵書票の技法は、版画の技法そのものです。版画の技法は数多くありますので、ここではごく代表的なものについてのみ触れます。

a. 木版画

初期の蔵書票は、凸版の板目木版で手彩色をするのが主流でした。これは、木を彫って、出っ張った部分にインクを塗って印刷するものです（凸版）。技法的に最もシンプルで、材料も安価なので、小学生の図工などでも制作することが多いのではないかと思います。木版で最も有名な事例は日本の浮世絵です。多くの浮世絵は、複数の木板を使った色刷りです。

図版4、51 ページ

b. エングレーヴィング

その後、16 世紀初頭にはデューラー（1471–1528 年）が銅版エングレーヴィングを確立します。これは、ビュランという特殊な彫刻刀を用いて銅板に直接彫っていき、そのくぼみにインクを詰めて印刷するものです（凹版）。達人が制作したエングレーヴィングの線は実にシャープで美しいので、ぜひ実物を見ていただきたいです。ただ、ビュランは一方向にしか動かすことができないので、習熟が非常に難しいという問題があります。

図版 5、52 ページ

c. エッチング

そこで、17 世紀にはエッチングが発達します。エッチングでは、防食剤（グラウンド）でコーティングした銅板にニードルで描画します。こうすると、描画箇所のグラウンドが剥がれるので、硝酸などで腐蝕させて描画箇所にくぼみをつけ、そこにインクを詰めて印刷します（凹版）。

エングレーヴィングに比べると、エッチングは腐蝕過程が入ってくるため、描く線がどうしても粗くなります。ですが、画家からしたら、素描をするような感覚で描画することができるので、技術的にははるかに容易と言えます。特に、レンブラント（1606–1669 年）は優れたエッチング作品を数多く制作し、後世に大きな影響を与えました。今日でも、ほとんどの銅版画はエッチングで描かれています。

図版 6、53 ページ

d. リトグラフ

さらに、リトグラフが 18 世紀末に発明されて 19 世紀に普及します。これは、水と油の反発作用を利用して、石灰石などの版面に、インクが付着する部分とインクを弾く部分とを作り出すものです。

凸版や凹版のような刷り跡やインクの盛り上がりがなく、その分どうしても作品としての面白味がやや落ちるという面はあると思いますが、版の耐久性が高く、安価な大量複製が可能という特徴があります。リトグラフで描かれた版画作品としては、トゥールーズ＝ロートレック（1864–1901 年）のポスターがよく知られています。

e. シルクスクリーン

シルクスクリーンでは、インクはメッシュを通過して印刷面に付着します。シルクスクリーンという技法自体は古くに発明されていますが、広く普及したのはアンディ・ウォーホル（1928-1987 年）の作品によってです。シルクスクリーンによる蔵書票は多くありません。

2. ウクライナの蔵書票の歴史：ウクライナ・バロックの視点

ウクライナで最初の蔵書票とされているのは、リヴィウ出身の版画家ヤン・ジャルンコ（別名ジャン・ルグラン、1575–1630 年頃）が、17 世紀初頭に制作したものです。当時のリヴィウはポーランド・リトアニア共和国の一部であり、ジャルンコの作品の票主も同国の貴族・軍人たちでした。それゆえ、作品のテーマも紋章でした。ジャルンコの活動拠点はパリでしたが、彼はリヴィウで美術の素養を磨き、同地にいる家族や顧客とも連絡を保っていました。ですので、彼の作品はウクライナの蔵書票であると見るのが適切でしょう。

ただし、17 世紀のウクライナでは蔵書票はほとんど作られず、むしろ 18 世紀に作られるようになります。すなわち、ポーランド系の領主がウクライナ西部のヴォルィーニ地方や中央ウクライナに盛んに入植するようになります。こうして、ポーランド・リトアニアのサピエハ家やラジヴィウ家といった有力貴族を票主として、18 世紀前半はバロック風、18 世紀後半～19 世紀初頭はロココ風の蔵書票が作られます。

なお、ウクライナのバロックについては、オリハ・ニコレンコ教授が 2023 年日に埼玉大学で行われた講演の中で、バロック時代からウクライナ文化はヨーロッパ文化と同じ方向に歩み始め、ウクライナがヨーロッパ文化圏に入ったということを興味深い指摘をしておられます（オリハ・ニコレンコ「ウクライナのバロック」、オリハ・ニコレンコ、リディヤ・マツェフコ＝ベケルスカ、カテリーナ・ニコレンコ（著）、野中進・古宮路子（編訳）『ウクライナからの声——戦争の中の国民と文学 講演集』埼玉大学教養学部・人文社会科学研究科、2024 年）。

ここで注目すべきは、上述のように、現在のウクライナで最初に制作された蔵書票は、リヴィウで作られたという点です。リヴィウでは、ヤン・ユゼフ・フィリポヴィチ（1710 年頃–1767 年?/1770 年?）が活躍していました、彼は 1752 年に王室御用印刷業者となり、リヴィウで最も著名な特権印刷業者・書籍商でした。また、彼は広範な版画制作も行っていました。リヴィウ以外では、ポルタワ出身のグリゴリー・キリロヴィチ・レヴィツキー（1697–1769 年）がキーウで版画を制作しており、それには蔵書票も含まれていたようです。しかし、彼はキーウに戻る前、ポーランドのヴロツワフで 10 年以上にわたり修行を積んでいたのです。

図版 9、56 ページ

こうしてみると、ポーランド＝リトアニア、リヴィウが、ウクライナにおける蔵書票の初期の展開に非常に重要な役割を果たしたと考えてよいでしょう（後で見ますが、リヴィウは現在でも蔵書票の制作が盛んです）。特に、以下の二つの点が重要と思われます。第一に、上述の通り、エングレーヴィングの技術習得は極めて困難であり、この技術を用いて作品を制作できる職人や、その技術を支援し次世代に継承できる街は限られてました。しかし、ポーランド＝リトアニアでは幸いそれが可能だったという点です。第二に、これまたすでに述べたように、蔵書票は印刷所の増加と書物の普及に伴って発展しました。多くの国々が主に宗教的理由により出版に制約を課していた一方で、ポーランド＝リトアニアの宗教政策は比較的自由または寛容であり、それが蔵書票の発展にプラスに働いたと考えられる点です。

さて、19 世紀半ば頃から、ウクライナの国民意識が高まっていきます。この時期に、主要都市のオデーサ、ハルキウ、キーウに美術学校が設立されます。また、19 世紀～20 世紀初頭には、リトグラフ、亜鉛凸版、リノカットなどの印刷技術が発明されます。それ以前は銅版画が主流でしたが、これらの発明により、蔵書票の制作や印刷が容易になりました。美術教育機関もグラフィックアートに力を注ぎ、優れたアーティストを生み出しました。こうして、19 世紀まではまだ貴族階級などに留まっていた蔵書票が、20 世紀初頭には、コレクション用アイテムとして広まるようになります。蔵書票のモチーフ・テーマも、貴族のための紋章型に留まらず、多様化していきます。特に 1920 年代には、蔵書票が熱心に制作され、展示が数多くなされます。

しかし、1920 年代の終わりから、イデオロギー上の理由によるウクライナ芸術の弾圧が行われ、第二次世界大戦などもあって、蔵書票は長期間、

いわば停滞期に入ります。1960 年代初頭から、ようやく蔵書票の展示が活発化し、各地域で書物や蔵書票の愛好家の協会が設立されます。技法的には、リノカット、木版、亜鉛製版が中心となります。

1970 年代から 1990 年代には、それまでの蔵書票芸術の中心人物だった作家たちの引退、それに代わる若いアーティストの台頭、そして新しいビジュアルメディアの探求が目立つようになりました。1980 年代半ば以降、愛好家協会の展覧会活動が活発になり、ブックマークの専門家や収集家が展覧会の開催に携わるようになります。1991 年にソ連が崩壊してウクライナが独立すると、1994 年にはウクライナ蔵書票協会が国際蔵書票連盟 [FISAE (Fédération Internationale des Sociétés d'Amateurs d'Exlibris)] に加盟するなど、ウクライナの蔵書票はますます国際化が進んでいき、今日に至っています。

3. 日本におけるウクライナのアートと蔵書票

ウクライナのアート全般についていうと、日本では、現代アートのニキータ・カダン（1982 年生まれ）が「越後妻有 大地の芸術祭」に出展したり東京で個展を開いたりしているのと、マリヤ・プリマチェンコ（1909–1997 年）がウクライナのナীব・アート作家としてウェブなどで紹介されたりすることはありますが、他のジャンルについては、残念ながらまだあまり知られていないように思われます。

たとえば、一般的に入手しやすい本でいうと、『ウクライナを知るための 65 章』（服部倫卓・原田義也編著、明石書店、2018 年）では、ハルキウ近郊の出身の画家であるイリヤ・レーピンについて言及がある程度であり、『ウクライナ・ファンブック』（平野高志著、パブリブ、2020 年）でも、キーウのミューラルアートの紹介と、ドネツクの現代芸術のアート施設・イゾリャーツィヤについてのインタビューがあるくらいです。『ウクライナに愛をこめて ウクライナ美術への招待』（海野弘著、パイインターナショナル、2022 年）は、中世ウクライナのアイコンや、18 世紀後半にロシア帝国に組み込まれてから 1920 年代までのウクライナの絵画作品について取り上げていますが、14 世紀から 18 世紀までと、1930 年代以降についての記述はありません。

ですが、蔵書票に関しては、数年前に亡くなったダヴィッド・ベッケル（1940–2022 年）や、後でご紹介するロマン・ロマニーシン、ヘナディー・ヴェレスチャヒンなど人気作家が数多くいることもあり、かなり以前

から親しまれています。たとえば、2002年に日本書票協会が編集した書籍『書物愛 蔵書票の世界』（平凡社新書）では、巻頭のカラー図版のトップがヘナディー・ヴェレスチャヒンの作品でしたし、日本人コレクターがベッケルに発注した体験談も記事として載っています。

特にベッケルについては、日本ではソ連時代から名が知られており、1989年に刊行された『現代「書票」情報事典』（内田市五郎・中井昇編著、つくし館）では、ウクライナの画家としてはウドヴィチェンコ（1956年生まれ）とともにベッケルの作品が紹介されていました。また、2000年前後には20人ほどのコレクターがグループ発注を行うなど、高い人気を博していました。

また、日本書票協会の会誌である日本書票協会通信では、ベッケルやロマニーシンに加えて、著名アーティストであるカリノヴィッチ（第124号、2003年）、フラポウ（第133号、2005年）、アントゥイヒン（第137号、2006年）、フェドレンコ（第142号、2008年）が取り上げられています。同通信では計45人の外国人アーティストが紹介されましたが、そのうち6人がウクライナ出身ですので、ウクライナのアーティストは比較的多く紹介されたと言えます。

日本で最も知られ、評価も高いウクライナのアートは、実は蔵書票なのかもしれません。

図版10、57ページ

4. 2022年2月24日以降に制作されたウクライナ蔵書票

今回のエッセイでご紹介する私のウクライナ蔵書票作品は、すべて銅版画です。これは私が特に技法を指定したわけではなく、今日、蔵書票で主流の制作技法は銅版エッチングだと思います。

ほぼすべての作家がエッチングを使っていますが、ロマニーシン（図版18）とヴェレスチャヒン（図版17）はアクアチントも使っています。これは、エッチングの派生技法で、線ではなく面の濃淡を出す技術です。キルニツキー（図版13）だけは直刻技法（ドライポイント、メゾチント）を用いています。ドライポイントは、鋭く尖った金属製ニードルを使って、デザインを直接銅版に描くものです。メゾチントは、ベルソーと呼ばれる金属製の道具で銅版に細かい傷をつけ、その傷をスクレーパーやバニッシャーなど取り除いていくことで柔らかい階調を生み出すものです。ヴォイテュクは『マンドラゴラの根』（図版14）ではエッチング、アクアチント、

メゾチントを使用しています。直刻技法かエッチングかを見分ける方法としては、上述のように、エッチングだと薬品による腐蝕過程があるため、どうしても線が粗くなるという点が挙げられます。

また、何人かの作家がカラー銅版画を制作していますが、これには銅板を1枚しか使わない技法と、複数の銅板を使う技法とがあります。キルニツキー（図版13）とヴェレスチャヒン（図版17）は1版ですが、ロマニーシン（図版18）、ドリマイロ（図版19）、アギルバ（図版23）は多版を使用しています。1版の場合は、銅板についた溝に丹念にインクを詰めていく必要があります。多版の場合も、インクを詰める手間がかかるのは同様ですが、ちょうど日本の浮世絵と同じように、同じ図柄の銅板を複数制作し、それを重ねて刷るかたちになります。1版か多版かを見分ける方法としては、1版だと色の変わり目のところでどうしてもインクが混じり合う、多版だとどうしても版全体に微かなズレが生じる、といった点が挙げられます。

とはいえ、アーティストによっては、エッチングでも非常に繊細でシャープな線を引く人や、多版でもほとんどズレなしに刷る人もいますので、これらはあくまで目安です。各作品は、画像を眺めるだけでも楽しめるでしょうが、できればぜひルーペなどで実物を細部まで丹念に見てほしいと思います。

最後に、今回紹介する画家の出身地や活動拠点についても触れておきたいと思います。ウクライナの主な蔵書票作家のほとんどは、キーウとリヴィウを活動拠点としています。単純に都市の人口だけで考えるならば、たとえばハルキウに蔵書票作家がたくさんいてもおかしくないはずですが、少なくとも私は一人も知りません。ここは、美術学校や講師の傾向が影響しており、ハルキウでは伝統的な版画よりも現代的なグラフィックアートが重視されているようです。伝統的な版画を教え伝えるという観点では、リヴィウのウクライナ版画アカデミーが非常に重要な学校であり、数多くの優れた版画家を輩出しています。

図版11-27 およびコメント、58-88 ページ

おわりに

本稿をきっかけに、皆さんがウクライナの蔵書票や版画芸術に関心を持ってくださることを願っています。この文章では簡単な概略しか触れていませんが、それだけでもウクライナの蔵書票の歴史が、芸術としての版画

の発展、産業技術としての出版の進化、本というメディアの普及、国家の宗教政策、そしてヨーロッパ諸国間の国際関係といったいくつかの論点と密接に関わっていることがわかるのではないのでしょうか。

現代において、私たちは技術やメディアの面では驚異的な進歩を遂げています。しかし、国際関係においては、20世紀に多くの犠牲を払って克服したはずの帝国主義や全体主義といったイデオロギーが再び勢いを取り戻しているように見え、私たちはむしろ後退しているように感じられます。まるで抗いがたい大きな潮流が生まれているかのようです。それでも、どの時代においても個人の自由を尊重することは、芸術の発展、ひいては人類の進歩にとって極めて重要なことです。そして、それを脅かす最大の存在が戦争でした。だからこそ、いま再び個人の尊厳というものの意味を見直すことが、より一層重要になっていると私は思います。

コサックたちは不屈の精神で知られています。そして、ハルィチナー地方の歴史を振り返るならば、さまざまな国に支配されながらも、たびたび自由主義運動の中心地となっていたことが分かるでしょう。リヴィウにもコサックと同様な、自由を重んじる気風が色濃く息づいていると私は感じます。このような精神こそが、ウクライナを蔵書票の一大拠点たらしめているのです。

Illustrations for Mr. Masahito Sakamoto's article

Ілюстрації до статті містера Масахіто Сакамото

2022 年 2 月 24 日以降のウクライナの蔵書票——日本からの視点 図版

1. The Emergence and Significance of Exlibris in World Art

1. Виникнення та значення екслібриса у світовому мистецтві

1. 世界の美術における蔵書票の出現とその意義

Illustration 1

Charles Dickens's exlibris

Ілюстрація 1

Екслібрис Чарльза Дікенса

図版 1

チャールズ・ディケンズの蔵書票

A. History and Motifs
А. Історія та мотиви
A. 歴史と図柄

Illustration 2

Early exlibris: Bookplate of Hanns Iglers Knabensberger (*Hedgehog Exlibris*),
Germany, 1470–1480 (circa)

Ілюстрація 2

Ранній екслібрис: Екслібрис Ганса Іглера Кнабенсбергера (Екслібрис із їжаком),
Німеччина, бл. 1470–1480

図版 2

初期の蔵書票：ヨハネス・クナベンスベルクの蔵書票（「ハリネズミの蔵書票」）、
ドイツ、1470–1480 年頃

Illustration 3

Early exlibris: Bookplate for Hildebrand Brandenburg of Biberach, Germany, 1480

Ілюстрація 3

Ранній екслібрис: Екслібрис для Гільдебранда Бранденбурга з Бібераха, Німеччина, 1480

図版 3

初期の蔵書票：ブックスハイム修道院の蔵書票、ドイツ、1480 年頃

B. Printing Techniques

a. Woodcut

В. Технікидруку

a. Ксилографія

В. 技法

a. 木版画

Illustration 4

Hasui Kawase. *Tōkyō jūnidai, Toyama-no-hara*, 1920

Ілюстрація 4

Хасуї Кавасе. *Токіо джунідай, Тояма-но-хара*, 1920

図版 4

川瀬巴水『東京十二題 戸山の原』1920 年

b. Engraving

b. Гравюра

b. エングレーヴィング

Illustration 5

Albrecht Dürer. *Melancholia I*, 1514

Ілюстрація 5

Альбрехт Дюрер. *Меланхолія I*, 1514

図版 5

アルブレヒト・デューラー『メランコリア I』 1514 年

c. Etching
c. Офорт
c. エッチング

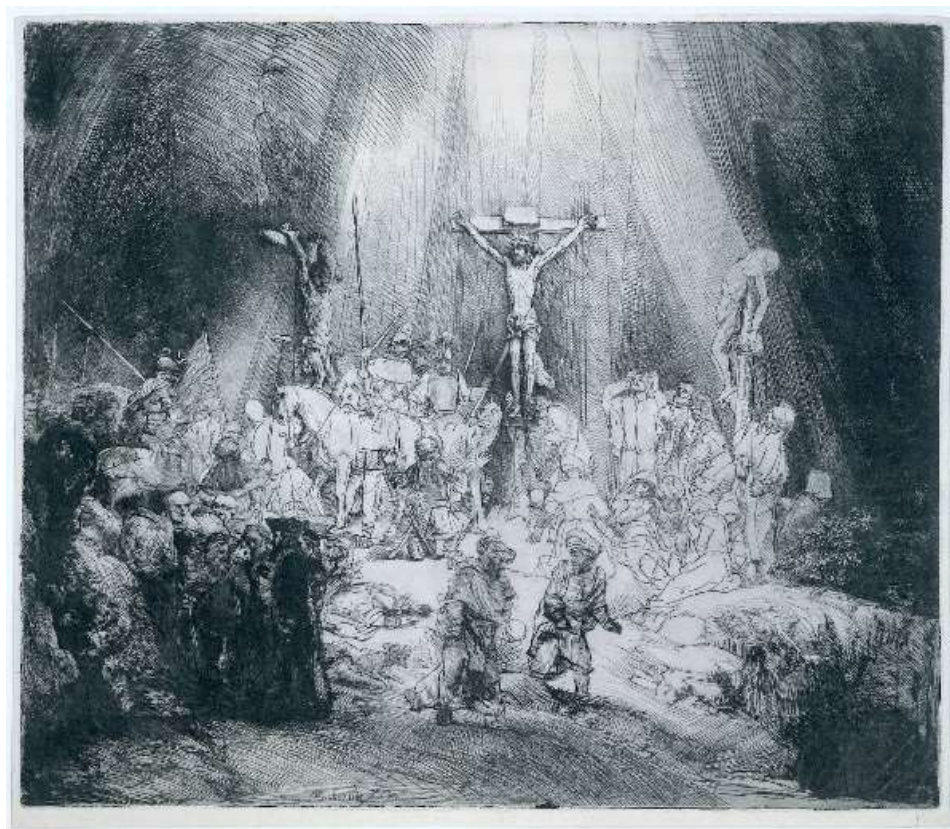

Illustration 6

Rembrandt van Rijn. *The Three Crosses*, 1653

Ілюстрація 6

Рембрандт ван Рейн. *Три хрести*, 1653

図版 6

レンブラント『三本の十字架』1653年

d. Lithography

d. Літографія

d. リトグラフ（石版画）

Illustration 7

Henri de Toulouse-Lautrec. *Jane Avril*, 1893

Ілюстрація 7

Анрі де Тулуз-Лотрек. *Джейн Авріль*, 1893

図版 7

トゥールーズ＝ロートレック 『ジャンヌ・アヴリル』 1893 年

2. The History of Ukrainian Exlibris: A Perspective on Ukrainian Baroque
2. Історія українського екслібриса: крізь призму українського бароко
2. ウクライナの蔵書票の歴史：ウクライナ・バロックの視点

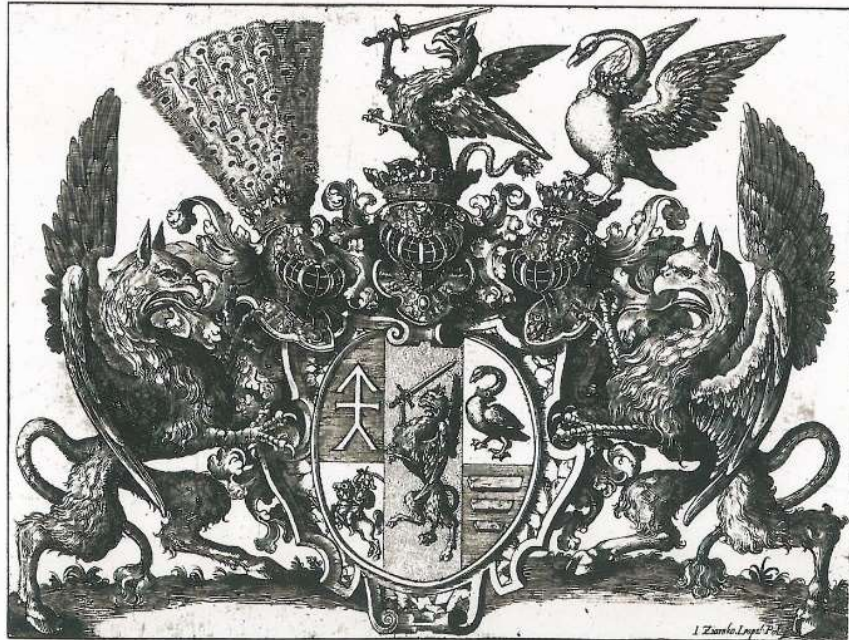

Illustration 8

Jan Ziarnko: Bookplate with the coat of arms of the Chodkiewicz family, 1620?

Ілюстрація 8

Ян Зярнко: Екслібрис із гербом родини Ходкевичів, 1620?

図版 8

ヤン・ジャルンコ：ホトキエヴィチ家のための紋章型蔵書票、1620年？

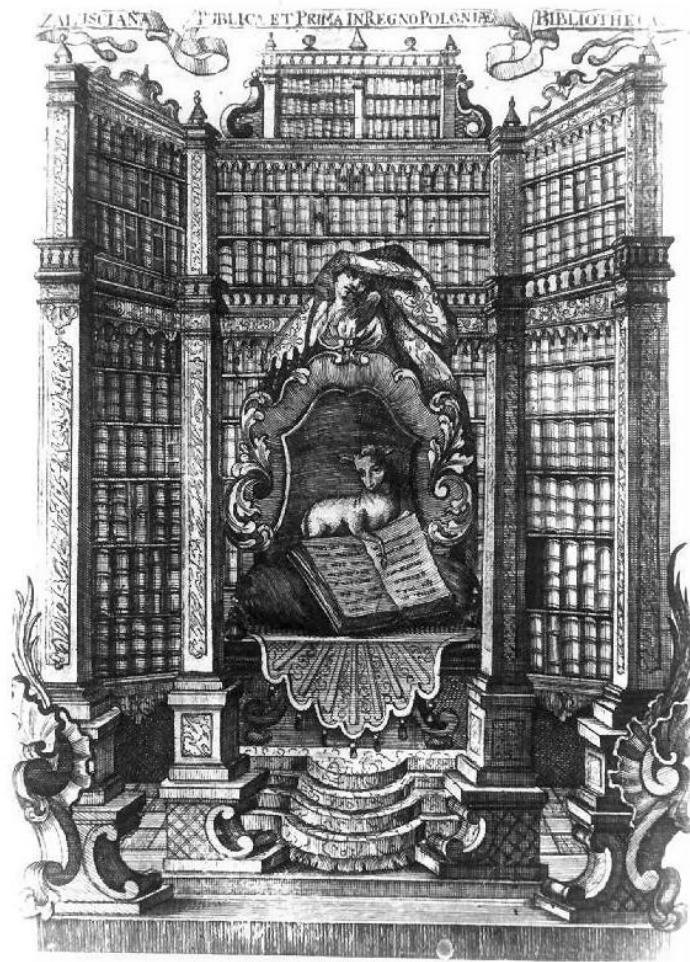

Illustration 9

Jan Józef Filipowicz: Baroque-style bookplate for the Zaluski Library in Warsaw (c.1747)

Ілюстрація 9

Ян Юзеф Філіпович: Екслібрис у стилі бароко для бібліотеки Залуських у Варшаві (бл. 1747)

図版 9

ヤン・ユゼフ・フィリポヴィチ：ワルシャワ・ザウスキ図書館のための蔵書票（1747年頃）

3. Ukrainian Art and Exlibris in Japan

3. Українське мистецтво та екслібрис у Японії

3. 日本におけるウクライナのアートと蔵書票

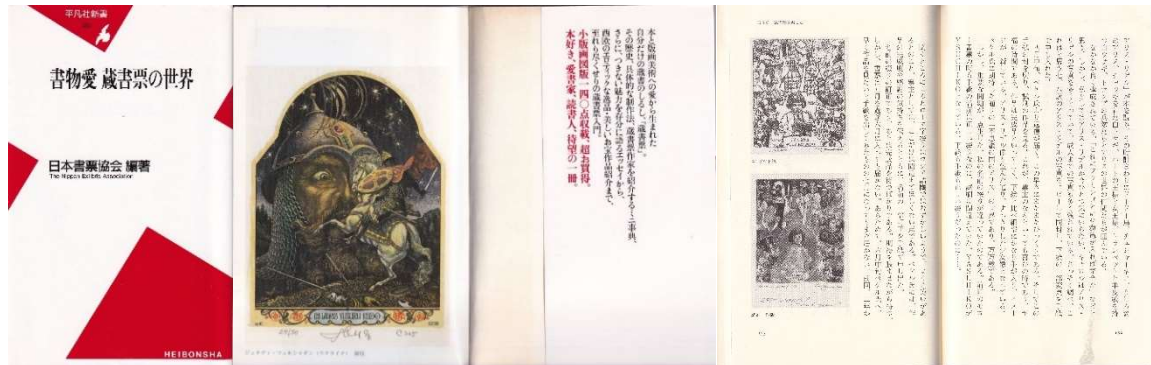

Illustration 10

Love for Books: The World of Exlibris, 2002

(Left) Cover page, (Center) The first page,
(Right) One of the pages of the article related to Bekker

Ілюстрація 10

Любов до книг: Світ екслібрисів, 2002

(ліворуч) обкладинка, (посередині) перша сторінка,
(праворуч) одна зі сторінок статті, присвяченої Беккеру

図版 10

日本書票協会（編著）『書物愛 蔵書票の世界』平凡社新書、2002 年より。

（左）表紙、（中）巻頭のカラー図版のトップ、（右）ベッケルに関する記事

4. Exlibris of Ukrainian Artists After the Invasion

Masahito Sakamoto's Ukrainian Exlibris Created After February 24, 2022

4. Екслібри українських художників після вторгнення

Українські екслібри Масахіто Сакамото, створені

після 24 лютого 2022 року

4. 2022 年 2 月 24 日以降に制作されたウクライナ蔵書票：阪本の自票より

Illustration 11

Oleksiy Fedorenko. *His Angel*, 2024

Technique: Etching

Image Size: 132 x 90 mm

Paper Size: 211 x 161 mm

Artist's Comment: I drew a man, his angel (this is his inner voice, his intuition, his destiny), his book, his flower. I drew this because I think it's the most interesting, important, and beautiful.

Sakamoto's Comment: He is one of the long-time popular artists, too. His works are gentle and humorous. The fact that he continues to create art showing those characters despite relentless

Russian attacks on Kyiv, where he lives, shows his incredible mental strength and optimism, reflecting those essential human emotions.

Ілюстрація 11

Олексій Федоренко. *Його ангел*, 2024

Техніка: Офорт

Розмір зображення: 132 x 90 мм

Розмір паперу: 211 x 161 мм

Коментархудожника: Я намалював чоловіка, його ангела (це його внутрішній голос, його інтуїція, його доля), його книгу, його квітку. Я намалював це, тому що вважаю, що це найцікавіше, найважливіше і найкрасивіше.

Коментар Сакамото: Олексій Федоренко – один із найпопулярніших художників, який вже давно користується популярністю. Його роботи ніжні та гумористичні. Той факт, що він продовжує створювати картини з цими персонажами, незважаючи на безперервні російські атаки на Київ, де він живе, свідчить про його неймовірну духовну силу та оптимізм, його роботи відображають ці важливі людські емоції.

図版 11

オレクシー・フェドレンコ『天使』2024年

技法：エッチング

イメージサイズ：132 x 90 mm

紙サイズ：211 x 161 mm

作者のコメント：男性と彼の天使（彼の内なる声、直感、運命）、彼の本、そして彼の花を描きました。これらは最も素晴らしく、大切に、美しいものだと思うからです。

阪本のコメント：フェドレンコは、長年人気のあるアーティストの一人です。彼の作風は温和でユーモラスです。住まいのあるキーウがロシアによる容赦ない攻撃を受け続ける中でもこのようなキャラクターを描き続けていることは、彼の驚異的な精神力とオプティミズムを示すものであり、ひいては、これらが人間にとって非常に重要な感情であるということを映し出しています。

Illustration 12

Sergiy Hrapov. *Seeker*, 2024

Technique: Etching

Image Size: 156 x 110 mm

Paper Size: 264 x 196 mm

Artist's Comment: This bookplate gave me a lot of peace and hope. It is very difficult to do creative work now because every morning I hear bitter news. I am constantly worried and concerned about my grandchildren.

I have depicted two figures on this bookplate. The first figure is the captain of the ship, who is trying to find a safe route for the ship. This is not an easy job. And the second figure in this bookplate is the "obscurity" which moves this ship.

Sakamoto's Comment: Another long-time popular artist. Besides exlibris, this Lviv artist is also known for his illustrations. His usual style is lighthearted and humorous, but this piece conveys an eerie, unsettling atmosphere. Why are there so many clocks? Are these men time-travelers? Where is the ship headed?

Ілюстрація 12

Сергій Храпов. *Шукач*, 2024

Техніка: Офорт

Розмір зображення: 156 x 110 мм

Розмір паперу: 264 x 196 мм

Коментар художника: Цей екслібрис подарував мені багато спокою і надії. Зараз дуже важко займатися творчістю, тому що щоранку я чую погані новини. Я постійно хвилююся і переживаю за своїх онуків.

На цьому екслібрисі я зобразив дві постаті – капітана корабля, який намагається знайти безпечний маршрут для корабля. Друга постать на екслібрисі – це «невідомість», яка рухає цим кораблем.

Коментар Сакамото: Сергій Храпов – ще один давно популярний художник. Окрім екслібрисів, цей львівський митець також відомий своїми ілюстраціями. Його звичайний стиль є безтурботним і гумористичним, але ця робота передає моторошну, тривожну атмосферу. Чому тут так багато годинників? Ці люди мандрівники в часі? Куди прямує корабель?

図版 12

セルギー・フラポウ『探し求める』2024年

技法：エッチング

イメージサイズ：156 x 110 mm

紙サイズ：264 x 196 mm

作者のコメント：この蔵書票は、私に大きな安らぎと希望を与えてくれました。今、創作活動をするのはとても困難です。なぜなら、毎朝、悲痛なニュースを耳にするからです。私はいつも孫たちのことを心配し、不安を抱えています。

私はこの蔵書票で二人の人物を描きました。一人目は、船の船長です。彼は船の安全な航路を見つけようとしています。しかし、それは決して簡単な仕事ではありません。そして二人目は、「謎」です。彼が船を動かしているのです。

阪本のコメント：フラポウも長年人気のあるアーティストです。リヴィウ出身の彼は、蔵書票だけでなく、イラストレーションでも知られています。彼の普段の作風は飄々としたユーモラスなものですが、この作品には不気味で不安を誘う雰囲気漂っています。なぜこんなにたくさんの時計が描かれているのでしょうか？この人たちはタイムトラベラーなののでしょうか？そして、この船はどこへ向かっているのでしょうか？

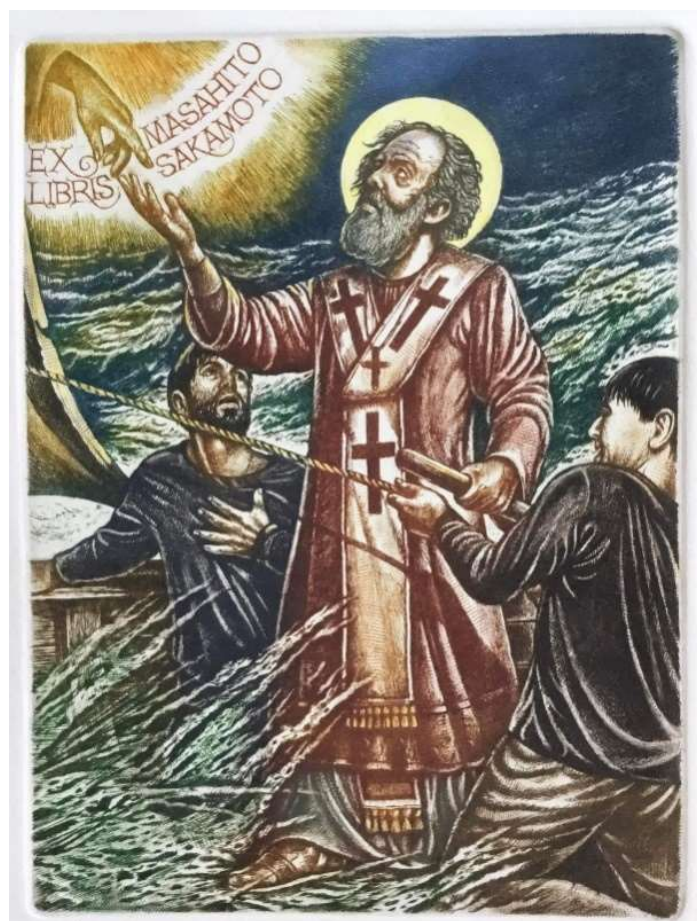

Illustration 13

Sergey Kirnitskiy. *St. Nicholas Calming the Storm*, 2022

Technique: Drypoint, Mezzotint

Image Size: 158 x 118 mm

Paper Size: 215 x 158 mm

Artist's Comment: This bookplate was made after the outbreak of war in 2022 in very difficult conditions due to the sound of incessant air sirens, and when there were shelling and explosions every day. The theme of the bookplate was proposed by Mr. Masahito Sakamoto. I chose the plot and composition based on my inner state: the fight against the elements and the hope for an early salvation! In the bookplate, St. Nicholas the Wonderworker asks the Lord for help, and in the images of sailors I painted a European man and a Japanese man as an allegory of the great support of Ukraine by the Japanese people during the war!

Sakamoto's Comment: The artist was born in Vinnytsia and lives there. He studied drypoint, mezzotint, and multicolor printing under the late great master David Bekker. Like Bekker, he frequently depicts historical and mythical figures, often with erotic themes. However, while Bekker's works often have a soft color palette that subtly conveys an erotic atmosphere, I feel that Mr. Kirnitskiy excels in depicting heavy, solemn subjects such as monks. This is the second time I commissioned a work from him, and this particular piece has gained attention from Japanese media, leading to Mr. Kirnitskiy making a remote appearance on the national broadcasting network, NHK-Hokkaido. Therefore, this artwork can be considered one of the most widely seen Ukrainian exlibris works among Japanese audiences. Perhaps due to his strong personal attachment to this piece, he kindly sent me a detailed comment on it.

Ілюстрація 13

Сергій Кирницький. *Святий Миколай, що втихомирює бурю*, 2022

Техніка: Суха голка, меццо-тинто

Розмір зображення: 158 x 118 мм

Розмір паперу: 215 x 158 мм

Коментар художника: Цей екслібрис було створено після початку війни у 2022 році в дуже складних умовах через безперервне звучання повітряних сирен, коли щодня відбувалися обстріли та вибухи. Тему екслібриса запропонував пан Масахіто Сакамото. Я вибрав сюжет і композицію, виходячи зі свого внутрішнього стану: боротьба зі стихією і надія на швидкий порятунок. На екслібрисі Святий Миколай Чудотворець просить Господа про допомогу, а в образах моряків я зобразив європейця і японця як алегорію великої підтримки України японським народом під час війни!

Коментар Сакамото: Художник народився і живе у Вінниці. Він вивчав техніку сухої голки, меццо-тинто та багатоколірного друку під керівництвом покійного великого майстра Девіда Беккера. Як і Беккер, він часто зображує історичні та міфічні постаті, часто з еротичною тематикою. Однак, в той час як роботи Беккера часто мають м'яку кольорову палітру, яка тонко передає еротичну атмосферу, я відчуваю, що пан Кирницький досягає успіху в зображенні важких, урочистих сюжетів, таких як ченці. Я вже вдруге замовляю йому роботу, і саме ця картина привернула увагу японських ЗМІ, що призвело до того, що пан Кирницький дистанційно виступив в ефірі національної телерадіокомпанії NHK-Hokkaido. Отже, цей твір можна вважати одним із найвідоміших українських екслібрисів серед японської аудиторії. Можливо, через свою сильну любов до цього твору, він люб'язно надіслав мені детальний коментар про нього.

図版 13

セルギー・キルニツキー『嵐を鎮める聖ニコラス』2022年

技法：ドライポイント、メゾチント

イメージサイズ：158 x 118 mm

紙サイズ：215 x 158 mm

作者のコメント：この蔵書票は、2022年の戦争勃発後、空襲警報が絶え間なく鳴り響き、毎日のように砲撃や爆発があるという非常に厳しい状況の中で制作されました。蔵書票のテーマは阪本さんから提案されました。私は、自分の内面を反映させるかたちでプロットと構図を考えました。それは、自然の猛威との戦いと、早期の救済への希望です。蔵書票には、聖ニコラスが神に助けを求める姿が描かれています。そして、水夫の姿の中に、ウクライナへの大きな支援を象徴するアレゴリーとして、ヨーロッパの男性と日本の男性を描きました。

阪本のコメント：キルニツキーはヴィーンヌイツャ出身で、現在も同市に住んでいます。彼は、巨匠ダヴィッド・ベッケルに師事してドライポイント、メゾチント、多色

刷りの技法を学びました。ベッケルと同様、歴史上や神話の人物をよく描き、エロティックなテーマもしばしば扱っています。ベッケルの作品が淡い色彩でほのかな官能性を表現するのに対し、キルニツキーは、僧侶のような重厚で荘厳なテーマの描写に秀でていると私は感じます。

私が彼に作品を依頼するのはこれが二回目でしたが、この作品は日本のメディアからも注目され、キルニツキーはNHK 北海道の番組にリモート出演を果たしました。ですので、この作品は、最も数多くの日本人が目にしたウクライナの蔵書票作品と言えるでしょう。本人もこの作品に対する思い入れが強いのでしょうか、詳細なコメントを送ってくれました。

Illustration 14

Anna Voitiuk. *Mandrake Root*, 2022

Technique: Etching, Aquatint, Mezzotint

Image Size: 147 x 105 mm

Paper Size: 235 x 163 mm

Artist's Comment: *Mandrake Root* is one of my favorite exlibris. The owl, a small witch's helper, found the mandrake root for its mistress.

Sakamoto's Comment: This young artist was born in Lviv and still lives there. She often creates humorous works featuring animals. This is the second piece I commissioned from her. Since her previous work was done with the traditional etching technique, I asked her to use other techniques. She responded by experimenting with mezzotint, aquatint, and Gampi paper. She held multiple exhibitions in Lviv last year. I am sure she will one day achieve success as the next Maria Prymachenko.

Ілюстрація 14

Анна Войтюк. *Корінь мандрагори*, 2022

Техніка: Офорт, акватинта, меццо-тинто

Розмір зображення: 147 x 105 мм

Розмір паперу: 235 x 163 мм

Коментар художниці: «Корінь мандрагори» – один з моїх улюблених екслібрисів. Сова, маленька помічниця відьми, знайшла корінь мандрагори для своєї господині.

Коментар Сакамото: Ця молода художниця народилася у Львові і досі живе там. Вона часто створює гумористичні роботи із зображенням тварин. Це вже друга робота, яку я замовив у неї. Оскільки її попередня робота була виконана в традиційній техніці офорту, я попросив її використати інші техніки. У відповідь вона експериментувала з меццо-тинто, акватинтою та папером Гампі. Минулого року вона провела кілька виставок у Львові. Я впевнений, що одного дня Анна досягне успіху як наступна Марія Примаченко.

図版 14

アンナ・ヴォイテュク 『マンドラゴラの根』 2022 年

技法：エッチング、アクアチント、メゾチント

イメージサイズ：147 x 105 mm

紙サイズ：235 x 163 mm

作者のコメント：『マンドラゴラの根』は、気に入っている作品です。魔女の小さな使いであるフクロウが、主人のためにマンドラゴラの根を見つけました。

阪本のコメント： 作者はリヴィウ出身・在住の若手アーティストです。彼女は動物をユーモラスに描いた作品を数多く手がけています。私が彼女に作品を依頼するのはこれが二回目でしたが、前の作品は伝統的なエッチング技法で制作されていたため、今回は別の技法を試してもらいました。すると、彼女はメゾチントやアクアチント、さらに雁皮紙を使った試みに、意欲的に取り組んでくれました。ヴォイテュクは昨年、リヴィウで複数の展覧会を開催しました。彼女が今後、マリヤ・プリマチェンコの再来として成功を収めることを確信しています。

Illustration 15

Mira Kopcha. *Blue-Eyed Grass*, 2022

Technique: Etching

Image Size: 143 x 101 mm

Paper Size: 175 x 125 mm

Artist's Comment: In my work, I aimed to present a new Ukrainian perspective—introducing it to those unfamiliar with our culture or enriching the understanding of those who already have some knowledge of it. Through this bookplate, I wanted to convey the contemporary Ukrainian spirit and its connection to tradition, creating a bridge between the past and the present.

Sakamoto's Comment: The artist was born in Berezhany, studied in Lviv, and currently lives in Kyiv. When I first saw this piece, I felt the artist was inspired by the Ukrainian national emblem (tryzub). I asked her about it, and she gave me a touching answer, "Not intentionally, but perhaps my feelings toward my country unconsciously manifested in the artwork."

Ілюстрація 15

Міра Копча. *Синьоока трава*, 2022

Техніка: Офорт

Розмір зображення: 143 x 101 мм

Розмір паперу: 175 x 125 мм

Коментар художниці: У своїй роботі я прагнула представити нову українську перспективу – познайомити з нею тих, хто не знайомий з нашою культурою, або збагатити розуміння тих, хто вже має певні знання про неї. Через цей екслібрис я хотіла втілити сучасний український дух і його зв'язок із традицією, створюючи міст між минулим і сьогоденням.

Коментар Сакамото: Художниця народилася в Бережанах, навчався у Львові, а зараз живе в Києві. Коли я вперше побачив цю роботу, я відчув, що художницю надихнув український національний герб (тризуб). Я запитав її про це, і вона дала мені зворушливу відповідь: «Не навмисно, але, можливо, мої почуття до моєї країни несвідомо виявилися в цій роботі».

図版 15

ミラ・コプチャ『庭石菖（ニワゼキショウ）』2022年

技法：エッチング

イメージサイズ：143 x 101 mm

紙サイズ：175 x 125 mm

作者のコメント：ウクライナの新しい視点を示したいと思いました。ウクライナの文化に馴染みのない人たちにこの視点を伝え、すでにある程度の知識を持っている人たちには理解を深めてもらいたいです。この蔵書票を通じて、今のウクライナの精神とその伝統とのつながりを表現し、過去と現在をつなぎたいと思っています。

阪本のコメント：コプチャはリヴィウに近いベレジャニで生まれ、リヴィウで学び、現在はキーウに住んでいます。私が初めてこの作品を見たとき、私はウクライナの国章（トルィзуб=三叉の矛）からインスピレーションを得たのではないかと感じました。本人に尋ねたところ、「意図的に描いたわけではありませんが、祖国への思いが無意識のうちに作品に表れたのかもしれませんが」という印象的な返事をもらいました。

Illustration 16

Vasyl Fenchak. *Druk Nymph*, 2023

Technique: Etching

Image Size: 137 x 84 mm

Paper Size: 221 x 142 mm

Artist's Comment: The seduction of young Satyrs by a drunken Nymph is a completely creative plot, although mythological. I decided to present it in a modern youth interpretation. Perhaps that's all.

Sakamoto's Comment: He was born in Zakarpattia, studied in Lviv, and is now living in Kyiv. He is known for his unique blend of eroticism and stylization. I like such slightly demonic erotic artworks, but considering that this piece was created in a time of war, facing the reality of death, it evokes complex emotions.

Ілюстрація 16

Василь Фенчак. *П'яна німфа*, 2023

Техніка: Офорт

Розмір зображення: 137 x 84 мм

Розмір паперу: 221 x 142 мм

Коментар художника: Спокушання юних сатирів п'яною німфою - цілком творчий сюжет, хоча й міфологічний. Я вирішив представити його в сучасній молодіжній інтерпретації. Ось, мабуть, і все.

Коментар Сакамото: Василь Фенчак народився на Закарпатті, навчався у Львові, зараз живе в Києві. Відомий своїм унікальним поєднанням еротики та стилізації. Мені подобаються такі злегка демонічні еротичні роботи, але враховуючи, що ця робота була створена під час війни, зіткнувшись з реальністю смерті, вона викликає складні емоції.

図版 16

ヴァシル・フェンチャク『酒酔いニンフ』2023年

技法：エッチング

イメージサイズ：137 x 84 mm

紙サイズ：221 x 142 mm

作者のコメント：酔ったニンフが若いサテュロスを誘惑するというのは、神話の題材ではありますが、非常にクリエイティブなテーマです。私はこれを、現代の若者の解釈として表現しました——たぶんそれに尽きると思います。

阪本のコメント：作者はザカルパッチャで生まれ、リヴィウで学び、現在はキーウに住んでいます。エロティシズムと様式性を独自に融合させた作風で知られています。このような少し悪魔的なエロティックな作品は好きですが、戦争という死と向き合う現実の中で生み出された作品であることを考えると、複雑な気持ちにさせられます。

Illustration 17

Gennadiy Vereschagin. *Heracles and Cerberus* ("The Twelve Labors of Hercule" series), 2024

Technique: Etching, Aquatint

Image Size: 173 x 116 mm

Paper Size: 243 x 194 mm

Artist's Comment: *Hercules and Cerberus* is the tenth etching from the series, *The Twelve Labors of Hercules*. I started this series three years ago and hope to finish it this year. It is better to say, "We started," because this project was carried out with the participation and cooperation of the XOTARIS Art Forum Foundation and my friend, Christos Giannakos, as well as bookplate collectors from different countries. I am very grateful to them all for their sincere interest and patience.

Sakamoto's Comment: He has long been regarded as one of Ukraine's leading exlibris artists. He uses a single plate and prints multiple times. The meticulous craftsmanship and use of colors seem to go beyond printmaking, giving the impression of viewing a painting.

Ілюстрація 17

Геннадій Верещагін. *Геракл і Цербер* (серія "Дванадцять подвигів Геракла"), 2024

Техніка: Офорт, акватинта

Розмір зображення: 173 x 116 мм

Розмір паперу: 243 x 194 мм

Коментар художника: «Геракл і Цербер» – це десятий офорт із серії «Дванадцять подвигів Геракла». Я розпочав цю серію три роки тому і сподіваюся закінчити її цього року. Краще сказати «ми почали», тому що цей проєкт був здійснений за участі та у співпраці з фондом XOTARIS Art Forum та моїм другом Кристосом Яннакосом, а також колекціонерами екслібрисів з різних країн. Я дуже вдячний їм усім за щирий інтерес і терпіння.

Коментар Сакамото: Геннадія Верещагіна давно вважають одним з провідних українських художників-екслібрисистів. Він використовує одну пластину і друкує кілька разів. Ретельна майстерність і використання кольорів, здається, виходять за межі друкарства, створюючи враження перегляду картини.

図版 17

ヘナディー・ヴェレスチャヒン『ヘラクレスとケルベロス』

(「ヘラクレスの十二の功業」シリーズ) 2024 年

技法：エッチング、アクアチント

イメージサイズ：173 x 116 mm

紙サイズ：243 x 194 mm

作者のコメント：『ヘラクレスとケルベロス』は、「ヘラクレスの十二の功業」シリーズの第十作目となるエッチング作品です。私はこのシリーズを三年前に開始し、今年中に完成させたいと考えています。いや、正確には、むしろ「私たちが」開始したと言うべきでしょう。なぜなら、このプロジェクトは、ギリシャの XOTARIS Art Forum Foundation と友人のクリストス・ジャナコス氏、さらには世界各国の蔵書票コレクターの参加協力を受けて進められたものだからです。これらの人たちの誠実な関心と忍耐に、心から感謝しています。

阪本のコメント：この作者は、長きに渡り、ウクライナを代表する蔵書票作家と目されている版画家です。彼は1枚の銅板で何度も刷りを重ねる手法を採用しています。その緻密な技法と色彩の表現は、もはや版画の枠を超えており、まるでペインティング作品を見ているかのような印象を与えます。

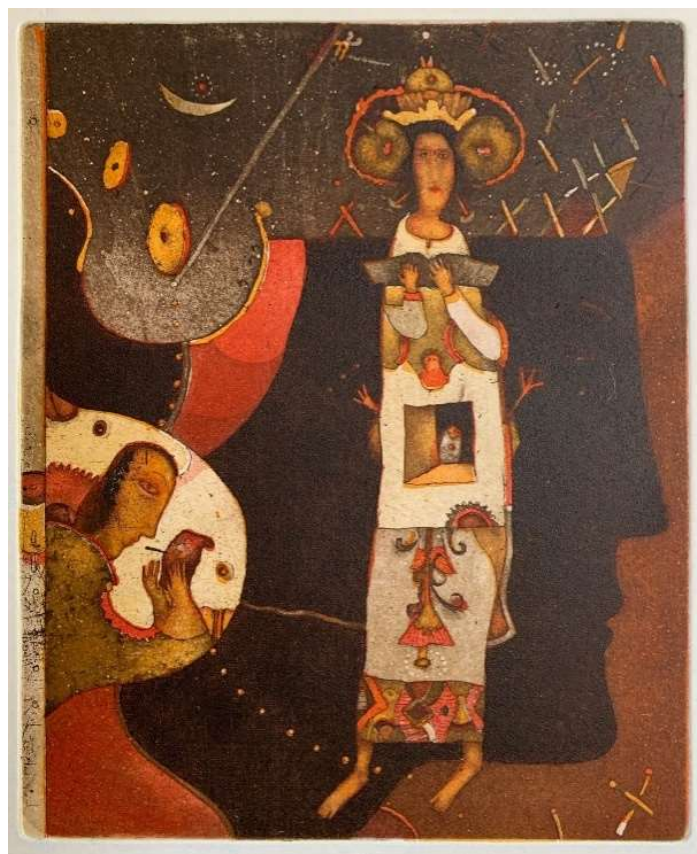

Illustration 18

Roman Romanyshyn. *Mirage* ("The Important Things" series), 2023

Technique: Etching, Aquatint

Image Size: 142 x 116 mm

Paper Size: 232 x 202 mm

Artist's Comment: The series, *The Important Things*, began in 2022 after the start of the savage Russian war in Ukraine. The main theme of the series is the fact that in a situation of war, the consciousness of normal people is rebuilt. The mentality changes. The scale of values changes. Priorities are reassessed. What was very important yesterday is no longer so important today. For example, a glass of cold water or a cup of hot tea in times of war is much more important than a fashionable film or beautiful clothes. The perception of art also changes. For example, Pablo Picasso's *Guernica* takes on a completely different sound. A mirage is something that is very far away and almost invisible. Or something that has changed a lot and is unattainable.

Sakamoto's Comment: This Lviv artist is one of Ukraine's leading exlibris artists. In Japan, he is also known as the father of Romana Romanyshyn, the author of the much-talked-about picture book, *How War Changed Rondo*. His works bring to my mind the images of Orthodox icons with their distinctive colors and designs, and his extremely stylized human figures evoke a sense of wonder and admiration.

Ілюстрація 18

Роман Романишин. *Міраж* (серія "Важливі речі"), 2023

Техніка: Офорт, акватинта

Розмір зображення: 142 x 116 мм

Розмір паперу: 232 x 202 мм

Коментар художника: Робота над серією «Важливі речі» розпочалася у 2022 році після початку жорстокої російської війни в Україні. Головною темою серії є те, що в ситуації війни перебудовується свідомість нормальних людей. Змінюється менталітет. Змінюється шкала цінностей. Переоцінюються пріоритети. Те, що вчора було дуже важливим, сьогодні вже не є таким важливим. Наприклад, склянка холодної води або чашка гарячого чаю під час війни набагато важливіші, ніж модний фільм або гарний одяг. Сприйняття мистецтва також змінюється. Наприклад, «Герніка» Пабло Пікассо набуває зовсім іншого звучання. Міраж – це щось дуже далеке і майже невидиме. Або щось, що сильно змінилося і є недосяжним.

Коментар Сакамото: Цей львівський художник є одним із провідних українських художників-екслібрисистів. У Японії його також знають як батька Романи Романишин, авторки гучної книжки-картинки «Як війна змінила Рондо». Його роботи викликають у моїй уяві образи православних ікон з їхніми характерними кольорами та візерунками, а його надзвичайно стилізовані людські постаті викликають почуття подиву та захоплення.

図版 18

ロマン・ロマニーシン：『ミラージュ（蜃気楼）』

（「大切なもの」シリーズ）2023 年

技法：エッチング、アクアチント

イメージサイズ：142 x 116 mm

紙サイズ：232 x 202 mm

作者のコメント：「大切なもの」シリーズは、2022 年にロシアによる残虐な戦争が始まった後に開始しました。このシリーズの主題は、戦争という状況において、普通の人々の意識が新しく構築されるということです。物の見方、価値観の尺度が変わり、優先順位も見直されます。昨日までとても重要だったことが、今日はそれほど重要ではなくなるのです。例えば、戦時下においては、一杯の冷たい水や温かいお茶が、流行りの映画やきれいな服よりもはるかに重要になります。芸術の捉え方も変化します。例えば、パブロ・ピカソの『ゲルニカ』は、まったく異なる意味合いを持つようになります。ミラージュ（蜃気楼）とは、遠くにあってほとんど見えないもの、あるいは、大きく変化してもはや手の届かないものを指しています。

阪本のコメント：リヴィウ出身のロマニーシンは、まさにウクライナを代表する蔵書票作家の一人です。日本では、話題になった絵本『戦争が町にやってくる』の著者であるロマーナ・ロマニーシンの父親としても知られています。彼の作品は、正教会のアイコンを彷彿とされる独特の色彩やデザインを持ち、その極端までにデフォルメされた人間の姿は、驚きと感動をもたらします。

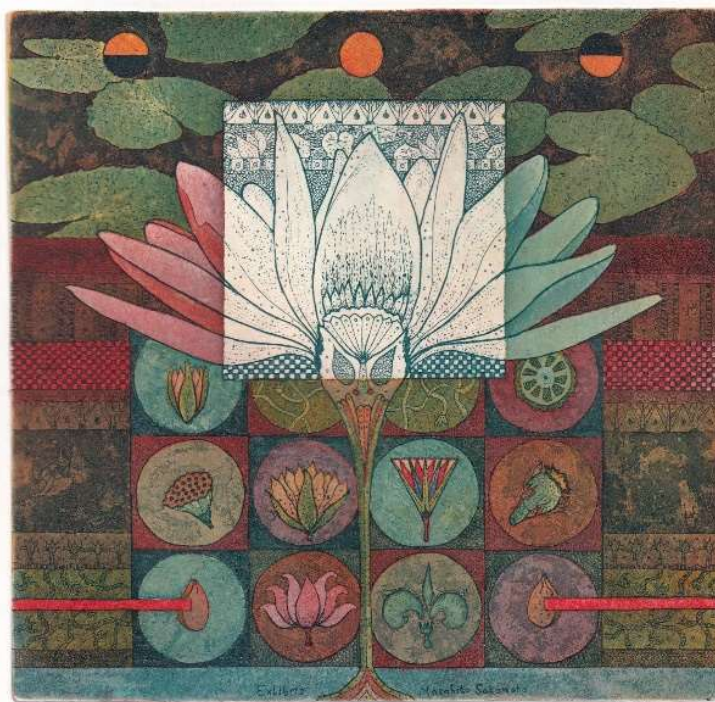

Illustration 19

Mykhailo Drimaylo. *Lotus* ("*Floriography*" series), 2024

Technique: Etching

Image Size: 145 x 152 mm

Paper Size: 250 x 230 mm

Artist's Comment: The *Floriography* series reveals the beauty and symbols of different flowers and their significance in the culture and history of mankind. The work shows the growth of a lotus flower. From the bottom of the water, the lotus reaches the surface of the water, toward the sun! As in all of human life, we always want to go higher, further! Three suns as a symbol of the cycle of life. Like a lotus, the sun rises in the morning (opens to us), at noon it opens to the full, and in the evening, it sets behind the horizon (like a lotus hides again). Pink and blue lotuses are symbols of different cultures and traditions, such as the symbol of a blue lotus in Egypt, or the symbol of a pink lotus in Japan. The squares enclose the cycle of the growth of the Lotus flower itself: from a seed – to a flower – flowering – and back to a seed. Symbols of the lotus in the central squares indicate different countries; from Ancient Egypt and Buddhism to medieval times. The red lines on the left indicate the beginning of the life of the flower, and those on the right indicate the end of the life of the flower. Everything begins with a grain, and everything ends with a grain.

Sakamoto's Comment: His work was the first to catch the visitors' attention at a Ukrainian-themed exhibition that I held in Tokyo. His unique sense of design and color stands out. In February 2025, he was elected as an Associate Member of the Royal Society of Painter-Printmakers in London. He is still young, and I am sure of the great success of this Lviv artist.

Ілюстрація 19

Михайло Дрімайло. *Лотос* (серія "Флорографія"), 2024

Техніка: Офорт

Розмір зображення: 145 x 152 мм

Розмір паперу: 250 x 230 мм

Коментар художника: Серія «Флорографія» розкриває красу і символіку різних квітів та їхнє значення в культурі та історії людства. На роботі зображено ріст квітки лотоса. З дна води лотос досягає поверхні води, до сонця! Як і в усьому людському житті, ми завжди хочемо піднятися вище, далі! Три сонця як символ життєвого циклу. Сонце, як лотос, вранці сходить (відкривається нам), опівдні розкривається на повну, а ввечері заходить за горизонт (як лотос знову ховається). Рожевий і блакитний лотоси є символами різних культур і традицій, як, наприклад, символ блакитного лотоса в Єгипті або символ рожевого лотоса в Японії. Квадрати охоплюють цикл росту самої квітки лотоса: від насінини до квітки цвітіння і назад, до насінини. Символи лотоса в центральних квадратах позначають різні країни: від Стародавнього Єгипту і буддизму до середньовіччя. Червоні лінії зліва вказують на початок життя квітки, а праворуч – на кінець життя квітки. Все починається з зернини, і все закінчується зерниною.

Коментар Сакамото: Його роботи першими привернули увагу відвідувачів виставки на українську тематику, яку я проводив у Токіо. Його унікальне відчуття дизайну та кольору виділяється. У лютому 2025 року його обрали асоційованим членом Королівського товариства художників-друкарів у Лондоні. Він ще молодий, і я впевнений у великому успіху цього львівського художника.

図版 19

ミハイロ・ドリマイロ『ロータス（蓮）』

（「花言葉」シリーズ）2024 年

技法：エッチング

イメージサイズ：145 x 152 mm

紙サイズ：250 x 230 mm

作者のコメント：「花言葉」シリーズは、さまざまな花の美しさや象徴性、そしてそれらが人類の文化や歴史において持つ意味を表現するものです。この作品では、蓮の花の成長を描いています。蓮は水底から太陽に向かい、水面に達します！それは人の人生と同じで、私たちは常に高く、遠くに進展しようとしています。三つの太陽は、生命の循環の象徴です。朝になると、蓮が花を開くように、太陽もまた昇ります。正午には最も輝き、そして夕方には、蓮が再び閉じるように、地平線の彼方へ沈みます。ピンクと青の蓮は、異なる文化や伝統を象徴しています。例えば、エジプトの青い蓮や日本のピンクの蓮です。四角い枠は、蓮の花の成長サイクルを囲っています。種から花へと成長し、花は開き、そして再び種へと戻ります。中央の四角形の中の蓮のシンボルは、古代エジプトや仏教、中世など、さまざまな国や時代を示しています。左側の赤い線は花の誕生を、右側の赤い線はその終わりを表しています。すべては一粒の種から始まり、すべては一粒の種で終わるのです。

阪本のコメント：私が関与したウクライナ関連の展覧会で、真っ先に来場者の目を引いたのが彼の作品でした。リヴィウ出身の彼の独特のデザインセンスと色彩感覚は際立っています。2025 年 2 月に、彼は英国王立画家版画家協会の準会員にも選ばれました。彼はまだ若く、今後大成功を収めることを私は確信しています。

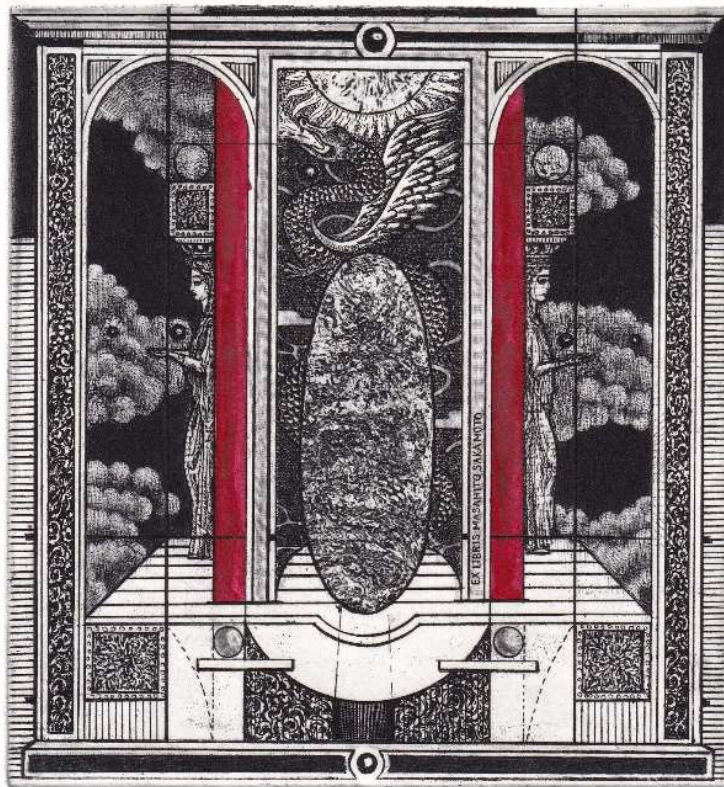

Illustration 20

Yulia Protsyshyn. *Dragon's Egg*, 2023

Technique: Etching

Image Size: 125 x 115 mm

Paper Size: 250 x 175 mm

Artist's Comment: The artwork illustrates and represents the mythical and perhaps most ancient animal the Dragon. Metaphysically this animal has the ability to transform and can enter Dreamtime. Symbolism and meaning also encompass the primordial natural forces and its egg as a renewal representing the cyclical nature of birth and growth.

Sakamoto's Comment: This artist is from Lviv. This is the second work that I commissioned from her. Her works often feature geometric designs, which I find quite interesting. Her works are popular among many collectors.

Ілюстрація 20

Юлія Процишин. *Яйце дракона*, 2023

Техніка: Офорт

Розмір зображення: 125 x 115 мм

Розмір паперу: 250 x 175 мм

Коментар художниці: Робота ілюструє і представляє міфічну і, можливо, найдавнішу тварину – дракона. Метафізично ця тварина має здатність трансформуватися і може

потрапляти у сферу сновидінь. Символізм і значення також охоплюють первісні природні сили і яйце дракона як оновлення, що представляє циклічну природу народження і зростання.

Коментар Сакамото: Ця художниця зі Львова. Це вже друга робота, яку я замовив у неї. У її роботах часто зустрічаються геометричні орнаменти, які я вважаю досить цікавими. Її роботи популярні серед багатьох колекціонерів.

図版 20

ユリヤ・プロツィシン『竜の卵』2023 年

技法：エッチング

イメージサイズ：125 x 115 mm

紙サイズ：250 x 175 mm

作者のコメント：この作品では、神話上のおそらく最も古い動物である竜を描いています。想像上、竜は変身能力を持ち、夢の時空へと入ることができるとされています。竜の象徴性と意味は、原初の自然の力を含意しており、その卵は誕生と成長のサイクルを表す再生のシンボルとなっています。

阪本のコメント：リヴィウ出身のこの画家に制作を依頼するのはこれが二作目です。彼女の作品には幾何学的なデザインが多く見られ、それがとても面白いと感じています。彼女の作品はすでに多くのコレクターの間で人気になっています。

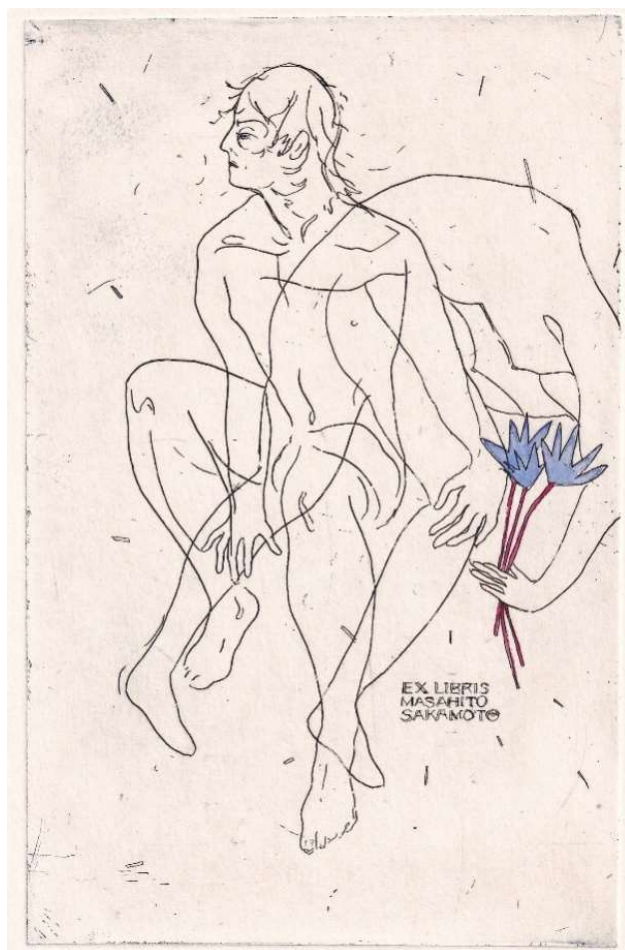

Illustration 21

Marie Plyatsko. *Cycle*, 2024

Technique: Etching

Image Size: 170 x 110 mm

Paper Size: 238 x 161 mm

Artist's Comment: This work, created using the etching technique, features two figures and a flower. It symbolizes the cyclical nature of life — nothing emerges from nothing, and nothing disappears without a trace. The piece reflects the constant flow of existence, where every beginning is intertwined with an inevitable end, and everything is part of an ongoing cycle.

Sakamoto's Comment: This artist from Lviv works in a wide range of art forms, including silkscreen, lithography, photography, and ceramic objects. As an exlibris artist, she has received high acclaim, even winning awards at the German Exlibris Society, the largest collectors' association in Europe. My impression of her work is that many of her bookplates are based on spontaneous sketches that are then turned into artistic prints.

Ілюстрація 21

Марія Пляцко. *Цикл*, 2024

Техніка: Офорт

Розмір зображення: 170 x 110 мм

Розмір паперу: 238 x 161 мм

Коментар художниці: На цій роботі, виконаній у техніці офорту, зображені дві постаті та квітка. Це символізує циклічність життя – ніщо не виникає з нічого, і ніщо не зникає безслідно. Робота відображає постійний потік буття, де кожен початок переплітається з неминучим кінцем, і все є частиною безперервного циклу.

Коментар Сакамото: Ця львівська художниця працює в широкому діапазоні видів мистецтва, включаючи шовкографію, літографію, фотографію та керамічні об'єкти. Як майстриня екслібрису, вона отримала високе визнання, навіть здобула нагороди Німецької асоціації екслібрису, найбільшої асоціації колекціонерів у Європі. Моє враження від її робіт полягає в тому, що багато з її екслібрисів ґрунтуються на спонтанних ескізах, які потім перетворюються на художні гравюри.

図版 21

マリヤ・プリャツコ『廻り（めぐり）』2024年

技法：エッチング

イメージサイズ：170 x 110 mm

紙サイズ：238 x 161 mm

作者のコメント：この蔵書票はエッチング技法で制作しました。二人の人物と一輪の花を描いていますが、それは、「何もないところから何かが生まれることはなく、また、何ものも跡形もなく消えることはない」という生命の循環性、廻りを象徴しています。この作品は、あらゆる始まりが必然的な終わりと結びついており、すべてが永遠の廻りの一部であるという、生命の絶え間ない流れを示しています。

阪本のコメント：プリャツコもリヴィウ出身です。シルクスクリーン、リトグラフ、写真、陶芸作品など、幅広い分野で活動しています。蔵書票作家としても高く評価されており、ヨーロッパ最大の愛好家団体であるドイツ書票協会でも賞を受賞しています。彼女の蔵書票作品の多くは、即興的なスケッチをもとに、それを版画作品に昇華させているように思います。

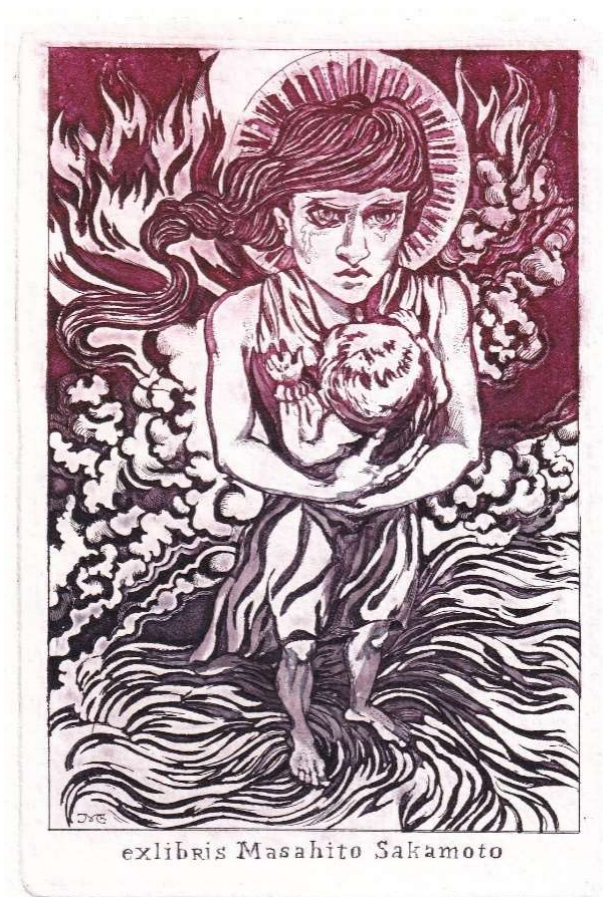

Illustration 22

Marina Kupkina. *The Decisive Moment*, 2024

Technique: Etching

Image Size: 140 x 93 mm

Paper Size: 225 x 170 mm

Artist's Comment: The work reflects the culminating moment, when nervous tension has reached its highest level. And even in such a moment, a human is able to control him/herself, taking care of the most precious things. This is (sometimes) the only reason that keeps us staying on our feet and doesn't let us fall. It allows us to run, fight, and defend. All people can live like this. No one is protected. And some of us are living in such situations for the third year in a row...

Sakamoto's Comment: Her style reminds me of Expressionism. Since the war began, she has been living in an environment where deafening explosions and artillery sounds could be heard just outside her home. The attacks on Kyiv continue even now. While her inspiration came from the tradition of Madonna and Child imagery, the piece is filled with anger and sorrow over the war, as well as a deep love for children.

Ілюстрація 22

Марина Купкіна. *Вирішальна мить*, 2024

Техніка: Офорт

Розмір зображення: 140 x 93 мм

Розмір паперу: 225 x 170 мм

Коментар художниці: Робота відображає кульмінаційний момент, коли нервові напруження досягло найвищого рівня. І навіть у такий момент людина здатна контролювати себе, дбаючи про найдорожче. Це (іноді) єдина причина, яка утримує нас на ногах і не дає впасти. Це дозволяє нам бігти, боротися, захищатися. Так можуть жити всі люди. Ніхто не захищений. А дехто з нас живе в таких ситуаціях вже третій рік поспіль...

Коментар Сакамото: Її стиль нагадує мені експресіонізм. З початку війни вона живе в умовах, коли гучні вибухи та звуки артилерії можна почути просто біля її будинку. Атаки на Київ тривають і нині. Хоча її натхнення прийшло з традиції зображення Мадонни з немовлям, робота сповнена гніву й суму через війну, а також глибокої любові до дітей.

図版 22

マリナ・クブキナ『そのとき』2024年

技法：エッチング

イメージサイズ：140 x 93 mm

紙サイズ：225 x 170 mm

作者のコメント：この作品は、極度の緊張が最高度に達した瞬間を描いたものです。このような瞬間でもなお、人は最も大切なものを守るために自分をコントロールすることができるのです。それが、（ときには）私たちが倒れずに立ち続ける唯一の理由となります。それが、私たちが走る、戦う、守ることを可能にします。すべての人が、このように生きることができるのです。ですが、誰も守られてはいません。私たちの中には、このような状況が3年も続いている人たちもいるのです...

阪本のコメント：彼女の作風は、表現主義を思わせます。戦争が始まって以来、彼女は自宅のすぐ外で激しい爆発音や砲撃音が聞こえる環境の中で暮らしてきました（キーウへの攻撃はいまだに続いています）。この作品は、聖母子像の伝統からインスピレーションを受けたものですが、その中には戦争に対する怒りと悲しみ、そして子どもたちへの深い愛が込められています。

Illustration 23

Ruslan Agirba. *Red Viburnum*, 2025

Technique: Etching

Image Size: 143 x 146 mm

Paper Size: 228 x 198 mm

Artist's Comment: Red viburnum is a symbol of the courage of people who gave their lives to fight for Ukraine.

Sakamoto's Comment: He was born in Batumi (Georgia), studied in Kyiv, and now lives there. While he often creates nearly monochrome prints, I saw landscapes in vibrant colors on his website (currently closed). I was captivated by them. He works with multi-plate etching. In this piece, he depicted the red viburnum (kalyna), a symbol of Ukraine, achieving an excellent balance of colors.

Ілюстрація 23

Руслан Агірба. *Червона калина*, 2025

Техніка: Офорт

Розмір зображення: 143 x 146 мм

Розмір паперу: 228 x 198 мм

Коментар художника: Червона калина – символ мужності людей, які віддали своє життя у боротьбі за Україну.

Коментар Сакамото: Народився в Батумі (Грузія), навчався в Києві, нині живе там. Хоча він часто створює майже монохромні принти, на його сайті (наразі закритому) я побачив пейзажі у яскравих кольорах. Вони мене зачарували. Він працює з багатошаровим офортом. На цій роботі він зобразив червону калину, символ України, досягнувши чудового балансу кольорів.

図版 23

ルスラン・アギルバ『赤いカーリーナ』2025 年

技法：エッチング

イメージサイズ：143 x 146 mm

紙サイズ：228 x 198 mm

作者のコメント：赤いカーリーナ（ガマズミ、セイヨウカンボク）は、ウクライナのために命を捧げて戦った人々の勇気の象徴です。

阪本のコメント：彼はジョージア（グルジア）のバトゥミで生まれ、キーウで学び、現在もキーウに住んでいます。彼はモノクロに近い版画を多く制作していますが、私は彼のウェブサイト（現在は閉鎖）で、鮮やかな色彩の風景画を見て、強く惹かれました。彼は多版エッチングの技法を用いています。この作品では、ウクライナの象徴である赤いカーリーナを描き、色彩の絶妙なバランスを実現しています。

Illustration 24

Anna Voitiuk.

Homage to Goya: Queen Krysia Meets Princess Amberly at Dnipro Riverside, 2024

Technique: Etching

Image Size: 100 x 213 mm

Paper Size: 277 x 265 mm

Artist's Comment: This exlibris is a homage to Francisco Goya. It depicts all the animal characters that have appeared in every one of my artworks, gathered together on the riverside of Dnipro in Kyiv. Princess Amberly is a significant character for Masahito Sakamoto, the owner of the exlibris. And Queen Krysia is significant for me.

Sakamoto's Comment: When I requested a homage to a great historical painter, the artist chose Goya's *The Meadow of San Isidro*. She changed the setting to Kyiv, incorporating characters she has frequently depicted in her works. Krysia is a guinea pig that Anna had kept for many years, and Amberly is my pet dog.

Ілюстрація 24

Анна Войтюк. Вшанування Гойї: королева Крися зустрічає принцесу Амберлі на березі Дніпра, 2024

Техніка: Офорт

Розмір зображення: 100 x 213 мм

Розмір паперу: 277 x 265 мм

Коментар художниці: Цей екслібрис створений на пошану Франсіско Гойї. На малюнку зображені всі тварини, які з'являлися в кожній з моїх робіт, зібрані разом на березі Дніпра в Києві. Принцеса Амберлі – важливий персонаж для Масахіто Сакамото, власника екслібрису. А королева Крися – для мене.

Коментар Сакамото: Коли я попросив віддати данину поваги великому історичному художнику, художниця обрала «Луг Сан-Ісідро» Гойї. Вона замінила місце дії на Київ, включивши персонажів, яких часто зображувала у своїх роботах. Крися – морська свинка, яку Анна тримала багато років, а Амберлі – моя домашня собака.

図版 24

アンナ・ヴォイテュク 『ゴヤに捧ぐ：ドニプロ川の岸边』 2024 年

技法：エッチング

イメージサイズ：100 x 213 mm

紙サイズ：277 x 265 mm

作者のコメント：この蔵書票は、フランシスコ・ゴヤへのオマージュです。これまで私の作品に登場したすべての動物のキャラクターが集まり、キーウのドニプロ川の河岸で歓談している様子を描いています。アンバリーは、票主である阪本さんにとって重要なキャラクターであり、クリーシャは私にとって大切な存在です。

阪本のコメント：私が大画家へのオマージュ作品を依頼したところ、ヴォイテュクはゴヤの『サン・イシドロの草原』を選びました。彼女は舞台をキーウに置き換え、自身の作品によく登場するキャラクターたちを描き込みました。クリーシャはヴォイテュクが長年飼っていたモルモット、アンバリーは私の愛犬です。

Illustration 25

Francisco Goya. *The Meadow of San Isidro*, 1788

Ілюстрація 25

Франсіско Гойя. *Луг Сан-Ісідро*, 1788

図版 25

フランシスコ・ゴヤ『サン・イシドロの草原』1788年

Illustration 26

Krysia

Ілюстрація 26

Крися

図版 26

クリーシャ

Illustration 27

Amberly

Ілюстрація 27

Амберлі

図版 27

アンバリー

Anna Voitiuk,
graphic artist

Comparison of the Creative Legacies of Taras Shevchenko and Rembrandt van Rijn

Anna Voitiuk, graphic artist, Lviv
<https://doi.org/10.33989/pnpu.881.c3610>

Can two artistic geniuses, who lived in different epochs, countries, and followed completely different creative and life paths, be compared? Taras Shevchenko and Rembrandt van Rijn were outstanding figures, and although their genius manifested in different ways, there are still some parallels that can be drawn — particularly in their graphic art, especially in etching. Both artists reached the highest levels of mastery in etching technique and contributed to the global history of this medium.

Illustration 1, page 103

Illustration 2, page 104

However, before comparing the graphic arts of these two masters, let us delve into their biographies.

Taras Shevchenko (1814–1861) — an outstanding Ukrainian poet, artist, public figure, and classic of Ukrainian literature, who became a symbol of the national struggle for freedom and the dignity of the Ukrainian nation.

Taras Shevchenko was born on March 9, 1814, in the village of Moryntsi in the Cherkasy region, into a family of serfs. At an early age, Shevchenko lost his mother, and when he was 9 years old, his father passed away as well. As an orphan, he was enslaved by the local landowner, Vasyl Engelhardt, where he worked hard.

From a young age, Shevchenko showed extraordinary artistic talent. His abilities were noticed by a St. Petersburg artist, who recommended him as a promising student for the Academy of Arts.

In 1838, thanks to the efforts of cultural figures in St. Petersburg, Shevchenko was bought out of serfdom. That same year, Taras Shevchenko entered the St. Petersburg Academy of Arts, where he received an artistic education.

Illustration 3, page 105

At this time, Shevchenko began writing poetry in the Ukrainian language, expressing deep feelings of national pride, love for Ukraine, and the desire for its liberation. His work was first noticed through a poetic cycle included in the collection *Kobzar*, published in 1840. This book became not only an important milestone in the literary development of Ukraine but also a symbol of the struggle for the rights of the Ukrainian people.

In 1847, Shevchenko was arrested for his involvement in the activities of a secret society that aimed to create an independent Ukrainian state and was exiled to the army in the distant territories of Kazakhstan, where he endured harsh conditions. Shevchenko returned to Ukraine in 1857 after his exile was partially lifted. However, his political views and works remained banned. He continued to actively engage in creativity, painting, and writing. On March 10, 1861, Taras Shevchenko passed away in St. Petersburg.

Rembrandt van Rijn (1606–1669) — an outstanding Dutch painter and engraver, one of the most famous artists of the Baroque era, whose work had a profound influence on the development of European art.

Illustration 4, page 106

Rembrandt was born on July 15, 1606, in Leiden (the Netherlands) into a family of a wealthy mill owner. He was the ninth child in the family, and his parents sought to provide him with a good education. Initially, Rembrandt studied philosophy at Leiden University, but soon left his studies and dedicated himself to painting.

In the 1620s, Rembrandt began to work actively as an artist, quickly gaining popularity due to his talent. His portraits stand out not only for their technical mastery but also for his particular attention to the psychology of the subjects

depicted. One of his most famous works is *The Night Watch* (1642), which depicts a group of city guards and serves as a classic example of his artistic approach to portraiture.

Throughout his life, Rembrandt faced significant hardships. His financial situation was often unstable, and after several unsuccessful investments and bankruptcy, he experienced financial difficulties. His personal life was also dramatic. He suffered the death of his wife Saskia in 1642 and later had several romantic relationships, none of which were stable. Despite these challenges, he continued to work and create brilliant works of art.

Rembrandt died on October 4, 1669, in Amsterdam. After his death, his works were evaluated in various ways, but in the following centuries, he became recognized as a master, and his works occupy a central place in museums and galleries around the world.

Illustration 5, page 107

Illustration 6, page 108

As we can see, the biographies of Taras Shevchenko and Rembrandt van Rijn are in some ways almost opposites. Shevchenko was an unconquered protestor against social oppression, and his life was marked by social injustices, enslavement, and the fight for human rights. In contrast, Rembrandt began his artistic journey as a favorite of fortune. He lived during the time of the Dutch Republic, which was experiencing a period of economic growth, as well as cultural and artistic flourishing.

Illustration 7, page 109

When it comes to the themes of their works, Shevchenko focused on topics close to his poetic ideals: national revival, the struggle for freedom, the life of the people, and the tragedies of the peasantry. His etchings often depict poor peasants, manor estates, and landscapes of Ukraine, particularly the parts that were close to him — the steppes, rivers, and villages.

Illustration 8, page 110

Rembrandt's etchings stand out for their extraordinary mastery of line and light-shadow effects. He used a variety of hatching techniques – from delicate, almost imperceptible lines to dense, cross-hatched, and often stippled strokes, creating rich tonal effects and a sense of volume. Rembrandt experimented with different depths of etching, achieving deep, saturated shadows and soft, nuanced midtones. He also skillfully applied the technique of *drypoint* to create velvety, soft lines. Rembrandt utilized various engraving methods, which allowed him to

produce effects of "flickering" light, adding a special atmosphere and expressiveness to his works. This created the impression that the characters in his paintings were "alive" and "acting," giving his etchings a unique psychological intensity. The themes of his etchings were diverse: self-portraits, portraits of contemporaries, biblical scenes, genre sketches, and landscapes, each characterized by deep psychological insight, drama, and masterful expression of emotions. His etchings did not merely copy reality but revealed the inner world of the characters and created a special atmosphere.

In contrast, Shevchenko's etchings are marked by a more concise, clear, and even ascetic style. His works often have a more austere character, with a focus on expressive, yet usually simplified details. He actively used hatching to create images that reflect drama and social themes.

There is no doubt that Shevchenko was inspired by Rembrandt, as even today, etching masters continue to copy and reinterpret his works. His creations have served as a foundation and basis for graphic artists for four centuries, and Rembrandt's influence is clearly evident in many artists, including Shevchenko.

Illustration 9, page 111

Shevchenko's etchings are characterized by a realistic approach to depicting reality. He strived for accuracy in portraying details of everyday life, clothing, architecture, and human types. His works are distinguished by his masterful use of light and shadow, which adds volume and expressiveness to the images. This brings Shevchenko closer to Rembrandt, as the skillful play of light and shadow was one of the defining features of both artists' works. However, Shevchenko stands out for his academic style and precision in his etchings; his lines are contained, and the figures are constructed with academic accuracy.

Taras Shevchenko's etchings became the first high artistic examples of this graphic medium in Ukrainian art. They played a significant role in shaping national artistic consciousness, reflecting important aspects of Ukrainian history and culture. His works influenced the further development of Ukrainian graphic art and became a model for subsequent generations of artists.

Illustration 10, page 112

Illustration 11, page 113

In thematic terms, Rembrandt's etchings covered a wide range of subjects — from biblical scenes and mythology to portraits of different social classes and genre sketches, all marked by deep psychological insight and drama. Shevchenko, on the other hand, often focused on portraits (mainly self-portraits and portraits of contemporaries), landscapes of Ukraine, illustrations of his own works, and allegorical compositions, carrying a strong national flavor and emotional depth,

while reflecting social issues and national identity. Thus, while Rembrandt sought to explore universal human experiences and technical excellence, Shevchenko used etching as a means of expressing the national spirit and personal emotions within the context of Ukrainian history and culture.

Illustration 12, page 114

Illustration 13, page 115

What unites Taras Shevchenko and Rembrandt van Rijn is their love for self-portraits. Depicting themselves in different periods of life, situations, and a deep interest in their own appearance and identity as individuals who were always ready to pose. Their self-portraits are profound psychological studies, characterized by emotion and sincerity.

Although both artists reached the heights of etching, their works reflect different artistic goals and cultural contexts. Rembrandt was a versatile master who deeply explored human nature and spiritual questions through diverse subjects and innovative techniques. Shevchenko, however, focused on depicting Ukraine, its history, and its people, using etching as a means of national self-expression and social critique. Despite their differences, both artists made invaluable contributions to the world of graphic art.

Порівняння творчої спадщини Тараса Шевченка та Рембрандта ван Рейна

Чи можна порівняти двох геніїв мистецтва, які жили в різних епохах, країнах і мали абсолютно різний творчий та життєвий шлях? Тарас Шевченко та Рембрандт ван Рейн були видатними постатями, і хоча їх геніальність проявлялася по-різному, все ж таки можна знайти паралелі в їхній графіці, зокрема офортах. Обидва митці досягнули найвищих рівнів володіння технікою офорту і внесли свій внесок у світову історію цієї техніки.

Ілюстрація 1, стор. 103

Ілюстрація 2, стор. 104

Проте перед тим, як порівнювати графічне мистецтво двох майстрів, ми зануримося у їхні біографії.

Тарас Шевченко (1814–1861) — видатний український поет, художник, громадський діяч, класик української літератури, який став символом національної боротьби за свободу та гідність української нації.

Тарас Шевченко народився 9 березня 1814 року в селі Моринці на Черкащині в родині кріпаків. У ранньому віці Тарас втратив матір, а коли йому було 9 років — і батька. Як сирота, він потрапив у кріпацтво (фактично рабство) до маєтку поміщика Василя Енгельгарта, де важко працював. Із самого дитинства Шевченко виявляв неабиякий художній талант. Його здібності помітив петербурзький художник, і він порекомендував Тараса як перспективного учня до Академії мистецтв.

У 1838 році, завдяки зусиллям петербурзьких діячів культури, Шевченка викупили з кріпацтва. Вже в 1838 році Тарас Шевченко вступив до Санкт-Петербурзької Академії мистецтв, де здобув художню освіту.

Ілюстрація 3, стор. 105

У цей час Шевченко почав писати вірші українською мовою, що виражали глибоке почуття національної гідності, любов до України і прагнення до її визволення. Його творчість була вперше помічена завдяки поетичному циклу, який увійшов до збірки «Кобзар» (1840). Ця книга стала не лише важливим етапом у літературному розвитку України, але й символом боротьби за права українського народу.

У 1846 році Шевченко став членом таємного товариства, що прагнуло створити незалежну Українську державу. Вони боролися за скасування кріпосного права та за свободу для всіх народів, які перебували під гнітом Російської імперії.

У 1847 році Шевченка заарештували за участь у діяльності братства, поета заслали до армії на далекі території Казахстану, де він перебував у тяжких умовах.

Шевченко повернувся до України у 1857 році, після того як його заслання було частково скасоване. Однак його політичні погляди і твори залишалися під забороною. Він продовжував активно займатися творчістю, малювати і писати. У 1861 році, незважаючи на важкий стан здоров'я, Шевченко працював над творами, які викривали соціальну та політичну несправедливість. 10 березня 1861 року Тарас Григорович Шевченко помер у Санкт-Петербурзі.

Рембрандт ван Рейн (1606–1669) — видатний голландський живописець та гравер, один із найвідоміших художників епохи Бароко, чия творчість здійснила великий вплив на розвиток європейського мистецтва.

Ілюстрація 4, стор. 106

Рембрандт народився 15 липня 1606 року в Лейдені (Нідерланди) в родині заможного власника млина. Він був дев'ятою дитиною в родині, і його батьки намагалися дати йому хорошу освіту. Спочатку Рембрандт вивчав філософію в університеті Лейдена, але незабаром полишив навчання і присвятив себе живопису.

У 1620-х роках Рембрандт почав активно працювати як художник, швидко здобуваючи популярність завдяки своєму таланту. Його портрети вирізняються не тільки технічною майстерністю, але й особливою увагою до психології зображених осіб. Одним із найвідоміших його творів є «Нічна варта» (1642), що зображує групу міських охоронців і є класичним прикладом його мистецького підходу до портрету.

Протягом свого життя Рембрандт зазнав великих труднощів. Його фінансове становище часто було нестабільним, і після декількох невдалих інвестицій та банкрутства він зазнавав фінансових труднощів. Особисте життя художника також було драматичним. Він пережив смерть дружини Саскії в 1642 році та пізніше мав ще кілька романтичних стосунків, що не стали стабільними. Усі ці труднощі не завадили йому продовжувати працювати і створювати геніальні твори мистецтва.

Рембрандт помер 4 жовтня 1669 року в Амстердамі. Після його смерті його роботи були оцінені по-різному, але вже в наступні століття він став визнаним майстром, а його роботи посідають чільне місце в музеях і галереях в усьому світі.

Ілюстрація 5, стор. 107

Ілюстрація 6, стор. 108

Як ми бачимо, біографії Тараса Шевченка і Рембрандта ван Рейна в деяких моментах є мало не протилежними. Шевченко — нескорений бунтівник проти соціального гніту, його життя було позначене соціальними несправедливостями, поневоленням та боротьбою за права людини. Рембрандт же розпочав свій творчий шлях як улюбленець долі. Він жив у часи голландської республіки, що переживала період економічного підйому, а також культурного та мистецького процвітання.

Ілюстрація 7, стор. 109

Якщо говорити про тематику робіт, Шевченко звертався до тем, близьких до його поетичних ідеалів: національне відродження, боротьба за свободу, народне життя, трагедії селянства. Його офорти часто містять зображення бідних селян, панських садиб, пейзажів України, зокрема тієї частини, що була йому близькою — степи, річки, хутора.

Ілюстрація 8, стор. 110

Офорти Рембрандта вирізняються надзвичайною майстерністю у володінні лінією та світлотінню. Він використовував різноманітну штриховку — від тонких, ледь помітних ліній до густих, перехресних, а часто й точкових штрихів, створюючи багаті тональні ефекти та відчуття об'єму. Рембрандт експериментував з різною глибиною травлення, досягаючи глибоких, насичених тіней та ніжних півтонів. Він також майстерно застосовував техніку «сухої голки» для створення оксамитових, м'яких ліній. Рембрандт

використовував різноманітні варіанти гравірування, що дозволяло йому створювати ефекти «мерехтливого» світла, яке надає особливу атмосферність і експресивність його роботам. Це створювало враження, що персонажі на його картинах «живуть» і «діють», надаючи офортам особливу психологічну інтенсивність. Тематика його офортів була широкою: автопортрети, портрети сучасників, біблійні сцени, жанрові замальовки та пейзажі, кожна з яких відзначалася глибоким психологізмом, драматизмом і майстерною передачею емоцій. Його офорти не просто копіювали реальність, а й розкривали внутрішній світ персонажів і створювали особливу атмосферу.

Шевченко у своїх офортах був досить лаконічним, чітким, навіть аскетичним у стилі. Його роботи часто мають більш строгий характер, з акцентом на виразні, але зазвичай спрощені деталі. Він активно використовував засоби штрихування, щоб створити образи, які відображають драму та соціальну тематику.

Немає сумнівів, що Шевченко надихався Рембрандтом, бо навіть досі майстри офорту копіюють та переосмислюють його твори. Роботи Рембрандта стали своєрідною базою для професійного зростання митців-графіків ось уже понад чотири століття. Вплив Рембрандта яскраво позначився на творчості багатьох митців, зокрема Шевченка.

Ілюстрація 9, стор. 111

Офортам Шевченка властивий реалістичний підхід у зображенні дійсності. Він прагнув до точності у передачі деталей побуту, одягу, архітектури та людських типажів. Його роботи відзначаються майстерним використанням світлотіні, що надає зображенням об'ємності та виразності. Це дуже зближує Шевченка з Рембрандтом, адже майстерна гра світло тіні була однією з визначальних рис праць обох митців. Проте Шевченко вирізняється академізмом і точністю у своїх офортах, його лінії замкнені, а фігури побудовані з академічною точністю.

Офорти Тараса Шевченка стали першими високохудожніми зразками цього виду графіки в українському мистецтві.

Вони відіграли значну роль у формуванні національної художньої свідомості, відображаючи важливі аспекти української історії та культури.

Роботи Шевченка мали вплив на подальший розвиток української графіки і стали прикладом для наступних поколінь митців.

Ілюстрація 10, стор. 112

У тематичному плані офорти Рембрандта охоплювали широкий спектр сюжетів – від біблійних сцен та міфології до портретів різних соціальних прошарків та жанрових замальовок, відзначаючись глибоким психологізмом та драматизмом. Шевченко ж у своїх офортах часто звертався до портретів (переважно автопортретів та сучасників), пейзажів України, ілюстрацій до власних творів та алегоричних композицій, несучи в собі сильний національний колорит та емоційну насиченість, відображаючи соціальні проблеми та національну ідентичність. Отже, якщо Рембрандт прагнув до відображення універсальних людських переживань і технічної досконалості, Шевченко використовував офорт як засіб вираження національного духу та особистих переживань у контексті української історії та культури.

Що об'єднує Тараса Шевченка та Рембрандта ван Рейна, так це любов до автопортретів – змалювання себе в різних періодах, життєвих ситуаціях і глибокий інтерес до власної зовнішності і до себе як людини, яка завжди буде готова позувати й пізнавати. Їхні автопортрети є глибокими психологічними дослідженнями та вирізняються емоційністю і щирістю.

Хоча обидва митці досягли вершин у мистецтві офорту, їхні роботи відображають різні художні завдання та культурні контексти. Рембрандт був універсальним майстром, який глибоко досліджував людську природу і духовні питання крізь різноманітні сюжети та новаторську техніку. Шевченко ж зосередився на відображенні України, її історії та народу, використовуючи офорт як засіб національного самовираження та соціальної критики. Незважаючи на відмінності, обидва художники зробили безцінний внесок у світове мистецтво графіки.

アンナ・ヴォイテュク

版画家

<https://doi.org/10.33989/pnpu.881.c3610>

別々の時代・国に生き、まったく異なる創作と人生の道を歩んだ二人の天才アーティストを比較することはできるのでしょうか？シェウチェンコとレンブラントは、ともに卓越した芸術家でしたが、彼らの才能は違ったかたちで現れました。それでも、いくつかの共通点を見出すことができます。それは特に彼らのグラフィックアート、中でもエッチングにおいてです。二人とも、最高峰のエッチング技術を有しており、この技法の歴史に貢献したのです。

図版1、103ページ

図版2、104ページ

ですが、この二人の巨匠のグラフィックアートについて比較する前に、まずは彼らの生涯について見てみましょう。

タラス・シェウチェンコ（1814年～1861年）は、ウクライナの傑出した詩人、芸術家、社会活動家です。彼はウクライナ文学の古典作家であり、ウクライナ国民の自由と尊厳のための闘争の象徴となりました。

シェウチェンコは、1814年3月9日に、チェルカースィ地方のモールィンツィ村で農奴の家に生まれました。幼い頃に母親を亡くし、9歳のときには父親も亡くしました。孤児となったシェウチェンコは、地元の地主ヴァシル・エンゲルハルトのもとで農奴として大変な労働を経験しました。

彼は幼い頃からずば抜けた絵の才能を発揮していました。それはサンクトペテルブルクの画家の目に留まり、将来有望な学生として、同地の美術アカデミーに推薦されました。

1838年に、サンクトペテルブルクの文化人たちの尽力により、シェウチェンコは農奴の身分から解放されました。同年、彼は美術アカデミーに入学し、正式な芸術教育を受けます。

図版3、105ページ

この時期に、シェウチェンコはウクライナ語で詩を書き始め、ウクライナ人としての誇り、ウクライナへの深い愛情、そして祖国の解放に対する強い思いを表現したのです。彼の文学作品で初めて注目を集めたのは、1840年に出版された詩集『コブザール（吟遊詩人）』に収録された数々の詩です。この詩集は、ウクライナ文学史における金字塔となっただけでなく、ウクライナの人々の権利のための戦いの象徴にもなりました。

1847年に、シェウチェンコはウクライナの独立国家の建設を目指す秘密結社の活動に関与したとして逮捕され、遠隔地カザフスタンの軍に流刑となりました。彼はそこで過酷な環境を耐え忍びました。1857年に流刑が部分的に解除され、彼はウクライナに戻りましたが、彼の政治思想や作品は引き続き禁止されていました。それでも彼は、絵画作品や文学作品などを積極的に作り続けました。1861年3月10日に、シェウチェンコはサンクトペテルブルクで没しました。

レンブラント・ファン・レイン（1606年～1669年）は、オランダの巨匠画家・版画家であり、バロック時代の最も有名な芸術家の一人です。彼の作品は、ヨーロッパ美術の発展に多大な影響を与えました。

図版4、106ページ

レンブラントは、1606年7月15日に、オランダのライデンで裕福な製粉業者の家に生まれました。彼は家族の9番目の子どもであり、両親は彼に良い教育を受けさせようと思いました。レンブラントは最初、ライデン大学で哲学を学びましたが、すぐに学業をやめ、絵画に専念するようになりました。

レンブラントは1620年代に画家としての本格的な活動を始め、その才能で急速に人気を集めました。彼の肖像画は、技術的に優れているだけでなく、被写体の心理に対する深い洞察が表現されている点で傑出しています。彼の代表作の一つである『夜警』（1642年）は、都市の市民警備隊を描いた作品であり、彼の肖像画に対する芸術的アプローチをよく示しています。

レンブラントの人生は困難に満ちたものでした。彼の経済状況は往々にして不安定であり、いくつかの投資の失敗や破産の後、貧窮を経験しました。彼の私生活も波乱に富んでいました。1642年には妻サスキアを亡くし、その後も何回か恋愛をすることはありましたが、いずれも安定したものではありませんでした。それでも彼は創作を続け、数々の傑作を生み出したのです。

レンブラントは、1669年10月4日にアムステルダムで没しました。彼の死後、その作品についてはさまざまな評価がなされましたが、後世では巨匠として広く認められるようになりました。彼の作品は、今日世界中の美術館やギャラリーで中心的な存在となっています。

図版5、107ページ

図版6、108ページ

このように、シェウチェンコとレンブラントの生涯は、ある意味、ほとんど正反対なものです。シェウチェンコは、社会的抑圧に対し、屈することなく抗議しました。彼の人生は、社会の不正、隷従、そして人権のための戦いによって彩られています。これに対し、レンブラントは、芸術家としては最初から幸運に恵まれていました。彼が生きた時代は、オランダ共和国が経済的に発展し、文化や芸術においても隆盛を見せていたのです。

図版7、109ページ

作品のテーマについて言えば、シェウチェンコは自らの詩の中の理想に近い題材に焦点を当てていました。すなわち、国の再生、自由のための闘争、人々の生活、農民の悲劇です。彼のエッチング作品には、貧しい農民、荘園、ウクライナの風景、中でも彼が親しんだ草原、川、村がよく描かれています。

図版8、110ページ

レンブラントのエッチングは、非常に優れた線の技巧と光と影の効果によって際立っています。彼は、繊細でほとんど見えないような細い線から、密なクロスハッチングや点描的なタッチまで、多彩なハッチングの技法を用いて、豊かな階調と立体感を生み出しました。レンブラントはさまざまな深さの腐蝕を試み、深く濃い影や、柔らかく微妙な中間調を描き出しました。また、彼はドライポイントも巧みに使い、ベルベットのようになめらかで柔らかな線を描いています。彼は多様な版画技術を駆使し、ちらつくような光の効果を表現し、作品に独特の雰囲気と表現力を与えました。これにより、彼の作品に登場する人物たちはまるで生きて動いているかのようであり、エッチングに独特の心理的な緊張感が生まれています。彼のエッチングの題材は多岐にわたります。自画像、同時代の人物の肖像、聖書場面、風俗スケッチ、風景などであり、それぞれに深い心理描写、劇的表現、感情の巧みな描写が見られます。彼のエッチングは、単に現実を写すものではなく、登場人物の内面を浮き彫りにし、特別な雰囲気を創り出しているのです。

これに対し、シェウチェンコのエッチングに顕著なのは、より簡潔で明確で、禁欲的とさえ言えるようなスタイルです。彼の作品にはしばしば厳粛な性格があり、表現力豊かでありながら、多くの場合は簡略化されたディテールに重点が置かれています。彼はハッチングを積極的に使用しましたが、それはドラマ性や社会的テーマを反映するイメージを描くためでした。

シェウチェンコがレンブラントから影響を受けていたことは疑いようがありません。今日でも、多くの優れた版画家がレンブラントの作品を模写し、再解釈し続けています。レンブラントの創作は、4世紀にわたってグラフィックアートの基礎として受け継がれており、その影響はシェウチェンコをはじめ、数多くの芸術家の作品に明確に見て取ることができます。

図版9、111ページ

シェウチェンコのエッチングで顕著なのは、現実を写實的に描くというアプローチをしている点です。彼は日常生活の細部や衣服、建築、人々のタイプなどを正確に描写しようと努めました。その作品は、光と影の巧みな使い方によってイメージに立体感と表現力を加えている点で特徴づけられます。この点で、シェウチェンコはレンブラントに近づいており、光と影の巧妙な表現は両者の作品に共通する重要な特徴の一つです。しかしながら、シェウチェンコはアカデミックなスタイルと正確な描写において際立っています。彼の描く線は抑制されており、人物像もアカデミックな精度で構成されています。

シェウチェンコの作品は、ウクライナの美術におけるエッチングの最初の優れた例となりました。それは、ウクライナの歴史や文化の重要な側面を反映し、国民の芸術意識の形成において大きな役割を果たしました。また、彼の作品はウクライナのグラフィックアートのその後の発展に影響を与え、後の世代の芸術家たちにとり模範となりました。

図版10、112ページ

図版11、113ページ

主題面について見ると、レンブラントのエッチングは非常に幅広い題材を扱っています。聖書の場面や神話から、さまざまな社会階層の肖像、風俗スケッチに至るまで、どの作品にも深い心理的洞察とドラマ性が込められています。これに対し、シェウチェンコは、主に肖像画（特に自画像や同時代人の肖像）、ウクライナの風景、自身の文芸作品の挿絵、そして寓意的な構図に注力しました。彼の作品は、強い国民的色彩と深い感情性を持ち、社会問題や国民的アイデンティティを反映しています。このように、レンブラントが普遍的な人間の経験や技巧的卓越を追求したのに対し、シェウチェンコはエッチングを、ウクライナの歴史と文化という文脈の中で、国民精神や個人の感情を表現する手段として用いたのです。

図版12、114ページ

図版13、115ページ

二人はいずれも、自画像を好んで描いています。彼らは、人生のさまざまな時期や状況で自らを描き、自身の姿やアイデンティティに深い関心を抱いていました。両者とも、いつでもポーズをとる準備ができていたのです。その自画像作品は、感情と誠実さにあふれた深い心理的研究とも言えるものです。

シェウチェンコとレンブラントは、ともにエッチングにおいて高い境地に達しましたが、その作品は異なる芸術目標と文化背景を反映しています。レンブラントは、多様な主題と革新的な技法を通して、人間の本質や精神的な問いを深く探究した多才な巨匠でした。一方、シェウチェンコはウクライナとその歴史、人々の姿を描くことに専念し、エッチングを国民の自己表現と社会的批判の手段として用いました。このようにさまざまな違いがあるものの、二人とも、グラフィックアートの世界に計り知れない貢献をした偉大なアーティストなのです。

Illustrations for Anna Voitiuk's article

Ілюстрації до статті Анни Войтюк

シェウチェンコとレンブラント——その創造的遺産 図版

Illustration 1

Taras Shevchenko. *Self-Portrait*, 1843

Ілюстрація 1

Тарас Шевченко. *Автопортрет*, 1843

図版1

タラス・シェウチェンコ『自画像』1843年

Illustration 2

Rembrandt van Rijn. *Self-Portrait Leaning on a Stone Sill*, 1639

Ілюстрація 2

Рембрандт ван Рейн. *Автопортрет, спираючись на кам'яне підвіконня*, 1639

図版 2

レンブラント・ファン・レイン『自画像』1639年

Illustration 3

Taras Shevchenko. *Self-Portrait with a Candle*, 1860

Ілюстрація 3

Тарас Шевченко. *Автопортрет зі свічкою*, 1860

図版3

タラス・シェウチェンコ『自画像』1860年

Illustration 4

Rembrandt van Rijn. *Self-Portrait*, 1639

Ілюстрація 4

Рембрандт ван Рейн. *Автопортрет*, 1639

図版 4

レンブラント・ファン・レイン『自画像』1639年

Illustration 5

Rembrandt van Rijn. *Joseph Telling His Dreams*, 1638

Ілюстрація 5

Рембрандт ван Рейн. *Йосип розповідає про свої сни*, 1638

図版 5

レンブラント・ファン・レイン『夢を語るヨセフ』1638年

Illustration 6

Taras Shevchenko. *Fairy Tale*, 1844

Ілюстрація 6

Тарас Шевченко. *Казка*, 1844

図版6

タラス・シェウチェンコ『寓話』1844年

Illustration 7

Taras Shevchenko. *Judicial Council*, 1844

[Note: this council is a Cossack political institution called Rada (Рада)]

Ілюстрація 7

Тарас Шевченко. *Судня рада*, 1844

図版7

タラス・シェウチェンコ 『裁判集会^{ラーダ}』 1844年

(訳注：ラーダというのは、コサックの政治集会)

Illustration 8

Rembrandt van Rijn. *Portrait Abraham Francken*, 1657

Ілюстрація 8

Рембрандт ван Рейн. *Портрет Абрахама Франкена*, 1657

図版 8

レンブラント・ファン・レイン『アブラハム・フランケンの肖像』1657年

Illustration 9

Taras Shevchenko. *Vydubitskuy Monastery*, 1844

Ілюстрація 9

Тарас Шевченко. *Видубицький монастир*, 1844

図版9

タラス・シェウチェンコ『ヴィードゥビチ修道院』1844年

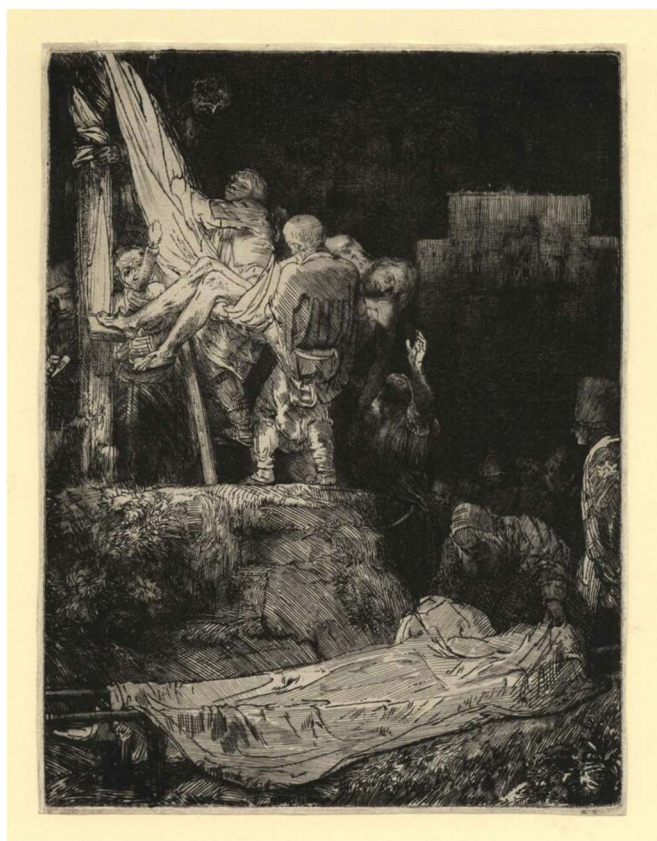

Illustration 10

Rembrandt van Rijn. *Descent from a Cross*, 1654

Ілюстрація 10

Рембрандт ван Рейн. *Зняття з хреста*, 1654

図版 10

レンブラント・ファン・レイン 『キリスト降架』 1654 年

Illustration 11

Rembrandt van Rijn. *Study of a Tree*, 1642

Ілюстрація 11

Рембрандт ван Рейн. *Дерево*, 1642

図版 11

レンブラント・ファン・レイン『木の習作』1642年

Illustration 12

Rembrandt van Rijn. *Self-Portrait of the Artist as a Young Man*, 1633

Ілюстрація 12

Рембрандт ван Рейн. *Автопортрет художника в молодості*, 1633

図版 12

レンブラント・ファン・レイン 『自画像』 1633 年

Illustration 13

Taras Shevchenko. *Self-Portrait in a Hat and Coat*, 1860

Ілюстрація 13

Тарас Шевченко. *Автопортрет у шапці й кожусі*, 1860

図版13

タラス・シェウチェンコ『自画像』1860年

*Mariana Myroshnychenko,
graphic artist, designer, lecturer,
first-class lecturer at the Design
Department of Drohobych Mechanical
and Technological College*

Graphic Technique as Language: My Experience with Exlibris Printmaking

Mariana Myroshnychenko,
graphic artist, designer, first-class lecturer
at the Design Department of Drohobych Mechanical and Technological College,
Drohobych
<https://doi.org/10.33989/pnpu.881.c3611>

My artistic practice unfolds at the intersection of several fields that are deeply meaningful to me: printmaking, pedagogy, and the study of intaglio techniques. I work with classical hand-printing methods: etching, aquatint, linocut, mezzotint, and other variations of intaglio and relief printing. I apply these techniques in creating ex libris — small graphic artworks that combine aesthetics, symbolism, and deeply personal messages.

Illustration 1, page 132

Illustration 2, page 134

For me, printmaking is not merely a technique or craft — it is a way of seeing, feeling, and understanding the world. In printmaking, I find a unique silence, a respect for the process, for the material, and for the viewer. The process is long, physically and emotionally involved, yet it is within this process that I feel truly present. My characters are not just figures — they reflect the inner world. Through emotion, gesture, composition, and environment, they communicate ideas of seeking truth, dialogue, and spiritual growth.

Illustration 3, page 136

I choose themes that carry depth: Christian symbolism, fairy tale characters, literary allusions, cultural memory. Mythical imagery is close to me — not as something distant, but as a reflection on everyday life. Even in an ordinary glance, one can glimpse the eternal question: who am I and where am I going? That is why exlibris, as a form, has become my main instrument. Its intimacy allows for maximum sincerity, precision, and attention to nuance.

Since the beginning of the war, the themes of my works changed. Gradually, it moved to the themes of freedom, equality and dignity, the triumph of justice, the victory of good over evil, what truly has value. Orders from collectors with themes that highlight these concepts show solidarity with our aspirations to preserve our nation, language, freedom, territory, traditions,... And these are far from isolated cases. In my latest work, *“The Lirnyk”*, created for Anne Büssing, I depicted a series of multi-level symbols rooted in Ukrainian cultural identity. The main hero sitting on the horse is Lirnyk. Lirnyk is Ukrainian folk musician, who played on wheel lyre. They were very famous in Ukraine from XV century. They sing historical songs about Cossacks, biblical psalms and folk songs. This Lirnyk is singing about freedom in Ukraine. That's why I draw an Ukrainian coat of arms. It contains four letters: БОЛЯ (VOLJA or VOLYA in Latin alphabet). They mean freedom. On the right side there is the map of Ukraine with its regions. They are connected with gold like in kintsugi method. Like the real situation in Ukraine. This war crashes all regions by different parts and I hope in future we will win and put together all our parts. On the bottom I draw fields of wheat, which means our "gold".

Illustration 4, page 137

In my presentation, which was dedicated to the international exhibition *“Ukrainian ExLibris After February 24, 2022”* (Poltava, 2025), I present not only my works, but also the entire process of printmaking — from the idea to the final

print. I demonstrate the stages: creating a sketch, preparing the plate, engraving, etching, applying ink, printing, and signing. I focus on three main techniques:

- **Etching (C3)** — an intaglio technique where the image is etched onto a metal plate with a needle. It results in a clear, linear graphic with control over line density and depth, add dots (more or less densely), or overlay strokes in various directions. Only manually can you create the plasticity of the line. In certain convex or curved places, you can smoothly add more thickness of the line with a needle. This technique requires precision and strong attention to composition.

Illustration 5, page 138

- **Aquatint (C5)** — a method that creates tonal areas and is typically used in combination with etching. In my practice, I often use it to create deep backgrounds or soft atmospheric space around the image, to generalize details and convey planarity.

Illustration 6, page 140

- **Linocut (X3)** — a relief technique known for its flatness, decorativeness, and graphic expressiveness with the use of large shapes. There is a certain texture, but not as delicately and with tonal gradations as in etching or aquatint. In linocut, there are no tonal transitions as such. The combination of small white lines on a black background and small black lines on a white background acquires a special charm. I am fascinated by the contrast and the ability to convey energy through bold shapes and sharp contours.

Illustration 7, page 142

Each of these techniques carries its own emotional code: etching is restrained and analytical, aquatint — sensitive and soft, linocut — strong, open, and direct. I use a combination of these techniques to build layered images, where each print is a unique gesture, a completed act.

I cannot name just one artist with whom I feel full inner resonance. Rather, my inspiration is a constellation of names. I am captivated by the richness of texture and imagery in the works of Günter Hujber, the expressive clarity and decorative quality of linocuts by Serik B. Kulmeshkenov, and the compositional complexity and dynamic figure perspectives in the art of Julian Jordanov and Peter

Chinovsky. My sense of light, space, and volume has been deeply shaped by the work of Rembrandt van Rijn. And yet, my main guiding light remains a childlike vision — sincerity and stillness, the kind that breathes in the world of «*The Little Prince*».

A brief overview of artists whose technical approach has served as an example for me in working with printed graphics:

Günter Hujber — a Czech artist, who is famous for his excellent erotic exlibris. He works in a mixed etching technique using open bite etching (i.e., using a brush with solvent to remove protective varnish on large areas, and the exposed surface is etched to create texture) and dot structure as the main means of forming forms. His style is distinguished by a virtuoso balance between figurativeness and decorative complexity, where the central image — usually a female face or body — is integrated into a complex ornamental space.

Serik B. Kulmeshkenov — a Kazakhstan-born, U.S.-based artist well known for his linocut and woodcut works. A master of symbolic realism with elements of surrealism, he creates intellectual parables through technically perfect linocut. Uses extremely fine carving, combining clear contours with detailed hatching to model light and shadow. He demonstrates a high degree of control over every line, masterful use of negative space, and dramatic contrasts between light and dark.

Julian Jordanov — a Bulgarian etching artist highly regarded for his detailed exlibris. This artist works in the genre of mythological surrealism and symbolism with elements of fantastic architectonics. His approach is monumental, dramatic, and rich in plasticity. The stroke is extremely expressive, strong, and directed along the form — the artist skillfully uses the line to build volume, depth, and dramatic light.

Peter Chinovsky — a Bulgarian lithographer, whose sharp graphic works are popular among exlibris collectors. His works are marked by deep psychologism, expression of the inner world, mysticism through symbolic images and multi-layered, detailed compositions. His works are full of decorativeness of smooth lines, resembling thin curls or waves. They complicate the plane and make it more interesting, creating a special visual "charm" and emphasizing volume.

My task is not only to create, but to share knowledge. As an educator, through masterclasses in my Print Studio "OfortiK" I strive to teach not just technique, but also material sensitivity, respect for the process, and an awareness of artistic responsibility. I believe every artist has a right to depth and silence — and printmaking offers the space for that.

Continuing my work on the translation of a multilingual edition of technical abbreviations for printed graphics for FISAE (Fédération Internationale des

Sociétés d'Amateurs d'Exlibris), I perceive this process as a reflection of the equal participation of Ukrainian graphic artists on the international art scene. It is important that the Ukrainian language is increasingly active not only among collectors and connoisseurs of bookplates, but also in professional terminology and technical art literature. This meets a long-overdue need — the emergence of a Ukrainian-language textbook on printmaking techniques, which will become part of the global professional dialogue.

The Ukrainian school of ex libris is already confidently asserting itself on the international stage. Our artists demonstrate a high level of excellence in style, composition, drawing, deep imagery, and masterful command of classical printmaking techniques. Their works are distinguished by deep meaning, technical precision, and, at the same time, warmth — qualities that are appreciated worldwide.

In this same direction, there is a growing need to establish public initiatives and associations that would promote ex libris, support young graphic artists and establish connections between artists, collectors and enthusiasts. Such communities can become platforms for sharing experience, collaboration, and preserving the culture of printmaking in Ukraine. This is also one of the key development vectors of the and enthusiasts. Such communities can become platforms for sharing experience, collaboration, and preserving the culture of printmaking in Ukraine. This is also one of the key development vectors of the printmaking studio “OfortiK” — a space that aims not only to teach technique, but to cultivate a living artistic ecosystem around ex libris as an intellectual and spiritual genre.

A special place in my creative path belongs to my acquaintance with Mr. Masahito Sakamoto — a Japanese immigration attorney (Gyoseishoshi), translator, essayist, and Overseas Secretary of the Nippon Exlibris Association, as well as a passionate ex libris collector and devoted admirer of graphic art. His attention to people, genuine interest in other cultures, and deep respect for artistic labor make a profound impression. Mr. Sakamoto has a rare ability to listen attentively and supportively, to be fully present in conversation with openness and care. In his work — lectures, personal connections, and support of intercultural dialogue — one senses the true nature of a person who is not indifferent to others. Such humanity and delicacy inspire me no less than works of art themselves.

Мар'яна Мирошниченко,

художниця-графік, дизайнерка,
викладачка

*I категорії кафедри дизайну
Дрогобицького механіко-
технологічного коледжу*

<https://doi.org/10.33989/pnpn.881.c3611>

Графічна техніка як мова: мій досвід естампного екслібрису

Моя творча діяльність розгортається на перетині кількох важливих галузей — друкованої графіки, педагогіки та дослідження естампних технік. Я працюю з класичними методами ручного друку: офортом, акватинтою, ліноритом, меццо-тинто та іншими варіаціями глибокого й високого друку. Всі ці техніки я застосовую у створенні екслібрисів — малих графічних творів, що поєднують у собі естетичність, символіку і дуже особисте повідомлення.

Ілюстрація 1, стор. 132

Ілюстрація 2, стор. 134

Естамп у моєму розумінні — це не просто техніка чи ремесло. Це спосіб бачити, відчувати й осмислювати світ. В естампі я бачу особливу тишу, повагу до процесу, до матеріалу й до глядача. Цей процес тривалий, фізично й емоційно насичений, але саме в ньому я знаходжу справжню присутність. Мої персонажі — це не просто фігури, а відображення внутрішнього світу. Через емоції, міміку, композицію й середовище вони транслюють ідеї пошуку істини, діалогу, духовного зростання.

Ілюстрація 3, стор. 136

Я обираю теми, які мають глибину: християнська символіка, казкові персонажі, алюзії до літератури, культурна пам'ять. Мені близька міфологічність образу — не як щось далеке, а як рефлексія на буденність. Адже навіть у звичайному погляді можна розгледіти вічне питання: хто я і куди йду? Саме тому екслібрис як художня форма став для мене головним інструментом. Його камерність дозволяє бути максимально щирою, точною, уважною до нюансів.

З початком війни змінилася тематика робіт. Поступово вона перейшла до тем свободи, рівності та гідності, торжество справедливості, перемоги добра над злом, те, що справді має цінність. Замовлення колекціонерів із темами, у яких висвітлюються ці поняття показують солідарність із нашими прагненнями зберегти свою націю, мову, свободу, територію, традиції,... І це далеко не поодинокі випадки. В останній своїй роботі “Лірник” для Анне Б’юссінг зображено ряд різнорівневих символів української тематики. Головний герой, який сидить на коні, – це лірник. Лірник – український народний музикант, який грав на колісній лірі. Вони були дуже відомі в Україні з XV століття. Вони співають історичні пісні про козаків, біблійні псалми та народні пісні. Цей лірник співає про свободу в Україні. Ось чому я також зобразила український герб. Він містить чотири літери: ВОЛЯ. Вони означають свободу. Праворуч – карта України з її регіонами. Вони з’єднані золотом, як у методі кінцугі. Як і реальна ситуація в Україні. Ця війна розбиває всі регіони по частинах, і я сподіваюся, що в майбутньому ми переможемо та з’єднаємо всі наші частини. Внизу я малюю поля пшениці, які символізують наше «золото».

Ілюстрація 4, стор. 137

У презентації, яка була присвячена міжнародній виставці «Український екслібрис після 24 лютого 2022 року» (Полтава, 2025 р.), я подаю не лише приклади своїх робіт, а й повний процес створення друкованої графіки — від ідеї до готового відбитку. Демонструю етапи: створення ескізу, підготовка пластини, гравірування, травлення, нанесення фарби, друк і підпис. Розглядаю три основні техніки:

- **Офорт (C3)** — техніка глибокого друку, де зображення витравлюється на металевій пластині голкою. Дає чітку, лінійну графіку, з можливістю керування щільністю й глибиною штриха, додавання точок (рідше, густіше) чи накладання штрихів у різних напрямках. Тільки вручну можна створити пластику лінії. У певних опуклих чи вигнутих місцях ви можете плавно додавати більше товщини лінії голкою. Ця техніка вимагає точності та високої уваги до композиції.

Ілюстрація 5, стор. 138

- **Акватинта (C5)** — техніка, що дозволяє передати тональні площини, використовується переважно разом з офортом. У моїй практиці вона

часто застосовується для створення глибокого фону або м'якого середовища для образу, узагальнення деталей, передачі плановості.

Ілюстрація 6, стор. 140

- **Лінорит (ХЗ)** — техніка високого друку, що відзначається площинністю, декоративністю та графічною виразністю, великими плямами. Присутня певна фактурність, але не настільки делікатно і з тональними градаціями, як в офорті чи акватинті. В лінориті взагалі тональних переходів як таких немає. Особливого шарму набувають поєднання дрібних білих ліній на чорному фоні і дрібних чорних ліній на білому фоні. У лінориті мене захоплює контраст і можливість передавати енергію через великі плями та чіткі контури.

Ілюстрація 7, стор. 142

Кожна з цих технік несе в собі інший емоційний код — офорт стриманий і аналітичний, акватинта — чуттєва й м'яка, лінорит — сильний, відкритий, прямолінійний. Власне поєднання цих технік я використовую для створення багатошарових образів, де кожен відбиток — це окремий, оригінальний жест, завершений акт.

Я не можу назвати лише одного художника, з яким відчуваю цілковите внутрішнє співзвуччя. Швидше, моє натхнення — це сузір'я імен. Мене захоплює багатство фактури та образної мови Гюнтера Хуйбера, виразна лаконічність і декоративність лінориту Серіка Багісовича Кульмешкенова, складність ракурсів і композиції в роботах Джуліана Джорданова і Петара Чиновського. Моє уявлення про світло, простір і об'єм великою мірою сформувалося під впливом Рембрандта ван Рейна. Та попри це, головним дороговказом залишається внутрішнє дитяче бачення — щирість і спокій, якими дихає світ «Маленького принца».

Коротка характеристика художників, чий технічний почерк став для мене прикладом у роботі з друкованою графікою:

Гюнтер Хуйбер — чеський художник, відомий своїми чудовими еротичними ескібрисами. Художник працює у змішаній техніці офорту з використанням відкритого травлення (тобто використання пензля з розчинником для видалення захисного лаку на великих ділянках, а відкрита поверхня протравлюється для створення текстури.) та точкової структури як основного засобу формоутворення. Його стиль вирізняється віртуозним балансом між фігуративністю та декоративною складністю, де центральний

образ — зазвичай жіноче обличчя або тіло — інтегрується в складний орнаментальний простір.

Серік Б. Кульмешкенов — художник, який народився в Казахстані, а зараз мешкає в США, відомий своїми ліногравюрами та ксилографіями. Майстер символічного реалізму з елементами сюрреалізму, який через технічно досконалий лінорит створює інтелектуальні притчі. Використовує надзвичайно тонку різьбу, поєднуючи чіткі контури з детальним штрихуванням для моделювання світлотіней. Відзначається високим ступенем контролю над кожною лінією, майстерним володінням негативним простором і драматичним використанням контрасту між світлом і тінню.

Джуліан Джорданов — болгарський художник-гравер, високо оцінений за свої детальні екслібриси. Цей митець працює в жанрі міфологічного сюрреалізму та символізму з елементами фантастичної архітекτονіки. Його підхід — монументальний, драматичний, пластично багатий. Штрих надзвичайно густий, тісний, спрямований по формі — художник майстерно використовує лінію для побудови об'єму, глибини і драматичного світла.

Петар Чиновський — болгарський літограф, чиї чіткі графічні роботи популярні серед колекціонерів екслібрисів. Його роботи відзначаються глибоким психологізмом, експресією внутрішнього світу, містичністю через символічні образи і багатошарові, деталізовані композиції. Його роботи сповнені декоративності плавних ліній, що нагадують тонкі завитки або хвилі. Вони ускладнюють площину і роблять її цікавішою, створюючи особливий візуальний "шарм" і підкреслюючи об'єм.

Моє завдання — не лише творити, а й передавати знання. Як педагог, у своїх майстер-класах в естампній майстерні «OfortiK» я прагну навчити студентів не просто техніці, а відчуттю матеріалу, повазі до процесу й розумінню художньої відповідальності. Вважаю, що кожен митець має право на глибину й тишу — і саме друкована графіка дає для цього простір.

Продовжуючи роботу над перекладом багатомовного видання технічних скорочень з друкованої графіки для FISAE (Міжнародна федерація аматорських товариств екслібрису), я сприймаю цей процес як вияв рівноправної участі українських художників-графіків на міжнародній мистецькій сцені. Важливо, що українська мова дедалі активніше звучить не лише серед колекціонерів та поціновувачів екслібрису, а й у фаховій термінології та технічній мистецькій літературі. Це відповідає потребі, що давно визріла, — появі україномовного підручника з естампних технік, який стане частиною світового професійного діалогу.

Українська школа екслібрису вже сьогодні впевнено заявляє про себе на міжнародному рівні. Наші художники демонструють високу якість у стилі,

композиції, рисунку, глибокій образності та досконалому володінні класичними друкованими техніками. Їхні твори вирізняються глибоким змістом, технічною точністю і водночас теплом — рисами, які шануються в усьому світі.

У цьому ж напрямку постає потреба створення громадських ініціатив і об'єднань, які б сприяли популяризації екслібрису, підтримці молодих художників-графіків, налагодженню зв'язку між митцями, колекціонерами й поціновувачами. Такі спільноти можуть стати майданчиками для обміну досвідом, співпраці та збереження культури друкованої графіки в Україні. Це також один із векторів розвитку естампної майстерні «OfortiK» — простору, що прагне не лише навчати техніки, а й формувати живу мистецьку екосистему довкола екслібрису як інтелектуального та духовного жанру.

Особливе місце на моєму творчому шляху має знайомство з паном Масахіто Сакамото — японським адвокатом у сфері імміграційного права (Gyoseishoshi), перекладачем, есеїстом та Overseas Secretary Асоціації екслібрису Японії, колекціонером екслібрисів і справжнім поціновувачем графічного мистецтва. Його уважність до людей, щире зацікавлення культурою інших країн та глибока повага до мистецької праці справляють сильне враження. Пан Сакамото має рідкісну здатність тонко слухати й підтримувати, бути присутнім у розмові з відкритістю і повагою. У його діяльності — лекціях, спілкуванні, підтримці міжкультурного діалогу — відчувається справжня сутність людини, яка небайдужа до інших. Саме така людяність і делікатність є для мене джерелом натхнення не менше, аніж твори мистецтва.

言葉としての版画技法——蔵書票の制作経験を通じて

マリヤナ・ミロシニチェンコ

グラフィックアーティスト、デザイナー、講師、

ドロホヴィチ機械工学カレッジ デザイン学科 第一級講師

<https://doi.org/10.33989/pnp.881.c3611>

私は、自分にとって深い意味のあるジャンルが交わる場所——版画の制作、教育、凹版技法の研究——で芸術実践を行っています。私は伝統的な手刷り技法で制作しています。すなわち、エッチング、アクアチント、リノカット、メゾチント、およびその他の凹版・凸版です。蔵書票を作るにあたっても、これらの技法を用いています。蔵書票は、美学・象徴性・深い個人的なメッセージを融合させた小サイズのグラフィックアートなのです。

図版1, 132 ページ

図版2, 134 ページ

私にとって版画とは、単なる技術や技能ではなく、世界を見て、感じて、理解する手段です。版画を制作しているとき、私は独特の静けさを感じ、制作過程や素材、鑑賞者に対する敬意を覚えます。制作プロセスは長期に渡り、身体や精神にも関わるものですが、その中でこそ、私は、自分が今ここにいるのだということを実感できるのです。私の作品に登場する人物は、単なる絵姿ではなく、内面世界の反映です。それは、感情、ジェスチャー、構図、雰囲気を通じて、真実の探求、対話、精神的成長といった思いを伝えています。

図版3, 136 ページ

蔵書票の主題については、私は深みのあるものを選びます。たとえば、キリスト教における象徴、おとぎ話の登場人物、文学作品、文化的記憶などです。私にとり、神話のイメージは遠い世界のものではなく、日常の中に潜む身近なものです。見る人は、普通に一瞥するだけでも、「私は何者だろうか?」「私はどこへ向かっているのだろうか?」といった永遠の問いを垣間見ることができるでしょう。それゆえに、蔵書票という様式は、

私にとりメインの表現手段となっているのです。蔵書票に対して深い愛着を感じているからこそ、誠実さ、正確さ、そして細部への注意がこの上なく高まるのです。

戦争が始まってからは、私の作品のテーマも変わりました。それは徐々に、自由、平等、尊厳、正義の勝利、善が悪に勝つこと、本当に大切なものとは何か、といったものへと移っていきました。これらのコンセプトを強調した作品を依頼するコレクターたちは、私たちの国、言語、自由、領土、伝統などを守ろうとする願いに連帯してくれています。そして、こうした依頼は決して少なくありません。最近制作したアンネ・ビュッシング氏のための蔵書票『リルニク』でも、ウクライナの文化的アイデンティティに根ざした多層的なシンボルを描きました。馬に乗っている中心人物がリルニクです。リルニクとは、リラ（訳注：手回し式弦楽器で、ハーディ・ガーディの一種）という楽器を演奏するウクライナの民俗音楽家で、ウクライナでは 15 世紀からよく知られていました。彼らはコサックに関する歴史的な歌、聖書の詩篇、民謡などを歌っていました。私の作品の中のリルニクは、ウクライナの自由について歌っているので、ウクライナの国章が描かれています。その中には ВОЛЯ（ラテン文字だと VOLJA または VOLYA）という 4 つの文字があり、これは「自由」を意味します。右側には、ウクライナとその各地方の地図を描きました。これらは金継ぎのような金色の線でつながれていますが、これは現在のウクライナの状況をなぞらえたものです。戦争によって各地域は傷つけられ、分断されていますが、勝利して、全てをひとつにつなぎ直すことを願っています。下部には小麦畑を描きました。これは、私たちの「黄金」を意味しています。

図版 4, 137 ページ

国際展覧会「2022 年 2 月 24 日以降のウクライナの蔵書票」（ポルタワ、2025 年）で、私は、自身の作品についてだけでなく、絵のアイデアから版画の完成に至るまで——スケッチ、銅板の準備、描画、腐蝕、インクの塗布、刷り、サイン——の全過程についてプレゼンテーションをしました。ここでは、次の三つの主要技法に焦点を当てました：

- エッチング（C3）：金属板にニードルで描画し、腐食させる凹版技法です。線の密度や深さを調整したり、点描（点の粗密による表現）をしたり、さまざまな方向へのストロークを重ねたりすることで、

鮮明なグラフィックを創り出すことができます。自由闊達な線描は、手作業でしか表現できません。盛り上がったたり曲がったりする箇所では、ニードルで線の太さを滑らかに変化させることも可能です。この技法では、正確さと、構図への高い注意力が求められます。

図版5, 138 ページ

- アクアチント（C5）：面の色調の表現に特化した技法で、通常はエッチングと組み合わせて使用します。私は主に、背景の深みや柔らかな空気感を表現するときや、細部を整えて平面性を強調したいときによく用いています。

図版6, 140 ページ

- リノカット（X3）：平面性と装飾性、大きな形状による力強いグラフィック表現に優れた凸版技法です。独特のテクスチャー感がありますが、エッチングやアクアチントのような繊細さやグラデーションはありません。リノカットには、階調的な変化そのものが存在しません。黒地に細い白い線、あるいは白地に細い黒い線を組み合わせることで、特有の魅力が生まれます。私は、このコントラスト性や、大胆な形態や鋭い輪郭によってエネルギーを伝えられる点がとても魅力的だと感じています。

図版7, 142 ページ

これらの技法はそれぞれ、独特の感情表現をします。エッチングは抑制的で分析的、アクアチントは繊細で柔らかく、リノカットは力強く、開放的で直接的です。私はこれらを組み合わせて深みのあるイメージを創り出します。ここでは、一枚の版画はひとつの独自の表現行為、完結した行為なのです。

私が心底から共感を覚える作家を一人だけ挙げるのは難しいです。むしろ、星のように数多くの画家たちからインスピレーションを受けています。ギンテル・フイベルの作品に見られるテクスチャーとイメージの豊かさ、セリク・クルメシュケノフのリノカットの明快な表現力と優れた装飾性、ユリアン・ヨルダノフ（訳注：日本では名前が英語式に「ジュリアン・ジョルダノフ」と表記されることも多い）やペーテル・チノフスキーの複雑

な構図とダイナミックな人物表現は素晴らしいと思います。また、レンブラントの作品は、光・空間・ボリュームに対する私の感覚に深い影響を与えました。それでも、私にとって最大のよりどころ、指針になっているのは、昔も今も子どものまなざし、『星の王子さま』の世界に息づいているような誠実さと静けさです。

以下、その技術的アプローチが版画制作においてとても参考になった作家たちについて簡単に述べます。

ギンテル・ファイベル：チェコのアーティストで、オープン・バイト（日本ではディープ・エッチングとも呼ばれる。溶剤をつけたブラシを使って広い範囲の保護ワニスを除去し、そこを腐蝕してテクスチャーを作成する）と点描をメインにした混合技法による優れたエロティック蔵書票で知られています。そのスタイルは、具象性と複雑な装飾性のバランス性で卓越しており、中心イメージ（多くの場合は女性の顔や身体）を複雑な装飾的空間の中にまとめている点が特徴的です。

セリク・クルメシュケノフ：カザフスタン生まれで、米国を拠点に活動するアーティスト。リノカットや木版画でよく知られています。シュルレアリスムの要素を持つ象徴的リアリズムの作風で、完璧な技巧に裏付けられたリノカットによって、知的なたとえ話とでも形容できる作品を生み出します。非常に細密な彫りを行い、明確な輪郭と緻密なハッチングで光と影を表現します。高度にコントロールされた描線、余白の巧みな活用、光と影のドラマティックなコントラストが素晴らしいです。

ユリアン・ヨルダノフ：ブルガリアのエッチング作家で、細密な蔵書票作品で高く評価されています。神話的シュルレアリスムと象徴主義、さらに幻想的な建築的要素を組み合わせたジャンルで制作しており、彼の作風は壮大、ドラマティックで、融通無碍です。非常に表現力に富んで力強く、形態に沿ったストロークを使い、線で立体感や奥行き、劇的な光を巧みに構築しています。

ペーテル・チノフスキー：ブルガリアのリトグラフ作家で、シャープな表現のグラフィック作品が蔵書票コレクター間で人気です。彼の作品の特徴は、内面世界の表現、象徴的イメージによる神秘性、多層的で細密な構図による深い心理描写です。細いカールした髪や波のような滑らかな曲線による装飾性が豊かで、それにより、独特の視覚的魅力が生まれていると同時に、ボリューム感が強調されています。

私の仕事は、創作することだけではなく、知識を伝えることでもあります。私の版画スタジオ **OfortiK** で行っているマスタークラスでは、技法だけでなく、素材に対する感受性、制作プロセスへの敬意、そして芸術家としての責任の自覚についても教えることを目指しています。私は、すべての芸術家には深みと静けさに触れることができると信じています。そして版画は、まさにそれを可能にする場なのです。

私は現在、FISAE（国際蔵書票連盟）のために、多言語版の版画技法略語集の翻訳作業を進めています。この作業は、ウクライナのグラフィックアーティストが国際的な美術界に対等に参加していることを示すものだと考えています。ウクライナ語が、蔵書票のコレクターや愛好家の間だけでなく、専門用語集や技術書の中でもますます使用されるようになることは重要です。これにより、長年求められてきたウクライナ語による版画技法の教科書が誕生し、それは国際的な専門家交流の中でも取り上げられるようになるでしょう。

ウクライナの蔵書票は、すでに国際舞台で確かな存在感を示しています。この国のアーティストたちは、様式・構図・描線・深いイメージ表現・古典的版画技法の確かな技術という点において、高いレベルに達しています。その作品は、深い意味合い、技術的な正確性、そして温かみにおいて優れており、これらの特質は世界中で高く評価されています。

このような方向性の中で、蔵書票の普及を促進し、若い版画家たちを支援し、アーティスト・コレクター・愛好家たちをつなぐための公的なイニシアチブを開始し、団体を設立する必要性が高まっています。このようなコミュニティは、経験の共有、コラボレーション、ウクライナにおける版画文化の保存と発展のためのプラットフォームとなることができるでしょう。これもまた、私の版画スタジオの重要な発展目標のひとつです。**OfortiK** は単に技法を教える場ではなく、蔵書票という知的かつ精神的なジャンルを中心とした、生きた芸術的エコシステムを育む空間なのです。

私の創作の歩みにおいて、特別な位置を占めているのが、阪本政仁さんとの出会いです。彼は日本の行政書士・翻訳家・エッセイストですが、日本書票協会の **Overseas Secretary** であり、熱心な蔵書票コレクター、グラフィックアートの深い愛好者でもあります。私にとって非常に印象的だったのは、彼の人に対する気配り、異文化への誠実な関心、芸術活動に対する深い敬意です。阪本さんは、注意深く、共感をもって人の話を聞き、寛容さと配慮をもって対話する、稀有な力を持っています。彼のプレゼンテーションや人とのつながり、異文化交流への支援からは、他人に対して無関

心ではいられない人間としての真の姿が感じられます。このような人間性と品性は、芸術作品そのものと同じくらい、私にとって大きなインスピレーションなのです。

Illustrations for Mariana Myroshnychenko's article

Ілюстрації до статті Мар'яни Мирошніченко

言葉としての版画技法——蔵書票の制作経験を通じて 図版

Пластини у розглянутих техніках:

C Глибокий друк
("сліпе" (блінтове), тиснення)

C3 Офорт
(пряме травлення)

C5 Акватинта

X3 Лінорит

Illustration 1

Images of plates in various printing techniques.

C Intaglio (blind embossing), C3 Etching, C5 Aquatint, X3 Linocut

Slide from the presentation on the topic:

“Graphic Technique as Language: My Experience with Exlibris Printmaking”,

which was dedicated to the international exhibition

“Ukrainian Exlibris After February 24, 2022” (Poltava, 2025)

Ілюстрація 1

Зображення пластин у різних естампних техніках.

Слайд з презентації на тему:

“Графічна техніка як мова: мій досвід естампного екслібриса”,

яка була присвячена міжнародній виставці
«Український екслібрис після 24 лютого 2022 року» (Полтава, 2025)

図版 1

さまざまな版画技法の版。

C ブラインドエンボス、C3 エッチング、C5 アクアチント、X3 リノカット
国際展覧会「2022 年 2 月 24 日以降のウクライナ蔵書票」（ポルタワ、2025 年）での
プレゼンテーション「言葉としての版画技法——蔵書票の制作経験を通じて」で
使用したスライドより。

Відбитки у розглянутих техніках:

С Глибокий друк
("сліпе" (блінтове), тиснення)

С3 Офорт
(пряме травлення)

С5 Акватинта

Х3 Лінорит

Illustration 2

Images of prints in various printing techniques.

C Intaglio (blind embossing), C3 Etching, C5 Aquatint, X3 Linocut

Slide from the presentation on the topic:

“Graphic Technique as Language: My Experience with Exlibris Printmaking”,

which was dedicated to the international exhibition

“Ukrainian Exlibris After February 24, 2022” (Poltava, 2025)

Ілюстрація 2

Зображення відбитків у різних естампних техніках.

Слайд з презентації на тему:

“Графічна техніка як мова: мій досвід естампного екслібриса”,

яка була присвячена міжнародній виставці

«Український екслібрис після 24 лютого 2022 року» (Полтава, 2025 р.)

図版 2

さまざまな版画技法による印刷後の紙。

C ブラインドエンボス、C3 エッチング、C5 アクアチント、X3 リノカット

国際展覧会「2022 年 2 月 24 日以降のウクライナ蔵書票」（ポルタワ、2025 年）での
プレゼンテーション「言葉としての版画技法——蔵書票の制作経験を通じて」で
使用したスライドより。

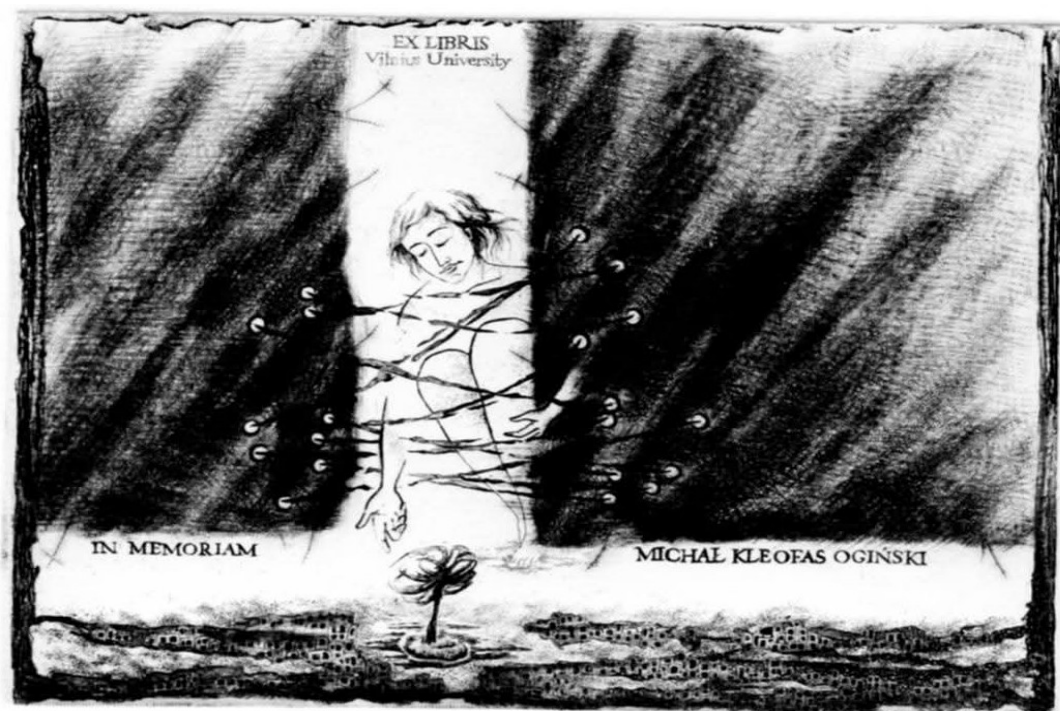

Illustration 3

Nostalgia, 2015

Technique: Etching, aquatint, mezzotint (mezzotint dominates)

Image size: 72 x 98 mm

Paper size: 140 x 200 mm

Ілюстрація 3

Ностальгія, 2015 р.

Техніка: Офорт, акватинта, меццо-тинто (домінує меццо-тинто)

Розмір зображення: 72 x 98 мм

Розмір паперу: 140 x 200 мм

図版 3

『ノスタルジア』2015 年

技法：エッチング、アクアチント、メゾチント（メゾチントがメイン）

イメージサイズ：72 x 98 mm

紙サイズ：140 x 200 mm

Illustration 4

Lirnyk, 2025

Technique: Etching, aquatint, gold ink

Image size: 107 x 150 mm

Paper size: 160 x 210 mm

Ілюстрація 4

Лірник, 2025 р.

Техніка: Офорт, акватинта, золота фарба

Розмір зображення: 107 x 150 мм

Розмір паперу: 160 x 210 мм

図版 4

『リルニク』2025 年

技法：エッチング、アクアチント、金インク

イメージサイズ：107 x 150 mm

紙サイズ：160 x 210 mm

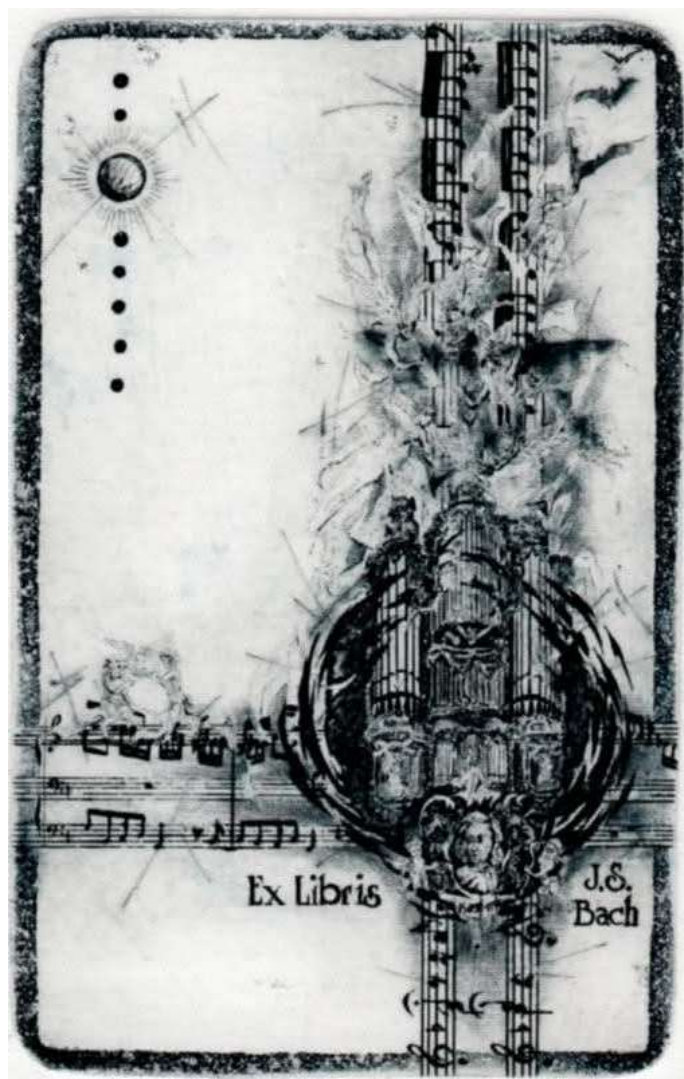

Illustration 5

For the Future, 2014

Technique: Etching, dry point, aquatint (etching dominates)

Image size: 96 x 60 mm

Paper size: 200 x 140 mm

Ілюстрація 5

Заради майбутнього, 2014 р.

Техніка: Офорт, суха голка, акватинта (домінує офорт)

Розмір зображення: 96 x 60 мм

Розмір паперу: 200 x 140 мм

図版 5

『未来のために』 2014 年

技法：エッチング、ドライポイント、アクアチント（エッチングがメイン）

イメージサイズ：96 x 60 mm

紙サイズ：200 x 140 mm

Illustration 6

Advice to Alice, 2016

Technique: Etching, aquatint (aquatint dominates)

Image size: 130 x 100 mm

Paper size: 250 x 175 mm

Ілюстрація 6

Порада Алісі, 2016 р.

Техніка: Офорт, акватинта (домінує акватинта)

Розмір зображення: 130 x 100 мм

Розмір паперу: 250 x 175 мм

図版 6

『アリスへのアドバイス』 2016 年

技法：エッチング、アクアチント（アクアチントがメイン）

イメージサイズ：130 x 100 mm

紙サイズ：250 x 175 mm

Illustration 7

Stadt Memmingen, 2024

Technique: Linocut

Image size: 195 x 147 mm

Paper size: 210 x 148 mm

Ілюстрація 7

Місто Меммінген, 2024 р.

Техніка: Лінорит

Розмір зображення: 195 x 147 мм

Розмір паперу: 210 x 148 мм

図版 7

『メミンゲン市』 2024 年

技法：リノカット

イメージサイズ：195 x 147 mm

紙サイズ：210 x 148 mm

Appendix

Додатки

付録

**Excerpt from Masahito Sakamoto, “Introducing Ukrainian Artists in Japan”,
in *FISAE Newsletter*, No. 328, November 17, 2023**

The year 2023 has become a very meaningful one in that many Ukrainian exlibris were introduced in Japan. Articles about young printing artists were published in the newsletters of the Nippon Exlibris Association, introducing seven artists such as Mykhailo Drimaylo and Marie Plyatsko.

In July, exhibitions were held in Kamakura and Matsudo, suburbs of Tokyo, featuring the Ukrainian artists. The one in Kamakura was an exhibition organized by Daisuke Kanamori of Galerie Blaue Reiter, a great collector of coat-of-arms and old German exlibris. He has been eager to help Ukrainian artists during their country's difficult time. He held exhibitions of Ukrainian exlibris in the previous year as well. The one in Matsudo was organized by the well-known printmaker Hiroaki Miyayama. Although it was a print exhibition rather than a bookplate exhibition, it featured many works by bookplate artists, including Konstantin Kalynovych and Roman Romanyshyn.

In August, with the cooperation of Daisuke Kanamori, I held an exhibition of works by more than twenty Ukrainian exlibris artists in Ginza, the central area of Tokyo. It was an occasion that introduced the largest number of Ukrainian artists and their works in Japan. Additionally, in October, there was a print exhibition in Obihiro, Hokkaido, the northern island of Japan. There, an exlibris drew special attention. It was the one that the artist, Sergey Kirnitskiy, had created at my request (note: the work mentioned here is *St. Nicholas Calming the Storm*, which appears as Illustration 13 in the “Ukrainian Bookplates after February 24, 2022” included in this brochure). He even appeared remotely on a TV news program of NHK, a public broadcasting organization in Japan. It was a nice surprise to me.

The war may continue, but I sincerely hope that the situation will improve and that the artists can concentrate on their work peacefully.

Уривок зі статті Масахіто Сакамото «Знайомство з українськими митцями в Японії» (Інформаційний бюлетень *FISAE*, № 328,

17 листопада 2023 року)

2023 рік став дуже значущим, оскільки в Японії було представлено багато українських екслібрисів. У бюлетенях Японської асоціації екслібрисів були опубліковані статті про молодих художників-граверів, в яких було представлено сім митців, серед яких Михайло Дрімайло та Марія Пляцко.

У липні в Камакурі та Мацудо, передмістях Токіо, відбулися виставки, присвячені українським художникам. Виставка в Камакурі була організована Дайсуке Канаморі з Galerie Blaue Reiter, великим колекціонером гербів та старих німецьких екслібрисів. Він прагнув допомогти українським художникам у важкий для їхньої країни час. Він також проводив виставки українських екслібрисів у попередньому році. Виставку в Мацудо організував відомий гравер Хіроакі Міяяма. Хоча це була виставка гравюр, а не екслібрисів, на ній було представлено багато робіт художників-екслібристів, зокрема Костянтина Калиновича та Романа Романишина.

У серпні, за співпраці з Дайсуке Канаморі, я провів виставку робіт понад двадцяти українських художників-екслібристів у Гінзі, центральному районі Токіо. Це була подія, яка представила найбільшу кількість українських художників та їхніх робіт в Японії. Крім того, в жовтні відбулася виставка гравюр в Обіхіро, Хоккайдо, на північному острові Японії. Там особливу увагу привернув екслібрис. Це була робота, яку художник Сергій Кирницький створив на моє замовлення (робота, про яку йдеться, називається «Святий Миколай, що втихомирює бурю», як ілюстрацію 13 у розділі «Українські екслібриси після 24 лютого 2022 року», що міститься в цій брошурі). Він навіть з'явився в ефірі телевізійної програми новин NHK, громадської телерадіокомпанії Японії. Для мене це було приємною несподіванкою.

Війна може тривати, але я щиро сподіваюся, що ситуація покращиться і художники зможуть спокійно зосередитися на своїй роботі.

「日本におけるウクライナ人アーティストの紹介」

(FISAE ニュースレター第 328 号、2023 年 11 月 17 日掲載) より抜粋

阪本 政仁

2023 年は、数多くのウクライナの蔵書票が日本で紹介されという点で、非常に意義深い年となりました。若手版画家に関する記事が日本書票協会通信に掲載され、ドリマイロやプリャツコなど、七名のアーティストが紹介されました。

7 月には、東京近郊の鎌倉と松戸で、ウクライナ人アーティストの展示会が開催されました。鎌倉の展示は、紋章型蔵書票や古いドイツの蔵書票の大コレクターであるギャラリー青騎士の金森大輔氏によって企画されたものです。氏は、困難な状況にあるウクライナのアーティストたちを支援しようと熱心に活動しており、前年にもウクライナの蔵書展を開催しています。

一方、松戸の展示は著名な版画家である宮山広明氏によって企画されました。こちらは、蔵書票の展示ではなく版画展でしたが、カリノヴィッチやロマニーシンなど、蔵書票作家による数多くの作品が出展されました。

8 月には、私・阪本が金森氏の協力を得て、東京の中心部・銀座にて 20 名以上のウクライナ人蔵書票作家の作品を紹介する展示会を開催しました。これは、日本でこれまでに紹介されたウクライナ人作家とその作品の中で最大規模のものでした。

さらに 10 月には、北海道・帯広にて版画展が開催されましたが、ここでは、私の依頼でキルニツキーが制作した蔵書票作品（注：本書収録の「2022 年 2 月 24 日以降のウクライナの蔵書票」の図版 13 の『嵐を鎮める聖ニコラス』のこと）が注目を集めました。これがきっかけで、キルニツキーは日本の公共放送である NHK のニュース番組にリモートで出演しましたが、それは私にとってもうれしい驚きでした。

戦争はまだ続くかもしれませんが、状況が改善し、アーティストたちが平和の中で制作に専念できる日が来ることを心より願っています。

Exhibition “Art Is My Weapon”, Kamakura, 2023

Виставка «Мистецтво – моя зброя», Камакура, 2023

展覧会“Art Is My Weapon”の様子。鎌倉、2023 年

Exhibition “Exlibris Courage”, Ginza, 2023

Виставка «Мужність екслібриса», Гінза, 2023

展覧会“Exlibris Courage”の様子。銀座、2023 年

Olha Nikolenko,

Professor at Poltava V.G. Korolenko

National Pedagogical University

About the international exhibition “Ukrainian Exlibris after February 24, 2022” with the participation of artists and scholars from Ukraine and Japan (Poltava, 2025)

On April 23, 2025, the Mykola Yaroshenko Art Museum (Art Gallery) in Poltava hosted the international exhibition “Ukrainian Exlibris after February 24, 2022.” This extraordinary event brought together artists, scholars, collectors, and art lovers from Ukraine and Japan. More than 120 visitors attended the opening of the exhibition, including students, pupils, lecturers, teachers, art lovers, and members of the public.

The exhibition was organized by the Department of Culture, Youth, and Family of the Poltava City Council, the Mykola Yaroshenko Art Museum (Art Gallery), the Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University (Department of World Literature and Department of Fine Arts), and Saitama University (Japan).

The exhibition featured bookplates from the collection of Mr. Masahito Sakamoto, Overseas Secretary of the Nippon Exlibris Association, Immigration Attorney (Gyoseishoshi), translator, essayist, collector, and enthusiast of Ukrainian art.

Olha Kurchakova, director of the Poltava Art Museum (Art Gallery) named after Mykola Yaroshenko, addressed the audience with a welcoming speech. She noted the need to unite people from different countries around art, which gives strength and inspiration in difficult times.

Marina Grynova, rector of the Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University named after V.G. Korolenko, corresponding member of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Doctor of Pedagogical Sciences, professor, noted the important educational role of bookplates in ancient times and in the present. She expressed her deep gratitude to international partners from Japan, who support Ukraine, Ukrainian science, and art during the full-scale invasion.

Vice President, Professor at Saitama University, Honorary Professor at Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University Susumu Nonaka, who

joined the event online, said in his welcoming speech: “A great tragedy has befallen your country, but it has quickly created a global network of supporters of Ukraine. I believe that connections in the arts and education are especially important, because art and education help people maintain hope and humanity in difficult times”.

The event was hosted by Olha Nikolenko, Head of the Department of World Literature, Professor, and Honorary Professor at Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University. She noted: “In every drawing, in every line, we see a passionate protest against the war and against the absurdity that has been taking place since February 24, 2022. At the same time, in their works, we see resilience, a desire for freedom, and a great desire to create and develop Ukrainian art despite terrible trials.”

The main part of the event was a lecture on “Ukrainian Exlibris after February 24, 2022,” delivered to the audience by Mr. Masahito Sakamoto. He joined online from Japan and talked about the history of world and Ukrainian exlibris, as well as presenting works from his collection that were created after the start of the full-scale invasion. Mr. Masahito Sakamoto provided 14 works from his own collection for the exhibition.

Mariana Myroshnychenko, a graphic artist, designer, first-category lecturer at the Design Department of the Drohobych Mechanical and Technological College, researcher of printmaking techniques, and owner and founder of the “OfortiK” printmaking workshop in Drohobych, gave a talk and presentation to visitors. She specializes in etching, linocut, exlibris, graphic design, and classical methods of printmaking.

Mariana Myroshnychenko spoke about various printmaking techniques (blind embossing, etching, aquatint, linocut) that allow you to create wonderful works. She also presented the works of outstanding artists, who used these techniques, such as Taras Shevchenko, Francisco José de Goya, Pablo Picasso, and others. Mariana Myroshnychenko provided 13 of her own works in various techniques for the exhibition.

Another participant in the international exhibition is Anna Voitiuk, a graphic artist, who works in the technique of etching. She is a graduate of the Ukrainian Academy of Printing. Since 2018, she has participated in various international competitions and exhibitions in Italy, Spain, Poland, Finland, Lithuania, Bulgaria, Germany, Ukraine, and other countries.

Anna Voitiuk presented a video film entitled “How to Create an Etching” at the international exhibition “Ukrainian Exlibris after February 24, 2022” in Poltava, which allowed viewers to enter the artist's studio and see, how the miracle of art is

created. She also presented her own works, which often depict fantastical or realistic animals endowed, in her opinion, with human souls.

Another interesting part of the international exhibition was Anna Voitiuk's lecture on "Comparing the graphic art of Taras Shevchenko and Rembrandt van Rijn." She noted, "Taras Shevchenko's etchings played a significant role in shaping national artistic consciousness, reflecting important aspects of Ukrainian history and culture."

Valentina Orekhova, director of the M.A. Zhovtobryukh Library at the Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University, presented old and modern publications from the university library, which contain many interesting and highly artistic bookplates.

Oksana Kyrylchuk, Dean of the Faculty of Ukrainian Philology and Journalism, warmly thanked all participants of the international exhibition and noted the special role of art in wartime.

The event was made possible thanks to the joint efforts of teachers from two faculties of the Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University: the Faculty of Ukrainian Philology and Journalism (dean – Associate Professor Oksana Kyrylchuk) and the Faculty of Pedagogical and Art Education (dean – Professor Natalia Sulaieva). The Department of World Literature (head of the department, Professor Olga Nikolenko, Associate Professor Tetiana Koneva, Assistant Kateryna Nikolenko, Senior Laboratory Assistant Anna Galenko) and the Department of Fine Arts (head of the department, Associate Professor Tetiana Saienko, Senior Lecturer Olena Perepelytsia) have done a great deal to encourage young people to engage with the best achievements of Ukrainian art.

Art is a sign of a developed and civilized country. It is our strength and the spiritual shield of Ukraine.

Ольга Ніколенко,

*професор Полтавського національного
педагогічного університету*

імені В.Г. Короленка

Про міжнародну виставку «Український екслібрис після 24 лютого 2022 року» за участі митців та науковців України та Японії (Полтава, 2025)

23 квітня 2025 року в Полтавському художньому музеї (Галерея мистецтв) імені Миколи Ярошенка відбулася міжнародна виставка «Український екслібрис після 24 лютого 2022 року». Це надзвичайна подія, яка об'єднала художників, науковців, колекціонерів, любителів мистецтва України та Японії. На відкриття виставки завітали понад 120 відвідувачів – студентів, учнів, викладачів, учителів, поціновувачів мистецтва, представників громадськості.

Організатори виставки – Департамент культури, молоді та сім'ї Полтавської міської ради, Художній музей (Галерея мистецтв) імені Миколи Ярошенка, Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка (кафедра світової літератури та кафедра образотворчого мистецтва), Saitama University (Японія).

На виставці були представлені екслібриси з колекції закордонного секретаря Японської асоціації екслібриса, доктора права, перекладача, есеїста, колекціонера, ентузіаста українського мистецтва Masahito Sakamoto.

Із вітальним словом до присутніх звернулася директорка Полтавського художнього музею (Галереї мистецтв) імені Миколи Ярошенка Ольга Курчакова. Вона відзначила необхідність об'єднання людей різних країн довкола мистецтва, яке дає силу і насагу у надскладний час.

Ректорка Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка, членкиня-кореспондентка НАПН України, докторка педагогічних наук, професорка Марина Вікторівна Гриньова зазначила важливу просвітницьку роль екслібрисів у давнину й у теперішній час. Вона висловила глибоку подяку міжнародним партнерам із Японії, які підтримують Україну, українську науку і мистецтво під час повномасштабного вторгнення.

Віце-президент, професор Saitama University, Почесний професор Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г.

Короленка Susumu Nonaka, який приєднався до заходу онлайн, у своєму вітальному слові сказав: «Велика трагедія спіткала вашу країну, проте швидко створила глобальну мережу прихильників України. Я вважаю, що зв'язки у сфері мистецтва та освіти є особливо важливими, тому що мистецтво та освіта допомагають людям зберігати надію та людяність у важкі часи».

Ведучою заходу стала завідувачка кафедри світової літератури, професорка, Почесна професорка ПНПУ імені В.Г. Короленка Ольга Ніколенко. Вона зауважила: «У кожному малюнку, у кожній лінії ми бачимо палкий протест проти війни і проти абсурду, що відбуваються після 24 лютого 2022 року. І водночас у їхніх роботах ми бачимо незламність, прагнення до свободи і велике бажання творити й розвивати українське мистецтво попри страшні випробування».

Основна частина заходу – лекція на тему «Український екслібрис після 24 лютого 2022 року», яку прочитав перед глядачами закордонний секретар Японської асоціації екслібрису, доктор права, перекладач, есеїст, колекціонер, ентузіаст українського мистецтва Masahito Sakamoto. Він приєднався онлайн із Японії і розповів про історію світового та українського екслібрису, а також представив роботи зі своєї колекції, що були створені після початку повномасштабного вторгнення. Пан Masahito Sakamoto надав для виставки 14 робіт із власної колекції.

Перед відвідувачами виступила з доповіддю та презентацією Мар'яна Мирошніченко – художниця-графік, дизайнерка, викладачка І категорії кафедри дизайну Дрогобицького механіко-технологічного фахового коледжу, дослідниця естампних технік, власниця та засновниця Естампної майстерні «OfortiK» у м. Дрогобичі. Вона спеціалізується на офорті, ліногравюрі, екслібрисі, графічному дизайні та класичних методах друкованої графіки.

Мар'яна Мирошніченко розповіла про різні естампні техніки («сліпе» тиснення, офорт, акватинта, лінорит), які дозволяють створювати чудові роботи. Також вона представила творчість видатних митців, які використовували ці техніки – Тарас Шевченко, Франсіско-Хосе де Гойя, Пабло Пікассо та інші. Мар'яна Мирошніченко надала для виставки 13 власних робіт у різних техніках.

Ще одна учасниця міжнародної виставки – Анна Войтюк, художниця-графік, яка працює в техніці офорту. Вона випускниця Української академії друкарства. Із 2018 року бере участь у різноманітних міжнародних конкурсах та виставках в Італії, Іспанії, Польщі, Фінляндії, Литві, Болгарії, Німеччині, Україні тощо.

Анна Войтюк представила на міжнародній виставці «Український екслібрис після 24 лютого 2022 року» у м. Полтаві відеофільм «Як створити офорт», який дозволив глядачам проникнути в майстерню художниці і побачити, як твориться диво мистецтва. Також вона виступила із презентацією власних робіт, де нерідко зображує фантастичних або реалістичних тварин, наділених, на її думку, людськими душами.

Ще одна цікава сторінка міжнародної виставки – лекція Анни Войтюк на тему «Порівняння графічної творчості Тараса Шевченка і Рембрандта ван Рейна». Вона зауважила: «Офорти Тараса Шевченка відіграли значну роль у формуванні національної художньої свідомості, відображаючи важливі аспекти української історії та культури».

Директорка бібліотеки імені М.А. Жовтобрюха ПНПУ імені В.Г. Короленка Валентина Орехова представила давні й сучасні видання з університетської бібліотеки, у яких вміщено чимало цікавих високохудожніх екслібрисів.

Деканка факультету української філології та журналістики Оксана Кирильчук тепло подякувала всім учасникам міжнародної виставки і зазначила особливу роль мистецтва у воєнний час.

Захід став можливим завдяки об'єднанню зусиль викладачів двох факультетів ПНПУ імені В.Г. Короленка – факультету української філології та журналістики (деканка – доцентка Оксана Кирильчук) та факультету педагогічної і мистецької освіти (деканка – професорка Наталія Сулаєва). Кафедра світової літератури (завідувачка кафедри, професорка Ольга Ніколенко, доцентка Тетяна Конєва, асистентка Катерина Ніколенко, старший лаборант Анна Галенко) і кафедра образотворчого мистецтва (завідувачка кафедри, доцентка Тетяна Саєнко, старша викладачка Олена Перепелиця) зробили дуже багато для того, щоб молодь долучилася до найкращих надбань українського мистецтва.

Мистецтво – це ознака розвинутої і цивілізованої країни. Це наша сила і духовний щит України.

Film about the international exhibition “Ukrainian Exlibris after 24 February 2022” (directed by Maxim Starikov):

<https://www.youtube.com/watch?v=aXIWz4AuOsA&t=127s>

Фільм про міжнародну виставку «Український екслібрис після 24 лютого 2022 року» (режисер Максим Старіков):

<https://www.youtube.com/watch?v=aXIWz4AuOsA&t=127s>

国際展覧会「2022年2月24日以降のウクライナの蔵書票」について

オリハ・ニコレンコ

ポルタワ国立教育大学 教授

2025年4月23日、ウクライナ・ポルタワ市のミコラ・ヤロシェンコ記念ポルタワ美術館にて、国際展覧会「2022年2月24日以降のウクライナの蔵書票」が開催されました。この特別な催しは、ウクライナと日本のアーティスト、研究者、コレクター、美術愛好家たちを結びつける場となりました。展覧会のオープニングには、学生、教員、美術愛好家、一般市民など120名以上の人が来場しました。

この展覧会は、ポルタワ市議会 文化・青少年・家庭部門、ポルタワ美術館、ポルタワ国立教育大学（世界文学学部および美術学部）、そして日本の埼玉大学の共同企画で開催されました。

展示では、阪本政仁氏（日本書票協会 Overseas Secretary、行政書士、翻訳家、エッセイスト、ウクライナ美術の愛好家）の蔵書票コレクションが紹介されました。

ポルタワ美術館館長のオリハ・クルチャコヴァ氏は、開会の挨拶で、芸術を通じて異なる国々の人々が結びつく必要があること、困難な時代において芸術が力とインスピレーションを与えることを述べました。

ポルタワ国立教育大学の学長であり、教育学博士、教授、ウクライナ教育科学アカデミーの準会員でもあるマリナ・フリニョヴァ氏は、蔵書票の過去および現代における教育的意義について強調し、日本の国際的パートナーたちが全面侵攻下にあるウクライナの学問と芸術を支援してくれていることに深い感謝の意を表明しました。

埼玉大学副学長・教授、ポルタワ国立教育大学名誉教授の野中進氏はオンラインで参加し、次のように述べました。「ウクライナに大きな悲劇が降りかかりましたが、それと同時に、ウクライナを支援する国際的なネットワークが急速に形成されました。私は、芸術と教育を通じたつながりは、困難な時代において人々の希望と人間性を保たせるものであり、極めて重要であると信じています。」

司会は、ポルタワ国立教育大学の世界文学部学部長・教授・名誉教授である私オリハ・ニコレンコが務めさせていただきました。私は、「2022 年 2 月 24 日以降に起きている不条理と戦争に対する強い抗議が、すべての描画・描線に込められています。同時に、これらの作品には、克服の意志、自由への希求、そして逆境の中でもウクライナの芸術を創造発展させようとする強い気持ちが表現されています。」と語りました。

この展覧会のメインは、阪本氏による講演「2022 年 2 月 24 日以降のウクライナの蔵書票」でした。阪本氏は日本からオンラインで参加し、世界とウクライナの蔵書票の歴史について解説し、自身のコレクションの中から、全面侵攻開始後に制作された 14 作品を紹介しました。

また、マリヤナ・ミロシニチェンコ氏（グラフィックアーティスト、デザイナー、ドロホビチ機械工学カレッジ デザイン学科 講師、版画工房 OfortiK 主宰）もプレゼンテーションを行いました。氏は、エッチング、リノカット、そして古典的な版画技法を専門とし、蔵書票やグラフィックデザインを手掛けています。

氏は、優れた作品を生み出すさまざまな版画技法（ブラインドエンボス、エッチング、アクアチント、リノカット）について解説し、これらの技法を用いた著名画家たち——シェフチェンコ、ゴヤ、ピカソら——の作品も紹介しました。氏はさらに、自身が制作した 13 点の作品（さまざまな技法を用いたもの）を紹介しました。

さらに、エッチングアーティストのアンナ・ヴォイテュク氏もプレゼンテーションを行いました。氏はウクライナ版画アカデミーの卒業生であり、2018 年以降、イタリア、スペイン、ポーランド、フィンランド、リトアニア、ブルガリア、ドイツ、ウクライナなど各国の国際コンクールや展覧会に参加しています。

ヴォイテュク氏は、「エッチングの制作方法」という動画を見せられました。こちらは、視聴者がアーティストのアトリエに入り、芸術の奇跡がどのように生まれるのかを目にするという内容でした。彼女自身の作品の紹介もありました。ヴォイテュク氏は、ファンタスティックな動物や写実的な動物のイメージをよく描いており、氏によればそれらは人間の魂を宿しているといえます。

ヴォイテュク氏のレクチャー「シェウチェンコとレンブラント」も興味深いものでした。この中で氏は、「シェウチェンコのエッチング作品は、

ウクライナの歴史や文化の重要な側面を反映し、国民の芸術意識の形成において大きな役割を果たしました」と述べました。

また、ポルタワ国立教育大学 M.A.ジョウトブリュフ記念図書館館長ヴァレンティナ・オレホヴァ氏は、大学図書館所蔵の古い書籍および現代の出版物で、芸術性の高い蔵書票を見ることができるものを紹介しました。

ウクライナ語学・ジャーナリズム学部長のオクサナ・キリルチュク氏は、すべての参加者に感謝の言葉を述べ、戦時下における芸術の特別な役割を強調しました。

このイベントの開催にあたっては、ポルタワ国立教育大学のウクライナ語学・ジャーナリズム学部（学部長：オクサナ・キリルチュク准教授）と教育・美術教育学部（学部長：ナタリア・スラエワ教授）の講師の方々にご尽力いただきました。また、世界文学学部（学部長オリハ・ニコレンコ教授、テチアナ・コネヴァ准教授、カテリーナ・ニコレンコ助手、アンナ・ハレンコ研究室上級助手）と美術学部（学部長テチアナ・サイエンコ准教授、オレナ・ペレペリツィア上級講師）も、若年層がウクライナの芸術の最高の成果物に触れる機会を作るために大きな貢献をしました。

芸術は、文明社会の証であり、我々の力であり、ウクライナの精神的な盾です。

展覧会の様子の動画（監督：マクシム・スタリコウ）：

<https://www.youtube.com/watch?v=aXIWz4AuOsA\&t=127s>](<https://www.youtube.com/watch?v=aXIWz4AuOsA&t=127s>

International exhibition “Ukrainian Exlibris after February 24, 2022”
Poltava, 2025

Міжнародна виставка «Український екслібрис після 24 лютого 2022 року».
Полтава, 2025

国際展覧会「2022年2月24日以降のウクライナ蔵書票」の様子
ポルタワ、2025年